

■ IMPROVIZÁCIÓS FORMÁK, GYAKORLATOK ■■■

A GYAKORLATOK RENDSZEREZÉSÉNEK SZEMPONTJAI

A felkészülés módján kívül milyen szempontok alapján lehet különválasztani az egyes gyakorlattípusokat? Az osztályzás szempontjai lehetnek a következők:

- az improvizáció kiindulópontja (szöveg, tárgy, helyzet stb.);
- kifejezőeszközei (állókép, némajáték, hang, beszéd);
- a szereplők száma (egyéni, páros, háromszereplős, csoportos);
- a játékidő (fél perctől akár másfél óráig);
- nehézsége, illetve helye a színjátékos képzésben (mely szakaszban és miért vesszük elő gyakorlatot);
- lehetséges csoportépítés szempontjából is kategorizálni a gyakorlatokat: csoportépítő, együttműködést serkentő, színészi kifejezőeszközöket fejlesztő stb.

Számunkra a leghasznosabb, ha az ötödik nézőpont, a gyakorlat nehézsége szerint lajstromozunk. Túlzás lenne azt állítani, hogy ez kiad egy teljes metodikát, de kinek-kinek segítséget nyújthat abban, hogy könnyebben össze tudja állítani saját módszerét. (A többi szempont a gyakorlatok ismertetésének elején leírt pár szavas jellemző – szereplőszám, idő, fejlesztési terület – alapján kinek-kinek máshogy kategorizálható).

Tudnunk kell, hogy akkor sem jár azonos eredménnyel egy feladat, ha azonos helyzetben, szavakkal két különböző vezető adja meg ugyanannak a csoportnak. Teljesen más lesz akkor is, ha ugyanaz a rendező két hasonló csoporttal játssza el. Az instrukció közlés és értelmezés. Majdnem olyan fontos a személyiség – ki és hogyan mondja –, mint maga a tartalom. Ha átszellemülten, ironikusan, lelkesülten, elmélyülten stb. ismertetjük a feladatot, átszellemült, ironikus, lelkesült megoldás felé mozdulnak a játszó. Bizonyos tréningmódszerek egyszerűen rosszul állnak egyes vezetőknek, ezeket el kell hagyni. Akad olyan, amit át lehet, és át is kell formálni, hogy hasznára váljon csapatunknak. S még nem is beszéltünk arról, hogy a csoportunk is megköveteli, igenis alkalmazzuk rájuk, amit (szó szerint és képletesen) elsajátítottunk. Egy-egy mondattal a „megjegyzések” közt igyekszünk segítséget nyújtani abban, hogy ki-ki el tudja dönteni, neki és a csoportjának való-e a gyakorlat, illetve, hogy hasznára lenne-e a társulatnak. „Meggyőződéseim, hogy mindenkinek azt a programot kell megvalósítania, amelyben hisz, és amit meg akar, meg tud teremteni” – mondja erről Jerzy Grotowski.

A rendszerezés (tréninggé rendezés) majdnem általános, mégsem kizárólagos irányelvei a következők (az improvizációs gyakorlatok különböző nehézségi követelményei miatt azokat időrendben a következők szerint ajánlatos alkalmazni). Általában nehezebb, a próbafolyamatban később következik

- a beszédes rögtönzés a némánál,
- a hosszabb a rövidebb időtartalmúnál,
- a sokszereplős (négy-öt vagy csoportos) a kevés szereplősnél (páros vagy háromszereplős jelenetnél),
- a hangsúlyosan színházi térben játszódó (nagyszínpadi), az intim (a színpadot és nézőteret kevésbé élesen elválasztó kis térben) játszódónál.

A beszédről. Rögtönzés közben a verbális kifejezés, a szavak és mondatok megtalálása nem könnyű, mi több, gyakorta teljesen lefoglalja a játszót, akiben még nem alakult ki a koncentrált, osztott figyelem képessége. Vagyis nem képes a szituáció több fontos tényezőjére (partner impulzusai,¹⁰ sűrítés, koncentrált jelenlét stb.) egyszerre figyelni.

A játékidőről. Nehéz sokáig tartani a színészi jelenlétet, úgy vinni tovább a cselekményt, hogy annak végig megőrizzük feszültségét.

A szereplők számáról. Nagyon nehéz csoportos jelenetben fókuszálni (irányítani) játékosársak és nézők figyelmét, magyarán könnyen követhetetlen zűrzavarba fulladhat a játék. Hiszen nem könnyű előlépni és visszaállni, egy szemvillanás alatt dönteni a társak kezdeményezéseiről, elfogadni és közösen továbbépíteni a cselekményt, illetve kezdeményezni és továbbvinni a szituációt. Tehát számos készség, gyakorlat szükséges egy sokszereplős jelenethez.

A játéktérről. A nagyszínházi helyzet szakmai ismereteket (beszéd-technika, térhasználat) igényel. Másrészt a hatalmas tér meg is remítheti a szereplőt. Az előadásszerűség színpadias viselkedésre, sztereotip játékra sarkallhat. Ezért célszerű a próbafolyamat elején olyan formákat választani, amelyekben mindenki egyszerre játszik (mondjuk több helyszínen vagy egy táblóban, rögzített állóképben); így nem válik el néző és alakító.

A következő fejezetekben sorra vesszük a legfontosabbnak gondolt, szinte kihagyhatatlan improvizációs gyakorlatokat. Nagy vonalakban végigkövetjük a folyamatot a próbák elejétől, a könnyebb formáktól

¹⁰ Hirtelen, rövid hatás, lökés vagy ösztönzés, indítás.

haladva a nehezebb gyakorlatokig. A kivételeket, az adott típusba tartozó, de nehezebb elemeket nem vesszük külön, de jelezzük majd, hogy kiknek, mikor ajánljuk.

A közös – legtöbbször által használt – gyakorlatkincsből csak a legfontosabb, tényleg kihagyhatatlan elemeket ismertetjük. Ha többen leírták, több forrásból ismert egy-egy forma, akkor nem nevezünk meg a forrást. Nehéz, szinte reménytelen utánajárni, hogy egy-egy fontos játék, amely mára közkinccsé lett, kinek a leleménye. Kicsit hasonlít ez a népmese, népdal természetéhez. Ha tudjuk vagy tudni véljük, ki a „gazda”, minden esetben megnevezzük a „szerzőt”. Ha egyedi gyakorlat(sor)ról van szó, aminek érdemes utánanézni, akkor jelezzük, hogy kitől, milyen kiadványból származik. Kivétel nélkül ismertetjük azokat a tréninggyakorlatokat, amelyek más forrásból nem ismerhetők, mert akiktől származnak, még nem publikálták, vagy azért, mert saját variációról, találmányról van szó.

A gyakorlatok leírása próbahelyzetet imitál, mintha egy csoportvezető instruálná csapatát.

SZÖVEG ÉS MOZGÁS NÉLKÜL: TABLÓK

A tablózás kezdő, formálódó csoport gyakorlata. Nagyon hasznos akár felnőtteknél is. Egy-két foglalkozás után kimerül, később már inkább csak a saját szórakoztatásunkra érdemes néha-néha újra elővennünk. Viszont rendkívül hasznos lehet egy egy-egy sokszereplős „nagyjelenet” próbáján, ahol nagyon termékeny lehet képekben megfogalmazni a csúcspontokat, döntési helyzeteket, nyitó- és záróképet.

A tablózás felszabadítja a félszegebb színjatszókát, a tabló elemzése fontos tapasztalatot ad a térbeli helyzet, a testnyelv jelentőségéről. Alapvető ismereteket szerezhetünk a képek megbeszélésével a térhasználatról (hangsúlyos pontok, láthatóság, térbeli helyzet és státuszviszonyok). Ez annál fontosabb, mivel kezdő csoport keveset tudhat még a színpadi térről, a térben létezés kifejezőerejéről.

Egy megállított pillanat

Munkaforma: teljes csoport vagy kettéosztott csoport 6-7 szereplőtől 10-12 szereplőig (ilyenkor egymás nézői vagyunk).

Készségek: együttműködés, fantázia, koncentráció, felszabadult játék, térhasználat, testi kifejezés, sűrítés (lényeglátás és lényeg kiemelése).

Korosztály: minden korosztálynak ajánlott kisiskolásoktól felnőtt játékosokig, a témákat érdemes az adott korcsoportéhoz igazítani.

Játékidő: 5-20 perc (csoportlétszámtól, tablók számától függ).

A gyakorlat leírása: Közösen alkotunk egy képet, az élet egy megállított pillanatát. Törekedjünk arra, hogy minél kifejezőbb legyen ez a tabló; tehát aki rápillant, rögvest tudja kit, mit lát, kik a megállított pillanat szereplői, milyen a viszonyuk stb. Figyeljünk a többi figurára, igazodjunk a többiekhez. Vagyis észleljük, hogy ők milyen alakot jelenítenek meg (például ne legyen két bíró egy tárgyaláson), milyen teret jelenítenek meg (egy strandképben ne pingpongozzunk a vízben). Ötig (tízig, háromig stb.) számolok, addig készüljön el a tabló.

Néhány témajavaslat:

- olasz család vacsorázik,
- tűz a toronyházban,
- vadnyugati kocsmá,
- pályaudvar,
- a híd alatt éjszakázók,
- új gyerek belép az osztályba,
- fegyelmi tárgyalás,
- vad törzs turistákra támad,
- vad törzs vacsorázik,
- színjátszó csoport előadása a szülőknek,
- éjfélkor a temetőben,
- bikaviadal,
- elegáns étterem,
- káosz az énekórán,
- kevés jut a nagyon leértékelt termékből,
- a hadvezér lelkesítő beszéde,
- közös buszozás (a sofőr vadul vezet),
- cirkusz stb.

Egy eseménysor fázisai

Munkaforma: teljes csoport vagy kettéosztott csoport 6-7 szereplőtől 10-12 szereplőig.

Készségek: együttműködés, koncentráció, felszabadult játék, térhasználat, testi kifejezés, sűrítés (lényeglátás és lényeg kiemelése).

Korosztály: minden korosztálynak ajánlott kisiskolásoktól felnőtt játékosokig, a témákat érdemes az adott korcsoportéhoz igazítani.

Játékidő: 5-20 perc (csoportlétszámtól, tablók számától függ).

A gyakorlat leírása: Egy eseménysor egy-egy fázisának felvillantásával történetet (képregényt) is alkothatunk:

1. Az esküvő reggelén a menyasszony családjánál.
2. Esküvőre gyűlik a násznép a templom előtt.
3. Megérkezik a menyasszony és a vőlegény.
4. A násznép elfoglalja helyét a templomban.
5. A pap előkészíti a gyűrűket és éppen meg akarja kérdezni a házassulandókat.
6. Elszalad a vőlegény.
7. A násznép üldözőbe veszi.
8. Sírva-vigadva megeszik a lakodalmi ételt.
9. Visszatér a vőlegény, hogy bocsánatért esedezzen.

És így tovább, amíg örömünk telik benne. Például:

1. Egy házibuli kezdete, gyűlnek a barátok.
2. A legjobb pillanat.
3. A házibuli hangulata már tovább nem fokozható, mindenki táncol, énekel.
4. Hajnal, a szétesés.
5. Váratlanul megérkeznek a szülők.
6. Menekülés és/vagy takarítás.

Megjegyzések: A tablók készítése közben érdemes tisztázni, hogy vajon ki kicsoda a képen? Sikerült-e a legfeszültebb pillanatokot megtalálni és megjeleníteni? Minden szereplő odaillik-e? A megbeszéltek alapján célszerű lehet újra megalkotni egy-egy képet.

A legjobb tablókat vissza is idézhetjük, és kipróbálhatjuk, hogy a játékvezető jelére mindenki a saját szerepe szerint megszólal, cselekedni kezd a helyzetnek megfelelően. Elkerülhetjük a kaoszt, ha előre tisztázunk, hogy a következő taps hallatára ismét állóképet kell alkotni.

Kérhetjük azt is a játékosoktól, hogy lassan mozogjanak (némán), mintha egy lassított felvétel elevenedne meg. Egy mozgásfázis után érdekes lehet felidézni a kezdő- és a záróképet, és megfigyelni, miben módosult.

Elindíthatjuk a jelenetet felgyorsítva, mintha beletekernénk egy filmbe, vagy egy burleszkjelenetet néznénk. A közös tempó megtalálásához ilyenkor megszólalhat egy zene.

Teremtmények

Munkaforma: teljes csoport vagy kettéosztott csoport 6-7 szereplőtől 10-12 szereplőig.

Készségek: együttműködés, koncentráció, felszabadult játék, térhasználat, testi kifejezés, mozgás, testtudat, sűrítés (lényeglátás és lényeg kiemelése).

Korosztály: minden korosztálynak ajánlott kisiskolásoktól felnőtt játszóig, a témákat érdemes az adott korcsoporthoz igazítani.

Játékidő: 3-5 perc.

A gyakorlat leírása: Most közösen jelenítünk meg alakzatokat, élőlényeket, tárgyakat. A korábbi alkalomhoz hasonlóan készítünk tablókat, de most mindenki része lesz a közös teremtménynek. Lássunk egy példát!

Hozzunk létre közösen egy sárkányt, aminek annyi feje van, ahányan vagytok! Ha megvan a sárkány, mozduljon meg! Nézzen körül lomhán, és mikor meglátja ellenségét, vegyen fel támadó testtartást, készüljön a harcra!

Megszólintathatjuk a sárkány hangját is, ahogyan ráförmed a szembenállóra, támadásba lendül, és félelmetesen tüzet okád, ahogyan kifárad a diadalmas viadal után, elálmosodik és hangos horkolással mély álomba szenderül. További témajavaslatok:

- százlábú (menekül, táncol stb.),
- polip (úszik, kinyújtja csápjait stb.),
- körhinta gyerekekkel (körbefordul),
- egy óra belseje,
- alvó óriás stb.

Atmoszféra

Munkaforma: teljes csoport vagy kettéosztott csoport 6-7 szereplőtől 10-12 szereplőig.

Készségek: együttműködés, koncentráció, felszabadult játék, térhasználat, testi kifejezés, sűrítés (lényeglátás és lényeg kiemelése).

Korosztály: minden korosztálynak ajánlott kisiskolásoktól felnőtt játszóig, az egyes témákat érdemes az adott korcsoporthoz igazítani.

Játékidő: 5-10 perc.

A gyakorlat leírása: Most nem egy valószerű helyszínt jelenítünk meg, hanem közösen a térbeli helyünkkel, testtartásunkkal, arckifejezésünkkel megidézzük egy erős hangulatot. Témák, hangulatok:

- mélabú,
- diadalmas energia,
- szigorú rend,
- káosz,
- sűrű, nehéz unalom.

Nagy pillanatok

Munkaforma: két-, három-, legfeljebb négyfős csoportok.

Készségek: együttműködés, koncentráció, felszabadult játék, térhasználat, testi kifejezés, sűrítés (lényeglátás és lényeg kiemelése).

Korosztály: minden korosztálynak ajánlott kisiskolásoktól felnőtt játszókig, az egyes témákat érdemes az adott korcsoporthoz igazítani.

Játékidő: 3-5 perc.

A gyakorlat leírása: A korábbi tablókhöz képest kevesebb szereplős és személyesebb állóképeket teremtünk. Egy-egy kapcsolat drámai pillanatát, egy-egy döntési helyzetet jelenítünk meg a pillanatfelvételen. Valószínű, hogy az összetettebb, bensőségesebb témákat árnyaltabb és finomabb kifejezésmóddal (mimika, tekintet, térbeli helyzet, gesztus, érintés) lehet megjeleníteni. Témák, helyzetek:

- Megrázó vallomás egy vendéglőben.
- Összecsomagoltam, tényleg elmenjek?
- Nem tetszik, ahogy kinézel, öltözz át!
- Azt hittem, már nem is jössz.
- Hogy mertél megpofozni?
- Nem akarom hallani a magyarázkodásaidat!
- Ti ismeritek egymást? / Igen, három évig jártunk.
- Küldd el őt, ha jót akarsz!

Megjegyzések: A kifejező, drámai képeket egy pillanatra megeleveníthetjük. Ha belelendülnek a játékba, nem érdemes megszakítani egészen addig, amíg ki nem ürül, el nem laposodik.

Sorozat kiscsoportban

Munkaforma: 3-4 fős csoportok.

Készségek: együttműködés, térhasználat, fantázia, dramaturgiai érzék, sűrítés, történetmesélés.

Korosztály: minden korosztálynak ajánlott kisiskolásoktól felnőtt játszóig, az egyes témákat érdemes az adott korcsoporthoz igazítani.

Játékidő: 3-5 perc. A felkészülés 5-10 perc.

A gyakorlat leírása: Felkészülés után készítsünk négy-öt képből álló tablósorozatot. A képeken egy cselekmény legfontosabb pillanatai szerepelnek.

Először dramaturgiai séma,¹¹ a klasszikus dráma közismert sémája alapján készítsünk el négy-öt pillanatképet, de most egy jeleneten belül lezajlik a „dráma”. Ez a négy kép egy helyszínen folyamatosan (egy időben) lebonyolódó egyszálú cselekmény egy-egy momentuma.

1. kép: Helyzet. A kép alapján megismerjük az alapszituációt, a szereplők viszonyát, a helyszínt. Törekedjünk arra, hogy minél pontosabb és gazdagabb jelentésű legyen a kép.

2. kép: Bonyodalom. Megismerjük a konfliktust.

3. kép: Válság. A konfliktus elmélyül.

Ha akarjuk, szerepelhet egy 4. kép is, a *Késleltetés*. Olyan epizód, ami elodázza a megoldást.

4. vagy 5. kép: Megoldás. Nem boldog vég értelemben, hanem az adott szituáció lezárása, végkifejlete.

Ha túl általánosnak érezzük a feladatot, segíthetünk ezen. Megadunk egy intenzív akciót; ennek feltétlenül benne kell lennie az egyik képben. Például: pofon, csók, ölelés, földre szorított szereplő stb.

Megjegyzések: A feladatnak több érdekes variációja is van. Megőrizhetjük a vázolt dramaturgiát, de el is szakadhatunk tőle, a következő 4-5 képes tablósoroknál. Megadhatjuk a cselekmény témáját. Témajavaslatok:

- elhidegülés,
- zűrzavar,
- csalódás,
- a nagy fordulat.

Lehet a cselekmény alapja egy személyes élmény. Kis csoportban meséljenek saját történeteket; mondjuk egy kellemetlen helyzetről, vagy egy különös találkozásról, egy eszelős estéről, egy bizarr összeövetelről. Mindenki elmond egy történetet, majd választanak; vajon melyik sztori

¹¹ Rendezőelv, rendezési forma.

mesélhető el tablóképekben leginkább. Ezt a szavak nélkül átadható sztorit dolgozzák ki.

Ha kedvünket leljük benne és hasznosnak érezzük, hogy egy kezdő csoport „tablózzon”, lehet kiindulópontja a történetnek bármely feltétel (szereplő, helyszín, cselekmény, következmény stb.). Ha csak lehet, vagyis a színjátások játékkedve, felszabadultsága megengedi, akkor mozdítsuk, szólaltassuk meg a képeket. Minden képben mondjanak ki egy-egy mondatot. Elevenedjen meg a legizgalmasabb pillanat, majd egy jelre dermedjen meg újra. Rögtönözzenek rövid dialógust. Írjanak hiányos rövid mondatokat egy-egy képhez (Hát eljöttél? Hát el. Ettél? Nem kérek.). Ezeket elmondhatják úgy, hogy kitartják a képet, de villanásnyira akár életre is kelhetnek. Meghallgathatjuk a dialógust, mint egy rádiójátékot: a szereplők széken ülve, a megszólalás erejével jelenítik meg a helyzetet. Kérhetjük, hogy kifejező némajátékkal jussanak el a következő képig, lehet ez a némajáték lassított felvétel, felgyorsított mozgás, ritmikus cselekvés. Izgalmas lehet, ha megformálják a kép váltást is. Tehát törekedjenek arra, hogy egy tempóban, külső jel (taps, beszámolás) nélkül, egyszerre érkezenek meg a kívánt pózba, így formálják meg a képeket. Ez fejleszti az egymásra figyelést, a koncentráció képességét, ugyanakkor időnként sajátos összefogottság, a megformáltság benyomását adja, és ez tetszetőssé teszi a jelenetet.

NÉMAJÁTÉK

A némajátékok nem beszélni nem tudók jelenetei, akik mintegy elmutogatják a mondandójukat (a szavakat), hanem olyan szituációk, melyekben hiánytalanul kifejezhetőek a belső történések (amennyiben egyszemélyes improvizációról van szó), és létrejöhet a kommunikáció (ha páros, vagy többszereplős jelenetről beszélünk). A némajáték: koncentrált jelenlét, valódi kapcsolatteremtés, a sűrített fogalmazás, a világos és kifejező játék. Hiszen nem lehet „szétbeszélni” a jelenetet, kényelmesen eldumálgatni. Muszáj megmutatni és megértetni. Muszáj hatni! Lássunk néhány példát arra, miből indulhat egy-egy némajáték!

Játék cselekményvázra

Munkaforma: két- vagy háromfős csoportok.

Készségek: koncentráció, atmoszférateremtés, egymásra figyelés, nonverbális kifejezőeszközök, dramaturgiai érzék, színészi állapot el-mélyítése.

Korosztály: kisiskolástól felnőttkorig.

Felkészülés: 2 perc.

Játékidő: 1-3 perc.

A gyakorlat leírása: Megadhatjuk a jelenet cselekményvázát:

- A nem hagyja nyugton, nyaggatja B-t, aki elmélyülten tevékenykedik. B megelégteli, és túl hevesen reagál. A megsértődik, B megbánja, amit tett, és vigasztalni kezdi.
- A és B közösen tevékenykedik. A már fáradt, abbahagyná. B azonban ezt nem engedi, de ennek súlyos következményei lesznek.
- A rá akarja venni valamire B-t, amitől B ódzkodik. Végül megteszi, de baj lesz belőle.

Adhatunk háromszereplős alaphelyzeteket is:

- A bántja B-t: ugratja, megalázza, hatalmaskodik felette. C ezt megelégteli, és összefog B-vel, hogy véget vessenek A uralmának.
- A és B együtt foglalkoznak valamivel, amiből kizárják C-t. C kitalál valami mást, és belekezd ebbe. Most a másik kettő ácsingózik erre a tevékenységre.
- A és B vetélkedik C figyelméért. C dönt, kit tüntet ki érdeklődésével. A másik erre mindent elkövet, hogy elrontsa „játékukat”.
- A és B szövetségese, az ellenfél C. B áll C-hez, és megfordul minden. A és B vigasztalja C-t, aki felderül, a másik kettő viszont elszomorodik.

Megjegyzések: A jelenetek vége nyitott, nem határozzuk meg a megbeszélés során. Találják ki vagy rögtönözzenek! Erre meg is kérhetjük őket: csak az alaphelyzetet gondolják ki, a zárást a játékban rögtönözzék. Instrukciók:

- Addig játsszátok a helyzetet, amíg tartani, sőt fokozni tudjátok a feszültséget!
- Tegyétek egyértelművé a fordulatokat!
- Legyen a jelenetnek indítása, zárása!
- Ismételjük meg még egyszer, de most próbáljátok sűríteni, azt őrizzétek meg, amit erősnek, kifejezőnek, drámainak éreztetek!
- Lássuk még egyszer, most próbáljátok jobban eljátszani, jobban elmélyíteni a konfliktust!

Az ajtó

Munkaforma: egyéni feladat.

Készségek: színészi állapot, fantázia, koncentráció, térérzékelés-térhasználat, a színházi hatás természete.

Korosztály: a legtöbb korosztálynak ajánlható, de leginkább középkorúaké.

Játékidő: játékosonként legfeljebb három perc.

A gyakorlat leírása: Egyenként menjünk ki a térből, ha lehetséges (mert van a kijelölt játéktérben ajtó), akkor a teremből is. Találjátok ki egy helyzetet (figurát, helyszínt, cselekvést). Majd gyertek be úgy, hogy számunkra világos legyen, hogy a színpadi alak honnan, hova, milyen állapotban érkezett, mi történik vele odakint, mivel találkozik idebent, és miért megy ki. Mindennek legyen oka: miért szomorú, miért siet, mit tesz stb. Törekedjétek arra, hogy folyamatos koncentrációval tartsátok a színészi állapotot, végig maradjatok a helyzetben, ezáltal ha megragadjátok, akkor őrizzétek is meg a figyelmünket.

Megjegyzések: Érkezhetnek betörőként, jöhetnek haza elkínzottnak, visszaszaladhatnak valamiért, visszatérhetnek hosszú idő után a szülői házba stb. Közösen megbeszélhetjük, hogy megértettük-e a jeleneteket, mi hatott ránk, mi okozott feszültséget, mi nézői izgalmat? Sikerült-e végig tartani a figurát? Fontos tapasztalás lehet, hogy nemcsak egy különös ötlet vagy rendkívüli alaphelyzet lehet érdekes, de nagyon köznapiság történése is leköthet, ha megvan a játék igazsága, hitele, intenzitása.¹²

Semmit nem jelent!

Munkaforma: egyéni feladat.

Készségek: koncentráció, színpadi jelenlét, önismeret.

Korosztály: 16-17 évtől, oldott és tudatos játékosoknak ajánlott.

Játékidő: játékosonként 1 perc.

A gyakorlat leírása: Jöjjünk be a térbe a lehető legegyszerűbben! Semmilyen érzelmet ne tükrözzön jelenlétünk! Ne legyünk túl lazák vagy elszántak, de még nagyon koncentráltak se! Ne vegyünk tudomást arról, hogy néznek minket! Törekedjünk teljes eszköztelenségre, a kifejezés teljes hiányára!

■

¹² Mélyreható, elmélyült jelleg.

Megjegyzések: A koncentrált „neutrális” színpadi jelenlét gyakorlata. Igen nehéz, nagy önismeretet és bátorságot kívánó feladat, nagy türelemmel, empátiával elemezzük, értékeljük. Az előző feladat párgyakorlata: megelőzheti és követheti azt.

Egyenként, de összességében is megbeszélhetjük a látottakat. Körbejárhatjuk, hogy miért nehéz csak úgy bejönni, miközben néznek minket. Milyen jelek árulkodóak, mi minden telitődik meg jelentéssel a színpadon (mosoly, testtartás, rebbenő pillantás stb.)? Miért ellentmondásos a feladat, miért nehéz úgy tenni mintha nem koncentrálnánk, holott arra ügyelünk, hogy ne koncentráljunk?

Akcióindítás

Munkaforma: csoportos improvizáció, játszható kettéosztott 6-8 főscsoporttal.

Készségek: koncentráció, együttműködés, térhasználat, fantázia, figuratartás.

Korosztály: minden korosztály játszhatja, de érdemes a korosztályhoz szabni a helyszínt.

Játékidő: 2-5 perc (csoportlétszámtól is függ).

A gyakorlat leírása: Egy megadott helyszíntre egyenként indulnak a játékosok. Törekedjünk arra, hogy mindenki értse, ki az új szereplő. Ha mindenki belépett a játékba, mindenki egyszerre játszik, cselekszik, de nem szólal meg. Tartsuk a helyzetet, figurát; folyamatos legyen a jelenlétünk. Több helyszínt is kipróbálhatunk egymás után.

Helyszínek:

- nagy pályaudvar kora reggel,
- nagy pályaudvar késő éjszaka,
- nagy pályaudvar tikkasztó melegben,
- nagy pályaudvar dermesztő hidegben,
- meghallgatásra várók,
- baleseti sebészet várója,
- éjszakai mulatóhely,
- közös albérlet takarítása (izgalmas lehet valódi eszközökkel: bútorokkal, takarítószerrel; valódi cselekvéssel),
- közös albérlet takarítása rossz hangulatban, egy nagy összeveszés után,

- közös albrélet takarítása kirobbanó hangulatban, egy nagy bulira készülve.

Közös atmoszféra

Munkaforma: teljes csoportos improvizáció.

Készségek: koncentráció, együttműködés, térhasználat, fantázia, figuratartás, felszabadult és energikus színpadi létezés, a színészi állapot tartásának képessége.

Korosztályok: minden korosztály játszhatja, de érdemes a helyszínt korosztályhoz szabni.

Játékidő: 3-5 perc.

A gyakorlat leírása: Lépjetek be egyenként a térbe, mondjuk tíz másodpercenként, a játékokot nem kapcsolódik a másikéhoz (mintha mindenki egyedül lenne), de ugyanazt a belső állapotot ábrázoljátok külön-külön; így alkotjátok meg közösen a kívánt atmoszférát. Nem szükséges a teljes átélés. Lehet kietten, erőteljesen, túlzó modorban fogalmazni. Ha lehet, minél aktívabbak legyetek, minél intenzívebben cselekedjete.

Témák, állapotok:

- türelmetlen várakozás,
- elhagyatottság,
- tevékeny unalom,
- fojtott düh,
- kínzó megilletődöttség,
- ijedt kíváncsiság stb.

Megjegyzések: Bár az instrukcióban hangsúlyoztuk, hogy ne kapcsolódjanak társaikhoz, óhatatlanul energiát és erőt merítenek a többiekből, így olyanokat is felszabadíthat ez a gyakorlat, akik máskülönben nehezen oldódnak. Ám abban az esetben, ha a próbán nincs meg a kellő alkotó légkör, nem volt elég vagy félresikerült a bemelegítés, ráhangolás, bizony egységesen le is fagyhatnak. A csoportvezetőnek kell megérezni, hogy benne van-e a levegőben a sikeres megvalósítás. Érdemes kirobbanó erejű játsszóval indítani, hogy kedvet csináljon a többieknek.

A feladatban nem az érzések hiteles közvetítését várjuk el, hiszen érzéseket nem lehet parancsszóra előhívni, hanem belső állapotok külső megnyilvánulásait mutatjuk meg, más kérdés, hogy nemegyszer ezzel jön az „érzés” is.

SZIMULTÁN TÉRBEN SZIMULTÁN JÁTÉK

A némajáték különösen alkalmas arra, hogy párhuzamosan, egyidejűleg, de a tér különböző pontjain önállóan, illetve párokba rendeződve dolgozzanak a játékosok. A játékvezetői instrukciók alapján befelé, saját munkájukra figyelve, többieket kizárva teremtenek figurát, színészi állapotot stb.

„Az első számú ellenség általában a görcsösség, ami valóságos félparalízisnek tekinthető. A görcsösség forrása legtöbbször a közönségtől való félelem... A görcsöt akkor sikerül feloldania, ha elmélyül saját játékában, azaz ha a külvilág hangjából eredő bizonytalansági tényezővel »saját Hangját« állítja szembe” – mondja Charles Dullin. Ebben segíthet ez a munkaforma, mivel nem válnak el nézők és játékosok.

Hogyan ülünk?

Munkaforma: szimultán egyéni játék, egész csoport.

Készségek: testtudat, testi kifejezőeszközök, koncentráció.

Korosztályok: minden korosztály játszhatja a neki megfelelő adott körülményekkel.

Játékidő: 2-3 perctől akár egy óráig.

A gyakorlat leírása: Tegyük le nagy körben (vagy szórtan a térben) székeket! Ki-ki a saját maga által megteremtett térben van, nincs kapcsolat köztünk. Ülünk a lehető legsemlegesebben, semmit ne fejezzünk ki testtartásunk! Húzzuk ki magunkat, lélegezzünk mélyeket! A két láb egymás mellett van, kéz a combunkon. Igyekezünk a lehető legkevesebb izomfeszültséggel ülni, érezzük, hogy a szék megtart, hogy a gerincünk megtámaszt, hogy a súlyunk egyenletesen oszlik el a támasztás felületén! Lazítsunk, törekedjünk rá, hogy minél kevesebb izommunkával „ülünk”! Gondoljuk végig, hol feszülnek izmaink, próbáljunk ellazulni! Próbáljunk egy nyugodt, érzelemmentes belső állapotban, kényelmesen és lazán ülni!

- Ha megteremtettük ezt a neutrális (kifejezés nélküli) állapotot, tegyük keresztbe a lábunkat! Figyeljük meg, hol feszülnek meg izmaink, hol kezdett nyomni a szék! Megváltozik-e a belső érzetünk, állapotunk, figuránk? Tegyük karba a kezünket! Mennyire kényelmes? Megfeszülnek-e újabb izmok? Milyen érzetet teremt ez a póz? Milyen helyzetben tudjuk elképzelni ezt a testtartást?

Ilyenkor a színjátékosoknak nem kell válaszolniuk, csak gondolkodni a kérdésen.

Megpróbálhatjuk a szék alá behúzott lábbal, combok közé beszorított kézzel; vagy tarkóra kulcsolt kézzel, előrenyújtott lábbal stb. A következőkben a helyzetet, illetve a belső szándékot adom meg.

- Hogyan ülnétek, ha arra törekednétek, hogy ne vegyenek észre titeket, ne figyeljenek fel rátok (ne szólítsanak ki felelni, ne kérjenek fel hozzászólásra egy kínos ügyben stb.)? Hogyan próbálnál belesimulni a csoportba, hogy meg ne lássanak? Miként szeretnél teljesen észrevétlennek, jelentéktelennek tűnni?
- Most testeddel, tekinteteddel mutatod, hogy mennyire figyelsz az előadóra, mennyire érdekel, sőt felvillanyoz és lelkesít, amit mond. Biztatni is akarsz testhelyzetteddel, közölni vele, hogy nagyszerűnek tartod azt, ahogy és amiről beszél.
- Most ajtó közelébe tolt széken várod testvéredet, aki megígérte, hogy időben hazajön, és levált téged a gyerekfelügyelésben! Nem először késik, pedig most tudja, hogy neked kivételesen nagy horderejű dolgod lenne. El fogsz késni. Majd felrobbansz, és arra készülsz, hogy amint belép; téged lásson meg először, és odakiálthasd, hogy mit gondolsz róla! Fogalmazod magadban a mondatot, amit a fejéhez vágsz majd, ha betoppan! A elkeseredettség és düh váltakozik benned! Ha tapsolok, kinyílik az ajtó, és te felpattansz!
- Társaságban ülsz, tetszik valaki! Úgy helyezkedsz, hogy felfigyeljen rád! Megpróbálsz előnyös pózban, csinosnak, nyitottnak, lendületesnek, derűsnek látszani! Magadra akarsz vonni pillantását!
- Hazudoznak neked. Úgy ülsz, hogy kimutasd, mennyire nem hiszel a magyarázatokban! Zavarba akarsz hozni, ki akarsz zökkenteni a magyarázkodót! Minden porcikáddal sugározz, hogy nem bízol benne. Kinyilvánítod, hogy mit gondolsz róla!
- Kioktatnak, de te magától értetődő, pimasz lazasággal ülsz; kifejezed, hogy mennyire nem érdekel ez a prédikáció!
- Nagyon megbántottak, szeretnéd, ha hozzád mennének és megvizsgáltatnának! Árvaságod, elhagyatottságod mutatod kifelé azzal, ahogy ülsz!
- Rendelőben várakozol, te voltál itt először, de az a szokás, hogy aki előbb leadja a papírjait, az kerül sorra hamarabb. Próbálsz úgy ülni, hogy te pattanj majd fel először, hogy te érj oda a nővérkéhez, ha erre kerül a sor! Ugyanis fél óra, óra, sőt órák múlhatnak ezen. Nem akarsz kimutatni, hogy összpontosítasz, nem akarsz leleplezni magad, de arra törekszel, hogy készen légy: te legyél az első, aki odaér.

- Nagy munkában vagy, és egy kicsit kijöttél, hogy lehuppanj egy padra és kipihend magad! Igyekszel úgy ülni, hogy a lehető legjobban felüldülj, leginkább kihasználj ezt a szusszanásnyi időt, ami megadatott.
- Nem akarsz senkivel beszélni, nem akarod, hogy hozzád szóljanak, elegend van! Az egész valód azt sugározza: Hagyjanak békén!

Megjegyzések: Hasonló helyzetek sokaságát találhatjuk ki. Törekedjünk arra, hogy „aktív” és kifejező legyen az ülés mód. Erős alapérzeteket – figyelem, elégedetlenség, kimerültség – lehessen megélni és/vagy megteremteni.

Érdeemes beszélgetni a két út különbségeiről. Milyen volt, amikor először a testtartás volt meg, és teremtett egy belső érzetet, helyzetet? Mennyiben más, ha először a szituáció és a szituációnak megfelelő színészi állapot teremődik meg belül, és ezt mutatják, közlik a test jelei?

Előre utalva érdemes megemlíteni, hogy a hasonlóan kifejező – „aktív” – ülés, hogyan segíthet egy jelenet próbáján abban, hogy a folyamatos és intenzív színészi játék megteremtődjön, illetve abban, hogy a színészi állapotot meg tudjuk tartani. „Mindannak, ami a színpadon történik, valamiért kell történnie. Ülni is valamiért kell, nem csak úgy megmutatni magunkat a nézőknek.” (Sztanyiszlavszkij)

Szót ejthetünk arról, hogy szituációtól, állapottól független, görcsös, feszült ülés akadályozza a kifejezést, mert a színpadon levés (civil) izgalmat mutatja, és nem a figura belső történéseit. Fontos, hogy tudjuk, mit jelenthet egy-egy testhelyzet. Néhány példa arra, hogy egy pozícióval is közlünk, aktivitást mutatunk, talán segít abban, hogy a későbbiekben se „üldögéljen” a játészó tétlenül, ha éppen nem cselekszik egy-egy színpadi szituációban. „Ahhoz, hogy megfelelkezzünk a nézőtérrel, annak kell lekötnie minket, ami a színpadon van.” (Sztanyiszlavszkij)

Járásmódok, figurák

KÍVÜLRŐL BEFELE

Munkaforma: szimultán egyéni játék, egész csoport.

Készségek: testi kifejezőeszközök, testtudat, fantázia, színészi állapot tartása, jelenlét ereje.

Korosztály: minden korosztály játszhatja a neki megfelelő adott körülményekkel.

Játékidő: 5 perctől egy óráig.

A gyakorlat leírása: Sétáljunk a térben, egyenletes középtempóban; se túl lassan, se túl gyorsan. Igyekezzünk úgy járni, hogy ne mutassunk se figurát, se állapotot! Ne legyünk se túl lazák, se túl összeszedettek; ne sétálgassunk, de ne is vágazzunk, ne kószáljunk céltalanul, de ne is csörtessünk határozottan! Húzzuk ki magunkat, hát egyenes, váll hátul és lent! Ne lóbáljuk a kezünket, de ne is szorítsuk a testünkhöz! Lépéseink ne legyenek se túl aprók, se hatalmasak! Egyenesen előre nézzünk, se föl az égbe, se le a földre! Ne formáljunk figurát! Legyünk észrevehetetlenek! Ne figyeljen fel ránk, ne különböztessen meg a többiektől, aki kívülről lát minket! Járásunk ne sugalljon érzelmet, figurát, helyzetet: törekedjünk a teljes kifejezéstelenségre! Mélyen, egyenletesen lélegezzünk, tartsuk a tempót! Lazán és energikusan járjunk! Váltsunk irányt, ne rójunk köröket! Törekedjünk rá, hogy ne kalandozzanak el gondolataink, ne rohanjanak meg érzések!

- Módosítsunk kicsit ezen az alapjáráson, ne legyen nagy a változtatás, csak egy apróság; a fej, váll, gerinc, csípő tartásában, a kezek lóbálásában, a lépések hosszában, ruganyosságában, tempójában! Rögzítsük ezt az új járást!
- (Belső munkát, és nem választ váró kérdéseket.) Milyen életkorú ember jár így? Milyen az arckifejezése? Milyen ruhát visel? Mennyire elegáns vagy kopott? Milyen színek jellemzik? Milyen tapintású anyagok? Milyen a lábbelije? Hol lépdel? Milyen talajon? Milyen környezetben? Zárt térben vagy szabadban? Milyen évszak van? Milyen napszak? Milyen a levegő? Süt-e a nap? Hova tart? Milyen a kedve? Mire gondol? Min töpreng? Megáll, valamit felvesz! Tovább sétál és leül valahova! Hol ül? (Jó, ha vannak a teremben székek félretolva.) Továbbindul!
- Lépjünk ki a figurából, járjunk újra kifejezés nélkül, neutrálisan! Vegyük fel az eredeti ritmust!
- Megint módosítsunk a járásunkon, de most egészen mást változtassunk, ha előbb a lépésünk lett más, most legyen, teszem azt, a fejtartásunk. Rögzítsük ezt a megváltoztatott járást! Próbáljuk természetesen – ne eltulozva a járás karakterét – haladni. Milyen életkorú ember jár így? Milyen az arckifejezése? Milyen ruhát visel? Mennyire elegáns, kopott? Milyen színek jellemzik? stb.
- Lépjünk ki a figurából, járjunk újra kifejezés nélkül, neutrálisan!
- Most egymás után négy mozzanatot is változtassunk pl. fej, kezek, felsőtest, tempó! Építsük fel ezt a figurát (hol jár, hogyan fest stb.)! Ha kialakult túlozzuk el a járás karakterét. Legyenek markánsabbak a jellegzetességek! Megváltozik-e így a figura?

Más lesz-e a sminkje? Máshogy mutat-e? Tudjuk-e még fokozni az elrajzoltságát, tovább „markírozni” az alakot?

Megjegyzések: Nem érdemes egyszerre két, legfeljebb három figuránál többet megépíteni, inkább vissza kell térni később a feladathoz. Nem árt megkérdezni, kinek jelent meg karakter. Egyformán erős volt-e mindegyik? Mennyire látták saját magukat benne? Született-e egyidejűleg belső érzet, érzelem, hangulat?

A gyakorlat módosítva hozzájárulhat a színész átalakulásához, egy konkrét figura megteremtéséhez. Ilyenkor vagy mi adjunk meg egy momentumot, vagy a szereplő találjon ki olyasmit, amit jellemzőnek érez a figurára. Teszem azt, Tót egyenes felsőtesttel jár, és teljes felsőtestből fordul. Semmi esetre se ragaszkodjunk ehhez a momentumhoz, ha segít, hát segít, különben csak megpróbáltuk, ennyi.

BELÜLRŐL KIFELEÉ

Charles Dullin nyomán

Munkaforma: szimultán egyéni játék, egész csoport.

Készségek: testi kifejezőeszközök, testtudat, fantázia, színészi állapot tartása.

Korosztály: minden korosztály játszhatja a neki megfelelő adott körülményekkel.

Játékidő: 3 perctől fél óráig.

A gyakorlat leírása: A továbbiakban a helyzetet, a járás adott körülményeit adom meg, tehát a belsőtől (belső képektől, állapotoktól) jutunk el a kifejezéshez (járásmódhoz). Ezt a gyakorlatot – hasonlóan az üléshez – kombinálhatjuk a figurateremtés előző útjával, amikor kívülről, tehát a testhelyzettől, mozdulattól haladtunk befelé, a belső képek, érzetek, érzelmek, állapotok felé.

- Sétáljon mindenki a térben, egyenletes középtempóban; se túl lassan, se túl gyorsan. Igyekezzünk úgy járni, hogy ne mutassunk se figurát, se állapotot! Nyugodtan, mélyen lélegezzünk! Egyre energikusabban, tempósabban járunk! A terem szélétől középre fordulunk, és határozottan átszeljük a teret. Próbáljunk nem lassítani, nem kitérni, de semmi esetre se ütközzünk össze! Ha széléhez érünk, váltsunk irányt, majd egy-két lépés után ismét forduljunk a közép felé! Céltudatosan, határozottan lépdelünk, nem térünk ki, de nem is karambolozunk! Most törekedjünk

arra, hogy véletlenül se kerüljünk közel a másikhoz. Nem kell középre fordulni. Töltsük ki a teret egyenletesen! Pillanatokra se legyenek nagyobb üres terek, sűrűbb pontok! Figyeljétek a többiekre, érzékeljétek, hogy merre mozdulnak, hol keletkezik üres tér, merre kell indulnotok! Megint csak a saját mozgásokkal törődjétek, egyre sietősebben jártok! Késésben vagytok, igyekeznetek kell. Nem futtok, de amennyire csak lehet, szaporázzatok lépteiteket. Egyre sürgetőbb a helyzet, egyre valószínűbb, hogy elfogtok késni. Fokozatosan feladod, és elkeseredetten lelassítasz, hiszen már így se, úgy se érsz oda. (Kb. 1-2 perc.)

- Céltalanul bóklászol, nem sikerült; nem tudsz szabadulni a gondolattól, hogy baj lesz ebből, nagy baj. Próbálsz elbújni, nem nézni senkire, magadban maradni. Szinte öntudatlanul, saját szomorúságodat pátyolgatva csellengsz az utcákon. Egyre idegenebb, egyre ijesztőbb a környék: eltévedtél. Furcsa arcok bolyonganak melletted, ha rájuk nézel, gyorsan elkapod a fejed; nehogy beléd kössenek. (Kb. 1-2 perc.)
- Lopva keresel egy bizalomgerjesztő arcot, akitől megtudakolhatnád, merre kell menned, de nem találsz. Egyre dühösebb leszel, most már te provokálsz, nem számít semmi, pimaszul belebámulsz mindenki arcába. Csak kössenek beléd, ha nem, majd te beléjük akaszkodsz. El az utadból! Fenyegetően utánuk bámulsz. Éreznek, hogy nincsenek biztonságban! Feldühít, ha az utadba kerülnek, esetleg bemozdulsz, bejjesztesz. (Kb. 1-2 perc.)
- Megállsz! Megőrültél, minek provokálsz? Lassan elindulsz, és nevensz magadon: hogy ragadhattak el ennyire indulataid. Mi történt veled? Megnyugszol, a környék is barátságosabb. Őt mintha ismernéd, felgyorsítod a lépteidet, hozzáigyekszel, szemébe nézel, már-már köszönnél, de mégse, továbbsétálsz. Talán ő, igyekszel felvenni a szemkontaktust, de nem. Újra és újra. Észrevétlen a lakásod környékén jársz. Ismerős utcák. Otthonosan nyugodtan haladsz hazafelé, a saját közegedben vagy, saját világodba érkeztél. Már látod az ajtókat. Megérkeztél. (Kb. 1-2 perc.)

Más helyszínek, környezetek:

- Tapossatok a hóban!
- Éjszaka baktatsz egy sűrű erdő kitaposatlan ösvényén.
- Fel és alá mászkálsz a szobádban.
- Zajtalanul onsz ki a lakásból, szökni készülsz.

- Lakásodat szemrevételezed, mert át akarod alakítani, festeni.
- Forró homokon lépdelsz.
- Jobb sarkad megsérült, úgy kell botorkálnod, hogy ne lépj rá, ugyanakkor igyekezned is kellene.
- Főnök vagy és végigvonulsz a folyosón, érezteted a környezetteddel, hogy elvárod a tiszteletet.
- Komoly megbeszélés közben kell minél észrevétlenebbül járnod-kelned (felszolgálsz, kávéért indulsz stb.).
- Egy szertartáson lehajtott fejjel lépdelsz a pap elé.

Megjegyzések: A gyakorlatsor kezdete neutrális járás, térkitöltés, középre indulás, többször visszaidézhető elemek, akár más próba is indulhat így (a kórustréning elején is szerepel). A járás egy-egy fikciós keretét (helyszín, szituáció) is visszahozhatjuk egyszer-kétszer.

Megbeszélhetjük, melyik helyzetben jelentkeztek a legerősebb érzetek, képek. Szót ejthetünk arról, miben különböztek az egyes instrukciók, belső képek vagy fizikai mozgás hívta elő stb.

Járáskarakterek átadása

Fodor Tamás nyomán

Munkaforma: 4-5 fős csoportok.

Készségek: figyelem, együttműködés, koncentráció, ritmusérzék, karakterábrázolás, testi kifejezőeszközök, felszabadult létezés, impulzusátadás, -átvétel.

Korosztály: minden korosztálynak ajánlható.

Játékidő: csoportonként 5 perc.

A gyakorlat leírása: Négy-, öt- legfeljebb hatfős csoportokat alkotunk. Egymás mögé állva közös tempóban elindulunk körbe. Az élen álló erősen karakteres mozgását átveszik a többiek. Mindenki az előtte állót utánozza; ne tekintgessen lefelé. Ha leghátsó úgy érzi, hogy tökéletesen együtt van a csapat – szinte egy ember megsokszorozódásának tűnhetnek – belső íven előreindul, de még tartja a járásmódot. Az élre sorol, majd néhány lépés után módosítja a mozgást. Módosítson, ne hozzon teljesen újszerű járásformát! Tehát tartson meg néhány elemet, pl. tempót, tartást, lépéshosszt! Ha mindenki átvette ezt is, az utolsó ismét megindulhat előre, és így tovább. Legalább kétszer kerüljön sorra mindenki, két kör fusson le.

Megjegyzések: Igazán felszabadító hatású feladat, és nem egyszerű mechanikus utánpótlás. A nehezebben megmozduló, görcsösebb játékosok olyan mozdulatokat vesznek át, amelyenekre önmaguktól nem szánják el

magukat, így felfedezik saját testi lehetőségeiket. Megismerik az intenzív cselekvés – nyargalás a térben – hatását a belső állapotra. Fontos, hogy energikus legyen a járás, de ne legyen túl bonyolult ritmikájú, követhetetlen, mert akkor szétesik.

Beszéljük meg a csoporttagokkal, volt-e olyan pillanat, amikor összeállt ritmus és mozdulat, létrejött a teljes azonosulás, valóban szinte egy ember alakmásait láttuk. Milyen volt ennek a hatása?

Eleje-vége

Munkaforma: szimultán egyéni játék, egész csoport.

Készségek: kreativitás, fantázia, elmélyült önálló munka, dramaturgiai érzék, testi kifejezőeszközök.

Korosztály: 16 évtől fölfelé, tudatos, önállóan dolgozni képes játzóknak.

Játékidő: 10 perc önálló munka, 1 perces jelenet.

A gyakorlat leírása: Szóródjunk szét a térben, hogy mindenkinek legyen közel azonos méretű saját helye a játékhoz! Egy cselekvéssor kezdő- és végpontját fogom megadni, a ti dolgoztok lesz, hogy rögtönzött némajátékkal felépítsétek a saját néma etűdötöket, tehát ahogyan eljut figurátok a nyitástól a zárásig. Legalább három akciót iktassatok az első és utolsó mozzanat közé! Törekedjete arra, hogy a cselekvések egymásból következzenek, vagyis követhető legyen a figura belső története, lássuk, hogy mit miért tesz! Több változatot is kipróbálhattok – egyik se legyen hosszabb másfél, két percnél. Egyet jegyezzetek meg!

- Kezdőakció: kinyitja az ablakot. Záróakció: bevesz egy gyógyszer.
- Kezdőakció: lefekszik a földre. Záróakció: megfésülködik.
- Kezdőakció: leejt valamit. Záróakció: befogja a fülét.

Ha rögzítették a változatukat, aki vállalkozik rá, az a saját helyén megmutathatja (kérhetjük, hogy mindenki játssza el), a többiek a terem különböző pontjairól nézik a rövid etűdöt.

Megjegyzések: Amennyiben a jelenetek olyanok, tovább dolgozhatunk velük. Megmutatunk egy rövid zenei részletet, és mindenkinek erre a zenei időre, a zene tempójára kell végigvinni a mozgássort. A mozdulatok plasztikusabbak¹³ lesznek. Osztott figyelmet igénylő feladat;

■

¹³ Szemléletes, érzékletes, jól formált.

megtapasztalják, hogyan lehet a belső tempót és külső tempót egymásba játszani. Egy térben, azonos idő alatt (összehangolva) megmutathatja két játészó a maga etűdjét, tehát figyelniük kell egymásra, de közben a saját cselekvésük belső indokltsága sem oldódhat ki a játéukból. Tanulság lehet, hogy a megfogalmazás, cselekvés kifelé igazítása nem feltétlenül üríti ki, teszik külsődlegessé a színési akciókat.

Kérhetünk változatokat különböző tempóban (egyenként vagy csoportosan), különböző nagyságú térben. Rutinosan és magabiztosan improvizáló színjátészóknak felkínálhatjuk a feladatot rögtönzésre (felkészülés nélkül), de csak akkor, ha megfelelően koncentrált állapotban vannak: mert nem könnyű a gyakorlat. Lehet elképzelt tárgyakkal, pantomimben dolgozni, de sokkal szerencsésebb, ha valódi cselekvéseket hajtanak végre, tehát igazi tárgyat ejtenek le, és valódi ablakot nyitnak ki.

Ezek az etűdök rávezethetik a csoportot arra, hogy minden rögtönzött helyzetnek jó, ha van határozott indítása és zárata, vagyis eleje és vége.

EGY MONDAT

Utolsó mondat

Munkaforma: leginkább két-, esetleg háromszereplős feladat.

Készségek: színési állapot tartása, koncentráció, feszültség teremtése és tartása, figyelem, együttműködés.

Korosztály: minden korosztálynak ajánlott.

Játékidő: a felkészülés 2-5 perc, a jelenetek 1-2 percesek.

A gyakorlat leírása: Páronként egy mondatot kaptok. Ti találjátok ki a szituáció adott feltételeit (hol, mikor, kik stb.). Az egész jelenetben egyetlen egy mondat hangozhat el, egyetlen egyszer – a végén. A néma-játék történései előkészítik a megszólalást, akkor érdemes elmondani mondatot, amikor a legnagyobb a feszültség, és már nem lehet csendben maradni.

Javasolt mondatok:

- Keressünk egy másikat!
- Megvárhattál volna!
- Gyorsan hívj segítséget!
- Ezt még megkeserülöd!

- Ezt nem vártam volna.
- Na most lett elegendő az egészségből!
- Tudtam, hogy nem fog sikerülni.
- Na végre!
- Egy világ omlott össze bennem.

Első mondat

Munkaforma: leginkább két-, esetleg háromfős csoportok.

Készségek: színészi állapottartása, koncentráció, feszültség teremtése és tartása, figyelem, együttműködés.

Korosztály: minden korosztálynak ajánlott.

Játékidő: a felkészülés 2-5 perc, a jelenetek 1-2 percesek.

A gyakorlat leírása: Ismét egy mondatot kaptok, hogy kitaláljátok a szituáció adott feltételeit (hol, mikor, kik stb.). Most azonban a jelenet elején hangzik el a mondat, ebből következik az 1-2 perces némajáték.

Javasolt mondatok:

- Csak egy cédulát írt a gróf. Hova menjek, mikor annyit?
- Csak nem akarok az utadban lenni. Engem könnyű legyen lerázni.
- Később se jöjjön! Átöltözve sem!
- Csak már vége volna! Az is jó, hogy minden így történt, úgyis elromlott volna lassanként minden, ami valaha szép volt.
- Pista, ha maga ilyen örültségekkel izgatja magát, én bizony isten itt hagyom!
- Úgy érzem, megtaláltam önmagam.
(Kafka Margit írásaiból)
- Szedd a holmid és hagyd el udvarunkat, de gyorsan!
- Szavamra, én egy percig sem maradok itt tovább.
(William Shakespeare)
- Minden pasi idióta.
- Csak nem fogsz bőgni?
- Amit mondtam, megmondtam.
- Ugye csak viccelsz?
- Ne folytasd; én mindjárt sírva fakadok.
- Nem volt szép dolog megmutatni másnak a levelem!
- Hát nem maradsz tovább? És azt sem akarod, hogy veled menjek?
- Ha csak egy kicsit is szeretsz, megmutatod a levelét.

Megjegyzések: A nyitómondat mint kiindulópont inkább egy pillanat elmélyítésére, mint egy kerek jelenet létrehozására alkalmas, ezért érdemes rövid játékidőt megadni. A kezdő-, és zárómondatral rámutat a határozott nyitás és az erős jelenetzárás jelentőségére és hatására. A későbbiekben visszautalhatunk erre a játékra, amikor az erős entrée-ról és abgangról esik szó.

Alapgyakorlat, a tréning első fázisában a helye, de visszavehető később is, hiszen kevés rögtönzés mutatja jobban, hogy milyen jelentősége van egy-egy mondatnak a színpadon, hogy a beszéd cselekvés, hogy egy megszólalás színészi állapotból és helyzetből következik.

Felelgetős

Munkaforma: egész csoportos.

Készségek: színészi kifejezőeszközök, tempóérzék, fokozás, együttműködés, hang, fantázia.

Korosztály: minden korosztálynak ajánlható, a megadott mondatok igazodjanak korcsoporthoz.

Játékidő: 10-20 perc.

A gyakorlat leírása: Körben ülve vagy állva dolgozzunk! Két megszólalás váltakozik, például: igen-nem. Igyekezzünk sokféleképpen megszólalni, de törekedjünk arra, hogy minden megszólalásnak legyen ereje. Ez nem jelenti azt, hogy muszáj dühösen vagy üvöltve megszólalni! Keressétek az intenzitást, a nagy érzelmek, sűrített kifejezésének egyéb lehetőségeit!

- Te voltál! / Nem én voltam.
- Gyere ide! / Nem megyek.
- Ne kiabálj! / De kiabálok.
- Ilyenkor kell hazajönni? / Mi közöd hozzá!
- Véged van. / Ne röhögtes!
- Hát akkor? / Hogyhogy hát akkor?
- Nem értelek. / Nem kell, hogy megérts.
- Nem hallak! / Mert ide se figyelsz rám.
- Kiborít, hogy ki vagy borulva. / Nem vagyok kiborulva.
- Hagyd abba! / Én hagyjam abba, mikor te csinálod?
(Robert D. Laing)

Megadhatunk versidézeteket is:

- Ki az, mi az? Vagy úgy? / Fordulj be és aludj! (Arany János)
- A hazának nincsen háza. / Mert fiainak nem hazája. (Vörösmarty Mihály)
- Vérszagra gyűl az éji vad: / Te tetted ezt, király! (Arany János)
- Romlásnak indult hajdan erős magyar. / Nem látod, Árpád vére miként fajul. (Berzsenyi Dániel)
- Jertek, s hogy sorsotok előre nézzétek, / Vigyázó szemetek Párizsra vessétek. (Batsányi János)

Megjegyzések: Az Ugyanazt másképpen rávezető gyakorlatának is tekinthetjük. A beszédgyakorlatokból ismerős forma, érdemes megalapozni egy kiadós beszédbemelegítéssel, a légző- és a hangképző szervek ellazításával, bejáratásával. Sokkal gazdagabb és árnyaltabb lesz a kifejezés, és főként nem üvöltik szét a hangjukat. A felelgetős forma előnye, hogy az energikusabb, felszabadultabb játékos húzzák magukkal a félszegebbeket. Gyakran visszaidézhető nagyon hasznos módszer, lehet a bemelegítés, ráhangolás része, alkalmas a jó munkalétkör megteremtésére.

Hasznos az ismétléskor bonyolultabb változatokat elővenni, mert az egyszerű gyakorlaton keresztül alapvető színjátékos eszközök megtapasztalására és fejlesztésére nyílik mód (például, hogyan teremtek egy-egy eszközzel – hangerő, tekintet, gesztus – jelentést). Variációk:

- Fokozás: Csendes, visszafogott indulattól fokról fokra, megszólalásonként erősödve jussunk el a csúcspontig, ahonnan már nemigen lehet fokozni.
- Fokozás–visszaereszkedés: Csendes, visszafogott indulattól fokról fokra, megszólalásonként erősödve jussunk el a csúcspontig, ahonnan már nemigen lehet fokozni, innen folyamatosan ereszkedjünk vissza a kezdés csendjéig.
- Fokozás–kiállás: Öt kérdés-feleletig nő az indulat, fokozódik a megszólalás ereje, aztán legyen csönd, majd újra indul a fokozás.
- Gesztussal: Erőteltjes gesztus kísérje a megszólalást.
- Kivárás nélkül: Nagyon előremutató instrukció. Bírjuk rá a megszólalókat, hogy válaszuk legyen kész már a másik szövege alatt, és szinte szavába vágva – anélkül, hogy nagy levegőt vennének, jól ráfutnának – mondják replikájukat. Már-már úgy, mintha egy mondat lenne a dialóg. Megszületik a szövegmondás dinamikája, ami visszahat a dikcióra. Egyre lökettebb lesz a párbeszéd, egyre

inspirálóbba a társaktól érkező impulzus, egyre fűtöttebbek a megszólalások, egyre oldottabb és energikusabb a test.

- Kivárás nélkül rámozdulva: Teljes testből, de még ülve odafor-
dulunk ahhoz, akihez beszélünk.
- Kivárás nélkül megindulva: El is indulunk a másik felé, aki szinte
elkapva a szót továbblép ahhoz, akinek átadja a mondatot, még
mielőtt odaérne, ülő társa felpattan, és így tovább. Nemcsak a
szövegmondás impulzusát, hanem az akció (közelítés) energiáját
is átadjuk.
- Egyszerre több mondatláncot indítunk, figyelni kell, mert nem
szerencsés, ha a kettő összetalálkozik. Különben jól szervezett
zűrzavar keletkezik.
- Hang nélkül artikulálva.
- Suttogva.
- Suttogva és kiáltva: A suttogó megszólalást üvöltés követi – ha
nem koncentrálunk eléggé, akkor akaratlanul át vesszük az
előttünk szóló tónusát.¹⁴
- Nagy szünetekkel: nem könnyű, de nagyon hasznos változat. A
kitartott – a helyzet feszültségét megőrző – csendek megköve-
telik azt, hogy tökéletesen tartani tudjuk a beszédcselekvést
motiváló színészi állapotot.

Lásd még a *Munka a jeleneteken* című fejezetben.

Ugyanezt másképpen

JÁTÉK SZAVAKKAL, MONDATOKKAL

Munkaforma: teljes csoportos feladat.

Készségek: színészi kifejezőeszközök, hang, fantázia, karakterábrázolás.

Korosztály: minden korosztálynak ajánlható, a megadott mondat
igazodjon korcsoporthoz.

Játékidő: 5-10 perc.

A gyakorlat leírása: A gyakorlathoz helyezkedjünk el körben. A
játékvezető mondjon ki egy szót vagy egy rövid, egy-két szavas monda-
tot, pl.: Igen. A mellette ülő ugyanezt a szót mondja ki, de másképpen.
Haladjon a szó körbe! Mindenki mondjon egy igent, és törekedjetek arra,
hogy ne legyen két egyforma hangzású megszólalás! Megszólalásaitok

¹⁴ Hanghordozás, hangnem, modor.

sose legyenek fárasztóak, fájdalmasak vagy nagy erőfeszítést igénylők.
Szavak, mondatok:

- Tudtam
- Hallottad
- Mennyi
- Elfelejtettem
- Te
- Ő
- Tegnap megtaláltam
- Mégsem mondta el
- Az ajtót becsuktad

Szándékosan nem került mondatvégi írásjel a megszólalások után, hiszen a modalitást¹⁵ a megszólalás dönti el. Megadhatunk vers- és drámaidézeteket is:

- Gyűlölni nem, szeretni csak születtem én
(Szophoklész)
- Tanácsot adni könnyebb, mint kint hordani
- Könnyre lett a női nem
- Ha cselre kell találni, a nők félelmetesek
(Euripidész)
- Szükséggel együtt nő meg az erény
- Ki magához jó, mást nem szerethet
- Gyors házasság ritkán üt ki jól
- Bűn bűnt vonszol magával
- Jó jóságot ébreszt
(William Shakespeare)
- Mindenki barátja nem barátom nekem
- Az ész szavára füttyül a szerelem
- Megdöglök, ha nem röhöghetnek
(Molière)
- Mi a magyar most? – Rút sybarita¹⁶ váz
(Berzsenyi Dániel)
- Régi dicsőségünk, hol késel az éji homályban
- Határozz, és kimondtad sorsodat

¹⁵ A beszélőnek a mondat valóság tartalmához való viszonya, ill. azok a nyelvi eszközök, amelyekkel ezt kifejezi.

¹⁶ Csak az élvezeteknek, pompának élő, elpuhult ember.

- Egész világ nem a mi birtokunk
- És mégis – mégis fáradozni kell
(Vörösmarty Mihály)
- A szerelem, a szerelem / A szerelem sötét verem
- Talpra magyar, hí a haza
- Elhull a virág, eliramlik az élet
(Petőfi Sándor)
- Nincsen apám, se anyám
- Magamban bíztam eleitől fogva
(József Attila)
- Anélkül, hogy rám nézne / Anélkül, hogy egy szót szólna
(Petri György)

Megjegyzések: Ha régóta játszó csoporttagokkal végezzük a gyakorlatot, akkor biztassuk őket arra, hogy olyan megszólalásmódokat próbáljanak kikísérletezni, amikkel ritkán vagy soha nem élnek, egyáltalán nem jellemző az eddig játszott figuráikra. Hogyha kezdőkkel (a gyakorlat alkalmas erre), akkor érdemes beszélni arról, hogy milyen eszközeink vannak egy-egy megszólalás jelentésének árnyalására: hangsúly, hangerő, beszéddallam, hangszín, szünet, tekintet stb. Többször visszaidézhetjük ezt a formát, ám ilyenkor lehet kicsit módosítani. Például állva, mozgás közben, gesztussal kísérve is lehet szólni „másképpen”. Ez a gyakorlat nem igényel különösebben koncentrált, elmélyült állapotot, mi több, ennek megteremtését segítheti elő, ezért érdemes a próba első szakaszára tervezni.

SZITUÁCIÓKKAL

Munkaforma: egész csoport.

Készségek: színészi kifejezőeszközök, hang, fantázia, figurateremtés.

Korosztály: minden korosztálynak ajánlható, a megadott mondat igazodjon korcsoporthoz.

Játékidő: 5-10 perc.

A gyakorlat leírása: Helyezkedjék el körben! Most is egy mondatot fogok kimondani, de közben felállok, és mozdulattal, tekintettel szinte meg is jelenítem az általam kigondolt helyzetet, amiben ez a szöveg elhangzik. Ti is gondoljatok ki egy szituációt, és idézzétek meg. Egyszerűen nem egy megszólalásmód, hanem szituáció születik, és ez a helyzet térjen el minden eddigitől. A gesztusok, tekintet, mimika, a hangszín, hangsúly, tagolás stb. ezt a szituációt jelenítik meg. Mondatok:

- Kedves kollégák, Ági néni. (Lehet Ági néni lelkes vagy kedvetlen bemutatása. Megszólítás, majd rászólás Ági nénire. Gyászbeszéd Ági néni fölött stb.)
- Ezt, ezt, ezt, nem ezt akarom.
- Te vagy te, esetleg te, úgyis kitalálom.
- Most, hogy ilyen szépen összegyűltünk, gyere csak ide barátom.

A tagolás ellentmondhat az írásjeleknek.

Megjegyzések: Mehet körben, de előfordulhat, hogy akinek eszébe jut egy új helyzet, az lép játékba. Addig játszunk, amíg van ötlet.

Érdeemes szót ejteni arról, hogy hasonlóan nyitott egy drámai szöveg, tehát ugyanúgy sokféle értelmet nyerhet a játékban.

ELLENTÉTES JELENTÉSSEL

Munkaforma: egész csoportos.

Készségek: színészi kifejezőeszközök, hang, fantázia, figurateremtés.

Korosztály: minden korosztálynak ajánlható, a megadott mondat igazodjon korcsoportához.

Játékidő: a felkészülés 1-2 perc, a játék 1 perc.

A gyakorlat leírása: Alakítsunk párokat! Ebben a játékban egy-egy szó vagy mondat hangozzék el kétféle, ellentétes közérzetben, érzelmi vagy fizikai állapotban elképzelve. Először az eredeti jelentést érezzük ki a megszólalásból, másodszer ennek éppen az ellentétét. Például: szeretlek – először tényleg a szeretetről szól, másodszer is elhangzik a szeretlek szó, de a jelentése az, hogy nem szeretlek. A játékban nem a szavak, hanem a hangzás „mondja el” a közérzetet. Törekedjünk a lehető legtisztább, legbensőségesebb kifejezésre. Mondatok:

- Vártalak. / Már nem vártalak.
- Jól nézel ki. / Rosszul nézel ki.
- Jókedvem van. / Rosszkedvem van.
- Félek. / Bátor vagyok.
- Tudom a leckét. / Nem készültem.

Megjegyzések: A csoporttól függ, hogy maguk között megpróbálják, vagy rögvest a többiek előtt játszanak. Ha szükségét érezzük annak, hogy elmélyítsük a közlést, kérhetjük például nagyobb szünetekkel, másik szemébe nézve, távolabb egymástól, közelebb egymáshoz, érintéssel stb.

ELLENTÉTES SZÁNDÉKOKKAL

Munkaforma: páros gyakorlat.

Készségek: színészi kifejezőeszközök, tempóérzék, fokozás, együttműködés, dramaturgiai érzék, stratégiák, hang, fantázia, megszólalás-módok.

Korosztály: minden korosztálynak ajánlható, a megadott mondatok igazodjanak korcsoporthoz.

Játékidő: páronként 1-3 perc.

A gyakorlat leírása: Játékosonként egy-egy szót kaptok. A két kifejezés meghatározza a szituációt – azt akarod, amit kifejeznek. (Például: ütni/futni. Ütni akar az egyik, vagyis kimenni, hogy verekedjen. Futni akar a másik, nem venni fel a kesztyűt, inkább elmenekülne.) Ezt az alaphelyzetet rögtönözzük, ám nem hangozhat el más kifejezés, mint a saját illetve társad megadott szava, továbbá az igen, nem, de, te és én szavak. Ezeket szabadon variálhatjuk, ismételgethetjük, az így megszülető mondatok számtalan jelentést nyerhetnek. (Nem ütni, de futni. / Én ütni, ütni, ütni. / Te ütni, én futni. Stb.). A szándékot, akaratot, illetve stratégiát fejezik ki az akusztikai eszközök (hangszín, dallam, hangerő stb.), illetve a hozzájuk társuló mimika, tekintet, gesztusok, akciók. Legyünk hajlíthatatlanok, minden eszközt ragadjunk meg célunk eléréséhez. Mégis beadhatjuk a derekunkat, ha úgy érezzük, hogy nem tudunk már nemet mondani, mert olyannyira hatott ránk társunk játékban megmutakozó akarata – ilyenkor vége a jelenetnek. Hogyha nem bírunk egymással, és a stratégiák kimerültek, a szituáció megrekedt; a csoportvezető leállítja jelenetet. Megadott szavak:

- vidék/főváros
- kutya/cica
- durva/poén
- szex/szerelem
- csend/zene
- pörgés/alvás
- utazás/gyűjtés
- ütni/futni.

A dialógusok alapja nemcsak szó lehet, hanem egy mondat is.

- Na indíts azonnal. / Én oda nem megyek.
- Elkészültél végre. / Utálom, ha sűrűnek.

- Szerinted hány óra? / Lekéstem a buszt.
- Induljunk haza. / Jól érzem magam.
- Te elmentél vele. / Semmi közöd hozzá.
- Hogy viselkedsz társaságban. / Te szégyellsz engem!
- Tűnj el innen! / Ez az én lakásom is.
- Nekem nagyon tetszik. / Szerintem iszonyú gáz.
- Na próbáld meg! / Nincs értelme.
- Szerinted jól áll. / Igen, de az enyém.

Megjegyzések: Megfelelő, felszabadult próbálétkörben akár a próba-folyamat elején egymást kevéssé ismerő, kezdő játékosok is játszhatják. Jó alkalom arra, hogy körbejárjuk a színházi helyzeteket, színészi cselekvést meghatározó „akarat” jelentőségét. Szót ejthetünk az akarat megvalósulását elősegítő stratégiákról (kérés, könyörgés, hízélgés, meggyőzés érvekkel, zsarolás, érzelmi zsarolás, humor, csábítás stb.).

Előfordulhat, hogy lagymatag a jelenet, mert gyengék az akaratok, nagyon általános a helyzet, ebben az esetben segítő instrukciókkal növelhetjük a játék intenzitását, így a feszültséget. Segíthet, ha konkrétabbá tesszük a situációt. A vidék/főváros helyzetben mondjuk, hogy falura akar költözni a szülő, mert a kiborulás szélén van a nagyvárosi zajtól, zűrzavartól. Gyermeke ellenben maradna, mert nem akar bejárni, és a fővárosban él összes barátja, itt tud szórakozni stb., egyszóval megőrülne a falusi „unalomtól”. Ha az egyik szereplőt túlságosan dominánsnak látjuk, beküldhetünk a másik megsegítésére egy szövetségest: a másik falura költözni akaró szülő, vagy a másik maradni akaró testvért. Inspiráló lehet fordítva: a másik szülő maradna, a másik testvér menne. (Lásd a *Különösség* című fejezetet.)

Nézzünk még egy példát. Te elmentél vele? – kérdezi egy szereplő legjobb barátjától. Akiről szó van, élete nagy szerelme. Rengeteget mesélt róla, tehát tudnia kellett, mennyit jelent a kérdezőnek. Semmi közöd hozzá! – feleli a másik, mert tudja, hogy már régen szakítottak, és vele igazán boldog a lány, akit feldühödött barátja érzelmileg alaposan leamortizált, sőt meg is csalt.

Tovább gördíthetjük a jelenetet, ha úgy érezzük, hogy belelendültek a játékosok, de az adott situáció már kimerült: új szereplőt hozhatunk be. Szerettelek, de vége – ez a „harmadik” mondata. Ha érdekes, tovább szöhetjük a cselekményt, kimehet az új szerelmes, és a színen marad a „harmadik” és a régi kedves, aki új mondatot kaphat pl.: Nem gondoltam rólad.

Ez a gyakorlat jól alkalmazható a dráma konfliktusainak és alapkonfliktusának meghatározására. A cselekmény és az ellencselekmény

összesűrítő mondatokban konfrontálódhatnak a szereplők. Példa Örkény István *Tóték* című drámájából:

- Húzd a szemedre! / Nem húzom!
- Dobozoljál! / Aludni akarok!
- Fogadj szót neki! / Még mit nem!

Gyere ide!

Keserű Imre nyomán

Munkaforma: páros gyakorlat, de mindenki sorra kerül.

Készségek: felszabadult játék, színészi energiák, intenzitás, stratégiák, hang, fantázia.

Korosztály: minden korosztálynak ajánlható, de csak olyan csoportban, ahol eléggé vigyáznak egymásra.

Játékidő: páronként 1-5 perc.

A gyakorlat leírása: Álljunk meg egymással szemben a terem két végében, kinek-kinek szemben áll a párja. Az egyik oldalon állók lesznek a hívók, a másik oldalon a maradni akarók. Gyere ide! / Nem megyek! – hangzik el háromszor a rövid párbeszéd. Majd a hívó átmegy társához, hogy fizikai erővel átvigye a másik oldalra. Igyekezünk teljes odaadással, irtózatossággal megtenni mindent célunk eléréseért, de borzasztóan ügyeljünk rá, hogy semmi esetre se sérülhessen meg senki! Közös, megbeszélés nélkül – tehát a játék közben – találjuk meg figurát és helyzetet, ami a cselekvést indokoltá teszi. Törekedjünk arra, hogy olyan alaphelyzetet, stratégiát teremtünk, amiben erős szenvedélyek koncentrálódhatnak. Ha megvolt az első kör, hívók és maradók cseréljenek helyet, ezáltal szerepet.

Megjegyzések: Amilyen egyszerű, olyan felfokozott hatású feladat. Felszabadít, nagy szenvedélyeket, szélsőséges indulatokat indukál és sűrít. Mindebből következik, hogy kizárólag alaposan előkészítve, gondosan levezetve és értelmezve szabad előhozni.

Ha jól sikerül (legtöbbször jól sikerül), kivételes alkalom arra, hogy beszéljünk az erős akarat, a szenvedély jelentőségéről és hatásáról (hatásáról játszóra és nézőre). Elemezhetjük, hogy az egyes szituációk alkalmasak-e erős szenvedélyek megélésére és megmutatkozására, vagy éppen ellenkezőleg: leültetik és kiürítik a jelenetet.

Hiszek neked

Munkaforma: páros gyakorlat, de mindenki sorra kerül.

Készségek: koncentráció, együttműködés, figyelem, eszköztelen játék, hitelesség.

Korosztály: minden korosztálynak ajánlható, de csak összeszokott csoportban, ahol eléggé figyelnek és vigyáznak egymásra.

Játékidő: páronként 2-20 percig tarthat, kiszámíthatatlan.

A gyakorlat leírása: Ennél a feladatnál nem kell a kifejezéssel, megformálással törődni, egyetlen célunk, hogy társunk higgyen nekünk. Megállunk egymással szemben a terem két oldalán, úgy kell átvonzani társunkat, hogy a lehető legigazabban, leghitelesebben mondjuk ki a megadott mondatot. A másik oldalon álló léphet egyet-egyet előre egy-egy megszólalás után, ám csak abban az esetben, ha igaznak tartotta megszólalásunkat. Ha erősen hatott ránk a megszólalás, nagyot lépünk, ha kevésbé kisebbet. Addig tart a gyakorlat, amíg át nem értek. Egyszerre három páros kezd dolgozni, mi csendben, figyelmüket el nem vonva nézzük őket. Megadott mondatok:

- Hiányzol.
- Szeretlek.
- Várlak.
- Stb.

Megjegyzések: Nehéz feladat! Ez a gyakorlat is – hasonlóan az előzőhöz – nemegyszer megrendítő hatású. Élményeiket feldolgozni, érzelmeiket kezelni képes játzóknál érdemes csak elővenni! Ha ilyenné formálódott már csoportunk, abban az esetben rendkívül értékes a feladat. Különösen olyan játzóknál az, akik már könnyedén mozgósítják színészi eszközkészletüket, ezért kissé hajlamosak a felszínes és külsődleges fogalmazásra: nekik fontos visszajelzést adhat. Ösztönözzük arra a lépdelőket, hogy legyenek őszinték és következetesek, ne közelítsenek, ha hamisnak érezték a másikat. Valódi reveláció,¹⁷ felfedezés lehet, hogy milyen ereje van az eszköztelen színjátéknak. Mégis szükséges hangsúlyoznunk, hogy ez a színjáték és személyes élmény határán egyensúlyozó forma nem feltétlenül az egyetlen, még csak nem is a legmagasabb rendű színészet, éppúgy megvan a kitett színpadi fogalmazás, a stilizáció igazsága is.

■

¹⁷ Hirtelen megvilágosodás, felismerés.

SZAVAK NÉLKÜL BESZÉLVE

Korábban említettük, hogy a dialógok rögtönzése jó párszor teljesen lefoglalja a gyakorlatlan, vagy magát szóban nehezen kifejező játzókat. Ezért számos helyzetgyakorlatban az értelmes szavakat mechanikusan felidézhető kifejezések, pl. számok, napok neve vagy értelmetlen hangsorok helyettesítik. Mivel nem hagyatkozhatnak szereplők a mondatok jelentésére, fel kell erősíteniük a közlés beszéden kívüli elemeit, vagyis a megszólalás nonverbális eszközeit (hangerő, hangsúly, dallam, hangszín, szünet stb.) és a gesztikus kifejezést. Sokszor tettekkel tud csak célt érni a játzó: a cselekvő, aktív jelenlét pedig az egyik legértékesebb színészi állapot. „Cselekvő pszichofizikai síkon kell gondolkodni... az ember mindent a cselekvésen, az összeütközésen keresztül közelít meg” – mondja A. Efrosz a színházról. A felnőttek esetleg idegenkedni fognak a számokkal vagy személyes adatokkal szólástól, talán gyerekesnek is tartják majd. Nekik érdemes elmagyarázni a feladatok szakmai hátterét, és világosan megfogalmazni, mit várunk tőlük, ezáltal hogyan fejlődhetnek. Természetesen ez csak megfelelő próbálétkör, nagy bizalom esetén lehet eredményes. De hát nem így van ez minden tréninggel? Ha szükségét érezzük, beszélhetünk arról, hogy a huszadik század elejétől szinte az összes nagy színészpedagógus módszerének (Sztanyiszlavszkij, Mejerhold, Brook, Grotowski, E. Barba) meghatározó eleme volt a megfosztás eljárása, amikor a játzókat megfosztották bizonyos kifejezési eszközeiktől (hang, mozgás stb.), így erősítették fel mások (hang, mozgás stb.) kifejezőerejét.

Kezdő színjátzóképzésének alapgyakorlatai ezek, de később is érdemes időről időre visszaidézni a hangos, de beszéd nélküli játékokat, akár még egy jelenet próbájánál is helyettesítheti a szöveget egy adott verzióban.

Számokkal veszekszünk

Munkaforma: páros gyakorlat.

Készségek: felszabadultság, együttműködés, intenzitás, fokozás, gesztikus kifejezés, cselekvő jelenlét.

Korosztály: elsősorban gyerekcsoport, 6-16 éves korig, de alkalomadtán játékos felnőttek is játszhatják.

Játékidő: jelenetenként legfeljebb 2-3 perc.

A gyakorlat leírása: Alakítsunk párokat! A párok játsszanak el egy veszekedős jelenetet úgy, hogy szavak helyett csak számokat mondhatnak, mégpedig egytől-harmincig. A számok sorrendje fontos, de ha a

szereplő mondandója úgy kívánja, akkor több számot is lehet mondani egymás után. Például:

- Egy, kettő, három???
- Nééégy?
- Öt, hat, hét, nyolc, kilenc!!!
- Tíiiiiíz? Tizeneeeeeeegy?

És így tovább harmincig.

Számokkal hatni

Robert Cohen gyakorlata

Munkaforma: páros gyakorlat.

Készségek: együttműködés, kommunikációs stratégiák, gesztikus kifejezés, cselekvő jelenlét.

Korosztály: 16 éves kortól.

Játékidő: jelenetenként legfeljebb 2-3 perc.

A gyakorlat leírása: „Ez a gyakorlat arra szolgál, hogy koncentrációkat elmélyítsük, és kommunikációs taktikáink repertoárját kiszélesítsük. Ezeknél a gyakorlatoknál a próbálkozás fontosabb, mint a siker. Anélkül, hogy megérintenénk partnerünket, használjuk minden feladatnál kizárólag az egy, kettő, három, négy, öt, hat, hét szavakat” (Robert Cohen). Próbáljuk kikényszeríteni belőle az alábbi cselekvéseket vagy érzéseket.

- Üljön le mellénk.
- Térdeljen le mellénk.
- Szánjon meg minket.
- Legyen boldog velünk.
- Legyen ideges.
- Álljon fel.
- Nyugodjon meg.

Megjegyzések: Robert Cohen gyakorlatát a konkrét szándékok megfogalmazása nélkül instruáljuk, majd érdemes a párok aktív tagjainak papíron átadni a szándékokat. Ezt rövid tanulmányozás során megjegyzik. Erre azért van szükség, mert kockázatosabb, érdekesebb – igazibb – a helyzet, ha nem sejtje előre a partner, hogy mit is várnak tőle. Magunk is összeállíthatunk hasonló sort. Ezt a másik játékosnak adjuk, amikor szerepet váltanak. Pl.:

- Segítsen fel minket.
- Figyeljen velünk egy érdekes foltot, felületet a teremben.
- Nyugtasson meg minket.
- Keressen meg valamit nekünk.
- Legyen lelkes velünk.
- Ne mozduljon, figyeljen csendben.
- Feküdjön le és aludjon.

Ezeknél a gyakorlatoknál a próbálkozás fontosabb, mint a siker – mondja Cohen, és ezt nem lehet eléggé hangsúlyozni: ha görcsösen elvárjuk a megértést, amennyiben nem az a fontos, hogy minden erőnkkel hatni tudjunk, hanem a sikerre hajtunk; akkor akár még kellemetlen érzés, frusztráció is keletkezhet bennünk. Soha ne felejsük el, hogy ez csak játék, de mint minden játék, akkor jó, ha elmerülünk benne, átadjuk magunkat neki, ám a játék végeztével ki tudunk lépni.

Robert Cohen feladatára rávezető, de annak folyománya is lehet a következő játék. Szavaink, sőt gesztusaink sincsenek, csak a tekintetünkkel adunk utasítást. Nyaktól lefelé nem mozdulunk. Ezek inkább fizikai cselekvések legyenek, mintsem valódi interakciók (ülj le, állj fel, fekédj, emeld fel a karodat stb.). Még inkább érvényes, hogy nem szabad elvárni, kikövetelni a hibátlan reakciót. Nagyon fontos, hogy a csoport minden tagja képes legyen elfogadni, hogy utasítják. Ez nem is olyan egyszerű, mint gondolnánk. (Keith Johnstone *Egyszerű utasítás* elnevezésű gyakorlata ezt járja körül.)

Még redukáltabb¹⁸ eszközök állnak abban a feladatban rendelkezésre, amelyben csak a másik szeméből lehet kiolvasni a szándékot, hogy közelítésre vagy távolításra utasít minket. Ilyenkor egészen közel ülünk egymáshoz, térdünk szinte összeér, és előre vagy hátra hajlunk aszerint, hogy a másik hív vagy küld. Figyelem! Még hunyorítani sem szabad, csak erősen koncentrálni, hogy éppen közelebb akarjuk hozni, vagy el akarjuk a partnert távolítani!

Az előbb vázolt feladatokra még érvényesebb Cohen megjegyzése, a legfőbb nem a siker, hanem a teljes valónkat átjáró belső aktivitás.

¹⁸ Korlátozott, leegyszerűsített.

Beszéljünk számokkal!

Munkaforma: páros gyakorlat.

Készségek: felszabadultság, együttműködés, intenzitás, fokozás, gesztikus kifejezés, cselekvő jelenlét.

Korosztály: elsősorban gyerekcsoport, 6–16 éves korig, de alkalmadtán felnőttek is játszhatják.

Játékidő: jelenetenként legfeljebb 2-3 perc.

A gyakorlat leírása: Ismét alakítsunk párokat, de maradhatnak az előző párosok is! Ebben a játékban is csak számokkal lehet beszélni, de nem veszekszünk, hanem egy jelenetet játszunk el. A számok sorrendje fontos, koncentrálni kell rá, de sokkal fontosabb, hogy érthető legyen a helyzet, azaz derüljön ki, hogy kik a szereplők, hol vannak, és mi történik velük. Addig számoljatok, amíg az átlalatok készítenődő jelenet megkívánja! Törekedjétek az egyértelmű jelenetindításra és -zárásra.

Javasolt címek:

- Feleltetés/Vizsgáztatás
- Egy nagyon akadémikus vásárló válogat
- Faragatlan pincér felszolgál
- Körülményes pincér felszolgál egy borzasztó éhes vendégnek
- Udvarlás
- Külföldi turista útbaigazítása
- Apa a fiát horgászni tanítja
- Házmaster és a falfirkáló vagány
- Nem szeretek hegedülni, inkább dobolni szeretnék!
- Veszel nekem egy új ruhát?

Megjegyzések: Ha kimerültek a „számos” helyzetek, és már nem inspirálják a csapatot, akkor érdemes a megjelenítéshez újabb feltételeket meghatározni, vagy újabb feladatokat hozzárendelni. A térhasználatot, térérzékelést segítheti, ha a teremben lévő bútorokból, tárgyakból a csoport tagolt, zsúfolt közeget kreál: egyszóval rendtelenséget csinál. Ebben a környezetben elevenednek meg a helyzetek.

Kérhetünk különböző játékmódokat: fogalmazhatnak kitett, túlzó stílusban; felpörgetett bohózáti tempóban; kortárs opera recitativójaként kiénekelve a szöveget; vagy a lélektani drámák fojtott eszköztelenségével, súlyos gesztusaival, nagy szüneteivel.

Viszonylag egyszerű gyakorlat, ezért bevezethetjük a szerepcsere konvencióját, időről időre, akár többször is figurát váltanak a játszók jeleneten belül. A szerepcsere bármilyen improvizációnál bevethető, fejleszti a színjátszók eszköztárát, növeli a figurateremtés, szerepbe lépés képességét, feltölti feszültséggel az enervált jeleneteket, de pedagógiai haszna is van, mivel empátiára, megértésre nevel. Címek a variációkra:

- Vidítsd fel a másikat, mert sírósan szomorú!
- Ebben a ruhában nem mehatsz!
- Ébresztő, és indíts az iskolába!
- Hol a kutyám? Te elvesztetted sétálás közben?
- Ne flörtölj a barátommal!
- A rajtakapott betörő.
- Halkítsd le a magnót, mert megőrülök!
- Te graffitizted össze a falamat? Hát akkor töröld le!
- Vadul vezető taxis és rémült utas.
- Add meg a pénzemet!
- Már megint rendetlenség van a szobádban!
- Mi ez a zsebedben? Anya, én nem dohányzom.
- Mit csináltatok a lakásomból? Csak egy kis buli volt.
- Ūristen, lekéssük a repülőt! Soha nem tudsz elkészülni.
- Fialat pár vitázik, hogyan rendezze be lakását.

Az utolsó három különösen izgalmas „elrendetlenített” térben.

Szinkronjáték számokkal

Munkaforma: páros gyakorlat.

Készségek: felszabadultság, együttműködés, gesztikus kifejezés, tempó és ritmusérzék, cselekvő jelenlét, impulzus átadása és átvétele.

Korosztály: elsősorban gyerekcsoport, 6-16 éves korig, de alkalmadtán felnőttek is játszhatják.

Játékidő: páronként legfeljebb 2-3 perc.

A gyakorlat leírása: Alakítsunk párokat! Egy számsorral fogunk szinkronizálni. Kezdetben az egyik játékos tátog, vele szemben ülő társa hangosan szinkronizálja őt. Teszem azt, a tátogó játékos a számsort sorolja egytől harmincig, és eközben a testtartása, a kézmozdulatai, az arcjátéka és a szájmozgása azt sugallja, hogy egy fáradt, lehangolt, esetleg álmos ember beszél rosszkedvéről. Ilyenkor hangosan beszélő társa fáradt, lehangolt és álmos hangon (például: lassan, halkán és mélyen,

torokba szoruló, „sírós” hangszínnel, nem túl kemény kiejtéssel) szólal meg. Ennél a játéknál fontos a párcsere, a pár mindkét tagja próbálja ki a tatógó és a szinkronizáló szerepét is.

A továbbiakban egy-egy páros helyzetet négyen játszanak el: ketten némán megjelenítik, ketten a játéktérrel szemben ülnek, és hangot adnak nekik, vagyis szinkronizálják őket. Az alapszituációkat az előző feladatból kölcsönözhetjük.

Megjegyzések: Nagyfokú figyelmet, együttműködést igénylő gyakorlat, kiválóan alkalmas az impulzus átadásának, főként átvételének fejlesztésére. Ez pedig az egyik legalapvetőbb színészi képesség! Magától értetődőnek gondoljuk, hogy a szerepben lévő ember látja, hallja, érzékeli partnere jelzéseit. Ám ez egyáltalán nincs így! Látni és hallani meg kell tanulni a színpadon, állítja Sztanyiszlavszkij. Valóban, a színpadi játék során mások előtt kezdetben szinte mindenki magába zárul, mintegy „megsüketül és megvakul”. A felszabadult, étellel teli, koncentrált játék alapfeltétele, hogy egyszerre tudjunk cselekedni és kifelé figyelni, egyszerre legyünk a figurában, és fogadjuk másik impulzusait. Erre készít fel minden szinkronjáték: meg kell értenem a másikat, rögvest olvasnom kell a jeleit.

Szép játék kerekedhet, erős érzelmek támadhatnak a szinkronjátékok egy sajátos verziójából. Ebben a beszélő a játéktérben együtt mozog a cselekvővel, mint egy belső hang, árnyék. Egyszerre része a jelentenek és kívülálló. Kommentál, manipulál (befolyásolja „gazdáját”) és megél. Nem könnyű feladat, tudatosságot, osztott figyelmet igényel; csak akkor ajánlott számokkal dolgozó, kezdő csapatnak, ha érzékeljük, hogy magas szinten együttműködtek a szinkronjátékban. Ha úgy látjuk, hogy a kötött forma már gát és nem segítség, mert olyan átélt, felfűtött a színjáték, menten elhajíthatjuk: szólaljanak meg a játékosok – vagyis a szinkronhangok – a saját szavaikkal!

Általánosságban is megállapítható, hogy a rendező improvizáljon merészen. Ha érzékeljük, hogy létrejött az alkotó légkör, és az együtt-dolgozás meghittsége párosul az odaadó fegyelemmel, ha lendületben van a csoport; akkor bátran előrerohanhatunk – kihagyhatunk néhány lépcsőfokot –, és bonyolultabb, későbbre tervezett feladatokat adhatunk meg, ha nem is terveztük ezt előre.

Vita az élettényekkel

Kaposi László nyomán

Munkaforma: páros gyakorlat.

Készségek: felszabadultság, együttműködés, fokozás, intenzitás, hang, impulzusátadás, -átvétel.

Korosztály: tíz évtől felfelé, félszegebb felnőtt csoporttal alapos előkészítés után, különben mindenkinek ajánlott.

Játékidő: páronként legfeljebb 2-3 perc.

A gyakorlat leírása: A legfontosabb biográfiai adatokból összeállítunk egy mondatot, amit egy szuszra el lehet mondani. Mondjuk:

- Benke Sára vagyok, 1981. július 4-én születtem Szegeden.
- Tiborc Áron vagyok és Szabadkán születtem 1975. december 10-én.

Párokat alkotunk. Felváltva felelgetünk egymásnak, egyre fokozódó indulattal, egyre nagyobb hangerővel, egészen a fékevesztett, tovább nem fokozható dühös üvöltözésig. Figyelni kell, mert mindig csak kevéssel lépünk intenzitásban partnerünk fölé, viszont alatta se maradhatunk; muszáj fokozni. Ne csúszkáljunk! A csúcspont után elindulunk vissza, lépésről lépésre egyre kevesebb indulattal, sőt a végén már kedvesen; halkan és szeretettel szólunk. Ügyeljünk rá, hogy észrevegyük, amikor társunk megfordítja fokozást, és első ízben visszavesz. Ugyanis a csúcspont után rögvest lefelé indulunk.

Megjegyzések: Fontos eleme a játéknak, hogy nevünkkel, személyes adatokkal vitázunk. Ez a feladat mégsem csupán az indulatok felgerjesztését szolgálja, habár kétségtelenül nagyon felszabadító hatású, de ezeket a kiüvöltött érzelmeket uralni kell. Miközben „kikiabáljuk” magunkat, végig akkurátusan ügyelünk az intenzitás kiegyensúlyozott emelésére, nagy figyelemmel együttműködünk partnerünkkel. A technika (folyamatos fokozás) nem fékezi a színészi energiák felszabadítását, éppen a koncentrált figyelem lendíti át a játszót félszegebbén.

Megfigyelhetjük, hogy a tetőponton már nem lehet az indulattal együtt a tempót is növelni, a legfeszültebb pillanatokban már lelassítunk, nem pörgetjük a szavakat, hanem még élesebben, világosabban tagolunk. Mintha magyaráznánk. Erre a későbbiekben is visszautalhatunk, amikor egy jelenetben a fékevesztett indulatot hadarós sietséggel illusztrálják, holott könnyen lehet, hogy a lassítás és a tagolás segítene. Nem árt alapos beszédbemelegítés után ráfordulni erre a feladatra, nehogy szétszedje a játszók hangját.

Csinálhatjuk egyidejűleg közösen (páronként egyszerre), fél csoportban, de a második körben meghallgathatjuk egymás után a párokat, közösen megbeszélhetjük, hogy volt-e visszalépés, egyenletes volt-e a fokozás, csúcsponton fordultak-e vissza.

Csak olyan körülmények között szabad bevezetni a feladatot, amikor nem zavarunk senkit, nem szólnak ránk, nem feszeng a csapat mások (mondjuk a szomszéd teremben levők) miatt.

Az összes „kiabálós”, elszabadító gyakorlatot hasznos csendes befelé figyelő játékokkal vegyíteni. A kontraszt nemcsak az előadások, de a próbák felépítésében is fontos hatáselem. Teszem azt, az élettényekkel vitázást követheti egy elmélyült tükörgyakorlat vagy egy némajáték.

HALANDZSA

Az értelmes beszédet rögtönzött halandzsaszöveggel helyettesítjük. Kezdetben meglehetősen furcsa lesz a hangzás, és ez ki is zökkentheti a játszókat; ezért nemegyszer el is nevethetik magukat, leblokkolhatnak, kiléphetnek. Ne hallgassák magukat, ne reflektáljanak megszólalásaikra, hanem cselekedjenek! Biztosan átbillen a dolog: inspiráló lesz a kitalált nyelv, és nem fojtja el a játékkedvet. Szinte minden improvizáció, minden helyzet szövege lehet halandzsa, bármikor lehet értelme, ha azt kérjük, hogy halandzsában folytassák a situációt – hosszú improvizációkban, jelenet próbáján is.

Kreált nyelven megszólalva felfedezheti a színjátzó a beszéd zenei eszközeiben (tempó, ritmus, hangszín) rejlő kifejezési lehetőségeket. Viszont ha előjönnek a torzított, feszített, felkeményedett hangok, a természetes hangszínt elrontó fel- és lecsúszkálások, fájdalmas, hangpusztító hangadások, az öblögetős, deklamáló, éneklős, gurgulázó modorosságok, azonnal jelezni kell, hogy ez nem jó út. Arányérzék és ízlés kérdése, hogy milyen akusztikus eszközök alkalmasak.

Halandzsául közölni

Munkaforma: páros gyakorlat.

Készségek: kifejezőkészség, hang, figyelem, együttműködés, beszéd zenei eszközei, gesztikus kifejezés.

Korosztály: középiskolás kortól.

Játékidő: 2-3 perc.

A gyakorlat leírása: Körben ülünk. Most forduljunk egymás felé úgy, hogy párok alakuljanak! A kettősök kicsit húzódnak félre. Meséljük el halandzsául, ami legjobban foglalkoztat minket. Mi történt mostanság

velünk? Mi határozza meg hangulatunkat? Mire várunk? Mire készülünk? Próbáljuk meg a lehető legérzékletesebben kifejezni magunkat. Ne úgy általában hablatyoljunk, hanem pontosan „fogalmazzunk”, tényleg akarjunk közölni valamit. Kíséreljük meg tolmácsolni érzéseinket: hogyan érint mindaz, ami mostanság történik velünk, vagy zajlik körülöttünk. Segítségre lehet a szavak hangalakja, a hangsúly, gesztusok... Kapaszkodjunk a másik tekintetébe, éljünk a kitalált szavak hangulatával! Nagyon figyeljünk a beszélőre, próbáljunk ráhangolódni és megérteni, amit át akar adni nekünk.

Halandzsaszöveggel hatni

Munkaforma: páros gyakorlat.

Készségek: kifejezőkészség, hang, figyelem, együttműködés, beszéd zenei eszközei, gesztikus kifejezés.

Korosztály: középiskolás kortól.

Játékidő: 2-3 perc.

A gyakorlat leírása: Robert Cohen gyakorlatára (Számokkal hatni) emlékeztető játék. Két elemében különbözik attól: nem számokkal „beszélünk”, és nem adjuk meg előre az utasításokat. Halandzsanyelven próbálunk hatni, utasításokat adni neki társunkra, ő pedig találja ki, mit akarunk tőle.

Megjegyzések: Felszabadító hatású gyakorlat lehet, ha megfelelő pillanatban találkozik vele a csoport. Merjenek játszani a hangjukkal, használják bátran az emberi hang ritkán használt lehetőségeit. Csettegenek, dörögjenek, adjanak torokhangot, orrhangot, játsszanak a hangszínnel. Még elszabadultabb megoldásokat hív elő, ha egy nem létező, nagyon idegen hangzású nyelvet kell kreálni, aminek sem a hanganyaga, sem a hangsúlyozása, sem a dallamvilága nem emlékeztet a magyarrá. Kísérjék a lehető legszelesebb, legszélsőségesebb kézmozdulatokkal a szöveget. Tovább növelheti az intenzitást, ha megadjuk a figurákat. Tehát egy rendkívül energikus, tétlenséget nehezen viselő utasító, és egy mindenáron megfelelni akaró végrehajtó jelenetét látjuk. Vagy: lelkes utasító és máshova vágó végrehajtó stb. Ha több pár egyszerre végzi a feladatot, a keletkező hangzavar még jobban rászorít mindenkit arra, hogy erőteljesen fogalmazzon.

Mint minden önfeledtséget kívánó és generáló játék, ez is elsülhet fordítva, ha rágörcsölnek, ha kellemetlennek érzik, ha nem tudnak belemenni, akkor inkább lefojt, mint felszabadít. Ezért szükség van egy lendületes és koncentrált bemelegítésre.

Jelenetet próbálva is tanulságos lehet egyszer halandzsául mondani a „szöveget” – felerősödhet a jelenet tempóritmusa, plasztikusabbá válhatnak a gesztusok, feszesebbé és erőteljesebbé a játék. Valószínűleg nem az első változatok egyike lesz a „halandzsás”, hanem mikor már alaposan benne vagyunk a munkában, ekkor adhat lendületet a próbának ez a halandzsaverzió.

TARTALOM NÉLKÜLI DIALÓGUSOK

Robert Cohen nevezi így a játék során jelentést nyerő, nyitott szövegeket. Többé-kevésbé minden drámai dialógus nyitott szöveg; nincs tökéletes és örökérvényű olvasata, amit elég megérteni és tolmácsolni. Nem, a drámák sorai megszámlálhatatlan értelmet nyerhetnek, ha életre varázsolják a színészek. Mégis célszerű ezt a fogalmat, „tartalom nélküli dialógus” bevezetni egy gyakorlattípus megkülönböztetésére. Ezekben a rögtönzések alapjául szolgáló szöveg nem jelöli meg a szituáció adott feltételeit (hol, miért stb.), ugyanakkor ezek a párbeszédék (a jól sikerültek mindenképpen) sajátosan drámaiak; egy-egy jó szöveg játékba lendíti, cselekvésre serkenti a játékosokat.

A mondd másképpen vagy az egymondatos feladatok tulajdonképpen tartalom nélküli rövid szövegek, ezek sokféle megszólaltatása megelőlegezi a tartalom nélküli dialógusok megjelenítéséhez szükséges színészi gondolkodást, ami viszont a drámák, szövegek színre állításának kihagyhatatlan előtanulmánya. Miért? Mert cselekvés közben tapasztalja, érti és alkalmazza a színjátékos a módszert, hogyan dolgozzunk ki, öltöztetünk fel egy jelenetet, hogyan adunk értelmet egy mondatnak.

Ugyanaz máshogy

Munkaforma: páros gyakorlat.

Készségek: színészi kifejezőeszközök, spontán reakció, együttműködés, kreativitás, fantázia.

Korosztály: 12-13 éves kortól fölfelé.

Játékidő: páronként 3-5 perc.

A gyakorlat leírása: Álljunk párokba. Minden pár tanulja meg a következő rövid dialógust.

- Azt hittem, már sosem érsz ide.
- Látod, mennyi bajom van!
- Szerinted ez engem érdekel?
- Rendben, már itt sem vagyok!

A megtanult dialógussal foglalkozunk. Kérek egy önként jelentkező párost! Több verziót fogtok rögtönözni az instrukciók szerint! Próbálatok jeleneten belül megindokolni az adott utasítást! Például ha „suttogva” mondjátok a szöveget, akkor a rögtönzött helyzet lehet egy színházi nézőtér, ahonnan a második megszólaló elkésett. Éljetek a tartalmas szünetekkel; akciókkal, töltsétek fel játékkal a tartalom nélküli szöveget! Törekedjete a határozott indításra és az egyértelmű zárásra.

Instrukciók: Suttogva. Üvöltve. Énekelve. Pukkadozva a nevetéstől. Állandóan mozogva. Egy helyben állva, egymás szemébe nézve. Személyesen, egyszerűen. Túljátszva, érzelmeket eltulozva, széles gesztusokkal. Székeket pakolva a teremben. Nagy szünetekkel. Gyors tempóban. Zakatoló belső ritmussal. Gyöngéden, lágyan. Keményen, élesen. Tragikus hangvétellel. Bohózáti túlzásokkal. Sötét pincében (csukott szemmel). Szülő és gyermek között. Barátok között. Csatában. Kórházban.

Megjegyzések: Spontán reakciót, rugalmasságot igénylő feladat. Magas szintű együttműködést követel, hiszen érteni, értelmezni kell társunk játékát, mielőtt „választ” adunk. Fejleszti a színjátékos technikát, a tudatos játék képességét. Előkészíti a jelenetek próbáját, mivel az instrukciókat azonmód játékba kell építeni, és így keresni az érvényes színészi megoldásokat.

Apa és gyermeke

Keserű Imre gyakorlata

Munkaforma: egész csoportos, szimultán játék.

Készségek: jelenetépítő színészi gondolkodás, együttműködés, kreativitás, fantázia, színészi kifejezőeszközök, stílusérzék.

Korosztály: 14 éves kortól fölfelé.

Játékidő: a teljes sor 30-50 perc.

Keserű Imre tréningje nem csupán tartalmában, de formájában is rendkívül eredeti, és főként nagyon hasznos, ezért a gyakorlatsort teljes egészében leírom, ahogy egy közösen vezetett foglalkozáson az lejátszódott. A közel ötvenperces etap¹⁹ egyetlen rövid dialógusra épült, mégis ennek variációi kitöltötték ezt a nem rövid időt. Igaz ugyan, hogy ebben az esetben a sok részvevő, 35 játzó és két foglalkozásvezető nemhogy nehézséget, inkább inspirációt jelentett (a jól sikerült próbát megalapozta a maradéktalanul alkalmas próbahelyszín és a játékra éhes csapat). Visszaidézve a játéksort, azt tapasztaltam, hogy 8-10 főnél is remekül működik, és kicsit átfórmálva akár kisebb létszámmal is játszható.

¹⁹ Időszak, fejlődési szakasz.

A gyakorlat leírása: Gyertek ide, és álljunk körbe! Egy rövid párbeszédet fogunk megtanulni. A szöveg a következő.

- Apa.
- Tessék.
- Éhes vagyok.
- Van pénzed.

Mondjuk össze közösen! Ez egy úgy nevezett tartalom nélküli dialógus, ami azt jelenti, hogy a ti játékokotok során telik meg tartalommal, ahogy ti eljátsszátok, úgy nyer értelmet. Alakítsunk párokat. Miután a térben egyenletesen szétszóródtunk, és minden párosnak elég helye van a játékra, erre a szövegre fogunk rögtönözni számtalan helyzetet.

- Először három-három jelenetet hozunk létre páronként, háromban az egyik, háromban a másik fél adja az apát. Ne gondoljuk ki, ne beszéljük meg ötletünket: indítsuk el a játékot, igyekezzünk olyan kifejezően játszani, hogy társunk megértsen, így tudjon reagálni. Nem baj, sőt izgalmas, ha a partner teljesen új irányba viszi a helyzetet. Ám ha számunkra fontos az ötletünk, hát nekiugorhatunk még egyszer: megkísérelhetjük, hogy még élesebben, pontosabban fogalmazva megtörténjen a mi játékunk is. Törekedjünk arra, hogy ne csak hangsúlyok különbözzenek az egyes verziókban, hanem tényleg más-más cselekmény, viszony – egyszóval szituáció szülessen. Kezdjünk bele!
- (Mevolt a három-három verzió.) Mindenki válassza ki a számára legizgalmasabb verziót, amit ő indított! Cseréljünk párokat! Egy, kettő, három, négy, öt. Megvagytok? Most új párunkkal is indítsuk el ezt a változatot. (Mevolt ez is.) Most a pár sötétebb hajú (bármilyen nem bántó szempontot megadhatunk) tagja lesz a szülő. Ők helyezkedjenek el a térben jól láthatóan. Ők nem mozdulnak. Hozzájuk járulnak majd a „gyerekek” – bárki, bárkihez mehet, ha ötlete van és kipróbálná. (Addig folytassuk, amíg látjuk, hogy pörög a játék, felkeresik egymást ötleteikkel.)
- Most a hozzád legközelebb álló lesz az új párod. Többfélét kipróbálva válasszatok ki két jelenetet a következő szempont szerint. Az egyik legyen a lehető legszélsőségesebb, leginkább kitett, legtúlzóbb modorban megfogalmazott. A másik ennek ellentéte, a lehető legbensőségesebb, legeszköztelenebb, saját

hangon fogalmazó. Keressetek, próbáljatok ki minél többet, és utána rögzítsetek! (Megtalálták a rögzítendőt.) Most a saját nyelvezetében fokozzatok mindkettőt: legyen még harsányabb a kitett játék, legyen még elmélyültebb az eszköztelen! (Mégvolt.)

- Ülünk le a lehető legnagyobb körben. Egyszerre két kettős menjen be a körbe, és megállás nélkül játssza el a jeleneteit, mégpedig olyan formában, hogy az egyik kezdi a kitettal, ha érzékeljük, hogy végzett, máris a másik következik az eszköztelennel, de nincs szünet, szinte összefűződnek a jelentetek. Ezután megint váltás: az első duó jön a kitettal, a másik az eszköztelennel. Tehát a sorrend: 1. eszköztelen, 2. kitett, 1. kitett, 2. eszköztelen. Ha végeztek, újabb négyes következik. (Ha a létszám nem osztható négyvel, akkor az egyik duó becsatlakozik másokhoz és kétszer játszik.)
- Végül a párok egyik tagja alkotson egy csoportot, a másik egy másikat. A két csapat álljon meg egymással szemben. Kórusként szólalunk majd meg, így hát nem önálló személyiségek leszünk, hanem közösen adunk ki egy szereplőt. Nem kell teljesen egyszerre, egyféleképpen beszélni, mozdulni – ki-ki a maga módján járul hozzá a közös kifejezéshez. Ebben az esetben én adom meg a helyzetet és a figurát. Ti lesztek a fiúk, ti az apák! Először fenyegető fiú, rettegő apa. Most cseréljünk. Operaelőadás – énekelve szól a fiú, ekképp felel az apa. (Csere.) Földön kúszva könyörög a fiú, uralkodói fölényel felel az apa. (Csere.) Elkecseregetten üldöz a fiú, menekül az apa. Természeti törzs rituáléján táncolják, éneklük el ezt a „szent szöveget”. (És így tovább, amíg kedvünk tartja és értelmét látjuk.)

Megjegyzések: Egész csapatot összekovácsoló, munkaformákat változtató, mindenkit aktivizáló tréning. Számos haszna közül kiemelném azt, hogy kitűnő iskolája az önálló munkának: a csoport tagjait látják is a többiek alkotás közben, de önállóan is kereshet, kísérletezhet, uralja is a csoportvezető a játékot, de félre is vonulhatnak a játszóok. Utalhatunk rá, hogy a későbbiekben, amikor egy jelenetet dolgoznak ki önállóan, hasonló módszerekkel, és nem utolsósorban hasonló energiával, lendülettel, érdemes kipróbálni megoldásokat. Legtöbbször egy jól elindított rögtönzés jobban eligazítja a partnert, mint egy kimerítő magyarázat. Megbeszélhetjük, hogy mennyire változatos, gyönyörködtetően gazdag lehet a megjelenítés, a színházi játék. Négy mondat és helyzetek sora, megszámlálhatatlan jelenet, figura születik.

Apa és fattyú

Munkaforma: páros helyzetgyakorlat.

Készségek: kifejezőkészség, hang, figyelem, együttműködés, fantázia, színházi hatás ismerete, stilizált megjelenítés.

Korosztály: középiskolás kortól.

Játékidő: 2-3 perc. Felkészülés, kidolgozás: 3-5 perc.

A gyakorlat leírása: Álljunk párba! Ismét egy tartalom nélküli költői szöveggel foglalkozunk majd, most azonban közösen kitalálhatjátok, sőt ki is dolgozzátok jeleneteket. Együtt memorizáljuk Robert D. Laing dialógusát!

- Apa.
- Fattyú.
- Apa.
- Fattyú.
- Az én apám Bugris Bill.
- Én vagyok Bugris Bill.
- Apa.
- Fattyú.

Készítsünk szimbolikusan fogalmazó rövid jelenetet. Ebben képzelet-szerűen jelenítsétek meg a vers jelentését, vagyis amit számotokra mond. Elrugaszkodhattok a naturalista, hétköznapi létezést imitáló megoldásoktól, de ne legyen öncélú az ötlet, minden elem – térhasználat, megszólalás, akciók – a kifejezést, és így lehető legintenzívebb hatást szolgálja.

Megjegyzések: Nem csupán a tartalom nélküli szövegrész rokon elemei okán sorolódik ide ez a feladat(sor), hanem mert a gyakorlatban is célszerű lehet az előző tréninghez közeli időpontban, ha nem is aznap, de mondjuk a következő alkalommal elővenni.

Nagyon sűrű, nagyon drámai ez a szöveg. Legtöbbször létrejön egy-két megrázó, felkavaró etűd. Nem árt, ha legalább nagy vonalakban ismerik a „naturalista”, „képzetszerű”, „stilizált”, „szimbolikus” fogalmazás, gondolkodásmód természetét, formai jegyeit. Elemzésünk során szót ejthetünk az egyes megoldásokról, ezek hatásáról, jelentéséről – alapvető, mert megélt tapasztalat származhat egy jól sikerült improvizációból a színházi stilizáció, szimbólumteremtés, képiség természetéről. Megfogalmazódhat egy-egy jelenet kapcsán, hogy milyen közlési szándék, milyen érzéki erővel, milyen befogadói aktivitással, milyen összetett jelentést teremtett.

Egy ízben egy tornateremben a lehető legmagasabb pontra mászva harsogta az apa szövegét az egyik színjászó, míg a másik az elsötétített teremben szaladgálva kereste az „urat”. Ebben a jelenetben a mindenhol jelenvaló, gyermekét, az embert eltaszító Isten-Apa képéhez találtak a stilizált térben szimbolikus, képi kifejezést. Máskor mint egy kiképzőtiszt egzecírozta „satnya” gyermekét az apa – itt egy színpadi metafora (megfelelés) fejezte ki az apa-gyermek viszonyban megbúvó erőszakot.

Beszélhetünk a színészi fogalmazás, színészi állapot sajátosságairól egy-egy képzeletszerűen megfogalmazott jelenetben. Lehetséges-e az átélés? Mennyire tudatos a játék? A kifejezés – az elemeltség – segítette vagy gátolta a színészi állapot megteremtését? Adódhat helyzetgyakorlat, aminek többféle értelmezési lehetősége van (mást-mást jelentett többeknek), ez elgondolkodtathat erős színházi effektusok, megindító jelképek nyitottságáról, a nézői aktivitás jelentőségéről. (Kinek mit jelent a „tornateremjelenet”?)

Ha kedvet érez a csapat hasonló munkához – középiskolások, fiatal felnőttek nagyon kedvelik a jelképes fogalmazást – kereshetünk hasonlóan nyitott versidézeteket. Mindenképpen igyekezzünk igényes, költői szövegekkel dolgozni. Lássunk néhány példát:

A pesti utcák holt hideg kövén,
Hosszú sötét árnyként vonult utánam
A csüggedés, az életunalom. –
(Petőfi Sándor)

Mért legyek én tisztességes? Kiterítenek úgyis!
Miért ne legyek tisztességes? Kiterítenek úgyis.
(József Attila)

Lehet több, három-, négyszereplős improvizáció:

Egy ki, egy be,
Megy ki, megy be
Senki több,
Én jövök
(Ernst Jandl)

Ott vagy hát,
Te tudod
Ott vagy, de titok, hogy mi
(Szabó Lőrinc)

Szöveg és cselekvés

Munkaforma: páros gyakorlat

Készségek: kifejezőkészség, felszabadultság, intenzitás, mozgás, koncentráció, hang, figyelem, együttműködés, empátia.²⁰

Korosztály: középiskolás kortól.

Játékidő: jelenetenként 2-3 perc, összességében akár 40-60, szünettel 90 perc.

A gyakorlat leírása: A tartalom nélküli dialógus egyik leginspirálóbb felvezető gyakorlata, de egyébként is rendkívül hatásos játék.

Rövid dialógusokat fogunk ismételtetni, miközben kivételesen intenzív fizikai cselekvéseket végzünk. Ezek a tettek az akadályoztatás, segítség alapélményein alapulnak, amelyek a színházi alaphelyzetek legfőbb mozgatórugójának is tekinthetők.

Kérek nagyjából egyenlő erejű, termetű párokat! Egyikőtök a földön fekszik, és minden erejével fel akar állni, a másik ezt meg akarja akadályozni, leszorítja társát. Vigyázzatok egymásra, mégis teljes erőbedobással dolgozzatok! Szigorúan tilos fájdalmat okozni! Közben az alábbi párbeszédet mondogatjátok hangosan, de nem kell eljátszani, csak mondjátok, és közben cselekedjetek: Oda kell mennem. / Maradj velem.

Cseréljünk szerepet! Körönként, szövegenként nézzünk meg egy-két párost.

Most éppen ellenkezőleg, egy szereplő a földön hever, a másik igyekszik felsegíteni, de ez nem könnyű, mert társa teljesen elhagyja magát. Közben ezt a dialógust ismételtessétek: Menj el hozzá. / Ki fog röhögni.

Egyéb párbeszédtek az akadályoztatásra:

- Ki akarok menni. / Nem mehetsz.
- Beszélek veled. / Már nem szeret téged.
- Odamegyek. / Bántani fognak.
- Várnak rám. / Senki nincs ott.

Szövegek a felsegítéshez:

- Próbáld meg. / Nem sikerül majd.
- Szedd össze magad. / Semmi értelme.
- Keresd meg. / Utál engem.

■

²⁰ Beleélő, beleérező képesség (a másik ember lelkiállapotába).

Megjegyzések: Felkavaró játék. Felszabadít és kiold. Nagyon fontos, hogy ne színészkedjenek, mert ha imitálják a cselekvést, akkor semmi értelme. Hiszen a lényeg az, hogy megérezzék, mekkora hatása, milyen kifejezőereje van a fizikai aktivitásnak. A cselekvés az egyik leghatékonyabb segítője a színésznek – állapotot, érzeteket, figurát teremt. Minden színészesdi nélkül drámai hatású etűdök születnek, ezért fontos megnézni egyet-egyét mindenkinek. Az akadályoztatás-segítés modell pedig megmutatja, hogy a konfliktusos helyzetekben milyen hatóereje lehet az erős akaratok összeütközésének.

Csak alapos fizikai bemelegítés után ajánlott, nehogy sérülés legyen belőle. Indulataikat kezelni képtelen játékosokkal tilos megpróbálni!

Tartalom nélküli dialógus

Robert Cohen leírása nyomán

Munkaforma: páros gyakorlat.

Készségek: kifejezőképesség, koncentráció, hang, figyelem, együttműködés, empátia, jelenlét.

Korosztály: középiskolás kortól.

Játékidő: jelenetenként 2-3 perc, összességében akár 40-60, szünettel 90 perc.

A gyakorlat leírása: Robert Cohen gyakorlatsora az egyik leghálásabb, legelőremutatóbb tréning. Miért? Mert úgy helyezi szerepbe a színjátszót, hogy szinte észrevétlenül lép át a köznapi létezésből a színpadi játékba, ezáltal nem jelentkeznek a mások előtt megmutatkozás félelmei, így elkerülhető a görcsös, feszült, kimódolt, sztereotip játék. Cohen gyakorlatához egy olyan munkaformát társítunk, ami tovább oldja a színházias alaphelyzetet. Ebben a formában befelé dolgoznak, és inkább megélik, megtapasztalják a csoporttagok, ami fontosabb számunkra, mintsem alakítanak, kifejeznek. Miért? Mert a kifejezés jön magától, gyakran csak akadálya a kifelé játszás. Alapvető instrukció, hogy ne próbálják meg eleve eltökélni, mit és hogyan fognak csinálni, mert ez megnehezíti a spontán, jelen idejű reakciókat. Ne játsszanak el semmit, hagyják a helyzetet és partnert hatni magukra.

Tökéletes, magabiztos szövegtudás nélkül nem érdemes belekezdeni, ezért jó, ha két hétre előre kiadjuk a szöveget, hogy otthon megtanulhassák. Ha ez nem megy, hát a foglalkozáson szánjunk rá elég időt, hogy tökéletesen tudják.

Az I. változat szövege:

- A: Szia!
 B: Szevasz.
 A: Mi újság?
 B: Semmi, azt hiszem.
 A: Tudod, hogy hány óra van?
 B: Nem. Nem pontosan.
 A: Nincs órád?
 B: Nincs nálam.
 A: Szóval?
 B: Mit szóval?
 A: Mit csináltál tegnap este?
 B: Hogy érted ezt?
 A: Mit csináltál tegnap este?
 B: Semmit.
 A: Semmit?
 B: Mondom, hogy semmit!
 A: Ne haragudj, hogy megkérdeztem.
 B: Nincs semmi baj. (Robert Cohen)

Válasszunk párokat! Ülünk le egymással szemben, és mondjuk össze a múltkor megkapott szöveget! Ne játszunk vele, a lehető legsemlegesebben (neutrálisan), kifejezés nélkül, de ne gépiesen ismételgessük egészen addig, amíg magabiztosan nem megy!

Ez a szöveg sokszor egymás után hangzik majd el, de különböző helyzetekben és/vagy más-más partnerrel. Egy megadott szituációban szólalunk meg. Nem kell kifelé eljátszani semmit! Ne menjetek a kifejezés elé, ne határozátok el jó előre, hogy milyenek lesztek, hanem hagyjátok hatni magatokra társatokat, helyzetet, szöveget! Engedjétek, hogy a szituáció töltsen meg jelentéssel a mondatokat!

Helyezkedjétek el párokkal a teremben! Egyszerre fogtok játszani, erősen koncentráltok partnertekre, hogy ne zavarjanak a többiek. Ha végére értetek jeleneteknek, csendben üljétek le és nézzétek azokat, akik még benne vannak. (Sorra vesszük a helyzeteket. Az aláhúzottak azonos nemű párt, a dőlt betűsek különeműeket feltételeznek. Ha a párok között van ez is, az is; adjunk meg egyszerre dőltet és aláhúzottat).

A harmadik verzió után egy-egy pár megismétli a többieknek kis jelenetét a közös kör után, természetesen mindig más és más. Érdekes olyanokat választani, akiknél már a közös játékban is látszik,

hogy nagyon elkapta őket a feladat, de legalább egyszer mindenki kerüljön sorra.

1. A szülő, B tizenéves. Találkoznak reggelinél. B zabpelyhet eszik.
2. A és B szobatársak, ugyanabba az emberbe szerelmesek. Félnek, hogy a másik lépett az ügyben, holott megegyeztek, hogy nem kezdeményeznek. Tegnap este hiába hívta őt, ki volt kapcsolva telefonja.
3. A és B fiatal szerelmesek. Előző este B egy csúnya veszekedés után elrohant és csak reggel jön haza.
4. A és B osztálytársak. Már egy ideje tetszenek egymásnak. Egy kiránduláson korán reggel egyedül vannak a reggelizőben.
5. A és B azonos neműek, korábban részt vettek egy meghallgatáson, most a falitáblát nézik, hogy sikerült-e. Gyanakodnak, hogy a másik szexuális szolgáltatásokkal akarta megszerezni a szerepet.
6. A és B testvérek, B-t mostanában engedték ki egy pszichiátriai intézetből, ahova öngyilkossági kísérlet miatt volt bezárva. A hajnalban egy buszvégállomáson talál rá B-re.
7. A és B barátok. A-t most engedték ki egy intézetből, ahol azért volt, mert késsel megtámadta egyik közös barátjukat. Este találkoznak egy parkban.

Öt-hat verzió után partnert cserélünk. Ugyanazokat a helyzetet megcsináljuk szerepcserével.

Az óramutató járásának megfelelően a kettős egyik tagja lépjen a következőhöz, így „körben” új párok alakulnak ki. (Újabb öt kör, megnézésekkel vagy anélkül, szerepcserével vagy anélkül, ahogy éppen jónak látjuk. Majd párcsere.)

Cseréljünk megint párt, aki eddig inkább B-t mondott, most A szövegét mondja, és viszont. Az ismert helyzetek mellett, ezentúl meghatározunk egy-egy fizikai érzetet, körülményt.

Megjegyzések: Cohen „intenzitásfokozói” sokaknak túl kíméletlennek vagy kínosnak tűnhetnek, de könnyen lehet, hogy éppen ebben rejlik erejük. Olyan csoportban, olyan légkörben szabad csak előhozakodni ezekkel, amelyben nem ütköznek meg hasonló kegyetlen vagy groteszk helyzeteken. Egy átgondolt felvezetés hasznunkra lehet. Alapvető feltétel, hogy kialakuljon egy közös értékrend, közös szemlélet, ami világossá teszi: mit és miért teszünk, tehetünk meg a játék terében és idejében, amit máshol és máskor nem tennénk. Mindez nélkülözhetetlen előzménye lehet a hasonló „rázós” feladatoknak. Ám még így is beállhat az a kicsit feszült, kicsit megilletődött csönd, ami a kockázatos, határhelyzeteket feszegető történéseknél rendre

„hallható”, ha figyelünk. Ne gondoljuk ezt rossznak, ez a megsűrűsödő levegő, vibráló némaság a nagy színházi pillanatok, meghatározó csoport-történesek velejárója. Csak tudni kell értelmezni, tudni kell feloldani! Mégis, ha legyőzhetetlen ellenérzésünk van egy feladattal, instrukcióval szemben, hát ne alkalmazzuk: mindenkinek a saját személyiségének és csoportjának megfelelő utat kell járnia – ezt nem győzzük elégszer hangsúlyozni.

Intenzitásfokozók:

- Tudjuk, hogy partnerünknel revolver van.
- Gyomorrontásunk van.
- A helységben rossz szag van.
- Gyanítjuk, hogy partnerünk halálán van.
- Partnerünk nagyot hall.
- Nagyon hideg van.
- Partnerünk szexuálisan kielégületlennek látszik.
- Ha mozdulnánk, elvesztenénk uralmunkat beleink felett.
- Ha hangosan beszélünk, elsírnánk magunkat.
- Nagyon fáj a fogunk.
- Rettentő másnaposak vagyunk.
- Leettük a ruhánkat.
- Koszos a körmünk.
- Iszonyú rossz szaga van a másiknak.
- Iszonyúan kívánjuk a másikat.

Adhatunk különböző intenzitásfokozókat A-nak és B-nek. Például a harmadik helyzetben – szerelmi válság – A nagyon másnapos, B rettentően fázik. Adhatunk új szempontot a „megnézésakor”, vissza-idézéskor, mintha egy jelenetet próbálnánk, és az új intenzitásfokozó lenne az instrukció. Cserélhetünk egyre sűrűbben négy, majd három helyzet után.

Most fizikai cselekvést rendelünk az ismert szituációk mellé. Igyekezünk minél pontosabban, konkrétabban végrehajtani az akciókat, nem csak úgy általában jelezni, hogy teszünk valami. Cselekvések:

- Kocogás közben.
- Miközben terítünk.
- Tengerparton napozva.
- B ágyban fekszik.
- Szkanderezés közben.

- Zenére táncolva.
- Evés közben.
- Egymást masszírozva.
- Valamiért ágaskodva.
- A másikat felemelve a földről.
- Felmosva.
- Ablakot pucolva.
- Miközben fogod partnered nyakát.
- Végig mosolyogva.
- Fekve nem látom a másikat, úgy beszélek hozzá.
- Fel akar kelni, de visszanyomom.
- Fésülöd őt.

Fokozatosan változik az arány, egyre gyakrabban játszunk el a többieknek jelenetet, egyre kevesebbszer dolgozzunk egyszerre.

Újabb párcserét követően egy újabb tényező költözik a jelenetekbe, mégpedig az atmoszféra. Marad a situáció, intenzitásfokozók, esetleg cselekvések, ehhez járul az a légkör, ami átlengi az egész játékot. Atmoszféra:

- Elszabadult indulat.
- Ádáz és bosszúsomjas kegyetlenség.
- Büszke és méltóságteljes.
- Hideg, kietlen.

Most mindenki idézze fel magában azt a jelenetet, ami a legerősebben hatott rá. Ülünk le a kijelölt játéktérrel szemben. Valaki vállalkozzon rá: mutassa meg ezt az etűdöt. Hívd ki a partnered, és oszd meg vele, hogy melyikre gondoltál. Játsszátok el nekünk! (Megnéztük a jeleneteket.) Sikerült visszaidézni a jelenetet? Melyik változatot éreztétek erősebbnek, ezt vagy az elsőt? Miben különbözött a kettő?

Megjegyzések: Hosszú percekig önállóan dolgoznak a játsszók, elfáradhatnak, elfásulhatnak. Ébren kell tartanunk alkotókedvüket, figyelmüket. Adjunk feladatot, mondjuk figyeljék meg, hogyan változik meg egy szöveg, situáció az egyes partnerekkel. Adjunk jelentőséget ennek a nagyszabású feladatnak, hangsúlyozzuk, hogy nem könnyű ilyen hosszán koncentrálni, mégsem szabad félvállról venni egyik fázist, egyik társunkat sem. Az ismétlés nem feltétlenül unalmas, lehet a játék egyre elmélyültebb, ezáltal egyre élményszerűbb. Ne halasszák el a lehetőséget, lehet, hogy akkor történik velük valami meghatározó, amikor nem is számítanak rá, de nem baj az sem, ha néhány körben nem születik csoda.

Dolgozzanak, keressenek, és legfőképpen figyeljenek a másokra; ez mindig a legjobb ellenszere az unalomnak és érdektelenségnek.

Figyeld a másikat! Ez az egész színészi munka varázsszava. Érvényes egy helyzetgyakorlatban, egy agyonpróbált jelenetben, egy sokszor játszott előadásban. Nem véletlenül hangsúlyozzák annyian Sztanyiszlavszkijtől Charles Dullinen át Michael Redgrave-ig azok, aki életüket szánták rá, hogy szakadatlan faggassák művészetüket, a színművészetet. „Figyelmünk erős, célratoró és koncentrált. Nagy akaratot, állhatatosságot és kitartást követel. Tehát mindvégig kapcsolatban volt valamivel, nem volt semmilyen szünet. A szem a lélek tükre! Az üres szem az üres lélek tükre! A színészet ugyanis teljes mértékben a szereplők egymás közti és önmagukkal való kapcsolatán alapszik.” (Sztanyiszlavszkij)

II. változat. Robert Cohen könyvében megad még egy tartalom nélküli jelenetet:

A: Szia!

B: Szevasz.

A: Jól vagy?

B: Igen.

A: Biztos?

B: Igen biztos. Csak egy kicsit fáj a fejem.

A: Kérsz egy aszpirint?

B: Nem. Ne segíts, rendben?

A: Ki vagy borulva?

B: Te jó ég?

A: Jól van, jól van. Azt hittem, beszélni akarsz.

B: Miről?

A: Mindenről.

B: Elmegyek.

A: Hogy érted ezt?

B: Elmegyek, és kész.

A: Hova?

B: Nem messze, ne izgulj.

A: Mikor?

B: Most.

Megjegyzések: Talán nem érdemes – legfeljebb még egyszer – ugyanolyan kimerítően dolgozni, mint az első alkalommal. Használhatjuk az előző helyzeteket, de kitalálhatunk újakat is. Kiadhatjuk feladatnak, hogy a játsszók gondoljanak ki helyzeteket.

III. változat. Létrehozhatunk mi is tartalom nélküli párbeszédet, íme két példa új feladatokkal. Szöveg:

- A: Indulhatunk?
B: Már ennyi az idő?
A: Nézd meg a faliórát.
B: Akkor megyünk.
A: Megígérted.
B: Persze, megígérted.
A: Nos.
B: Csak egy pillanat.
A: Mire gondolsz?
B: Csak bambulok.
A: Otthagytad a láncod.
B: Most nem kell.
A: Nem hozod?
B: Nem. Most nem.
A: Oké.
B: Oké.

Helyzetek:

- A elviszi barátnőjét, barátját egy előkelő társaságba, ahova nagyon régen szeretne eljutni B.
- B gyerek, kikönyörgött szülőjétől egy drága biciklit, de tudja, hogy ez óriási áldozattal, számos túlórával, lemondással járt A-nak.
- A gengszter, kivégzésre viszi B-t.
- A kikezdett B-vel, és a hálószobába hívja.
- Betörésre indulnak. A-nak ez az első, B vérprofi.
- A és B szerelmesek vagy testvérek, B retteg a fogorvostól, ahova indulnak.
- A szülő, B tizenéves, akinek fegyelmi tárgyalására indulnak.

IV. változat. A párbeszéd szövege:

- A: Megjöttél?
B: Meg.
A: Késő van.
B: Késő?
A: Késő.

- B: Mihez?
 A: Szerinted mindegy?
 B: Szeretnél mondani valamit?
 A: Mondanom kellene valamit.
 B: Te tudod.
 A: Igen. Én tudom.
 B: Örülök neki.
 A: Ugye nem gúnyolódsz?
 B: Dehogy.
 A: Persze.
 B: Fáradt vagyok.
 A: Szép álmokat.
 B: Neked is.
 A: Jó éjt.
 B: Jó éjt.

Helyzetek:

- B súlyos függő fiatal (alkoholista, szerencsejáték, drog), barátnője (testvére) várja otthon hajnalban. Jön haza, lekéssett minden járatot, szörnyű napja volt. Tudja, hogy nem hisznek neki.
- B súlyos drogfüggő fiatal, barátnője (testvére) várja otthon hajnalban, jön haza, a zsebében van az anyag, alig várja, hogy bevegye.
- B súlyos drogfüggő fiatal, barátnője, barátja (testvére) várja otthon hajnalban, jön haza, eddig egy buliban drogozott.
- A féltékeny feleség, férje (B) későn jön haza.
- A tudja, hogy B-nek nagyszerűen sikerült egy fellépése.
- A meg akarná kérni B kezét, de nagyon félénk. B tud a tervéről és szeretné, ha ez megtörténne.
- A meg akarná kérni B kezét, de nagyon félénk. B tud róla, de szerinte még korai, fél a kéréstől.

Megjegyzések: Kizárt dolog, hogy egymást követő foglalkozásokon érdemes lenne mind a négy dialóggal foglalkozni. Válasszuk ki azt a kettőt, amit a csoport számára legmegfelelőbbnek gondolunk. Érdemes egymástól különböző verziókkal foglalkozni. Ha egyvégtében nem is, hosszabb szünet – hónapok – után értelme lehet megint visszatérni a gyakorlathoz, esetleg egy másik verzióhoz. Megbeszélhetjük, mennyiben volt más? Mi történt közben velünk? Hogyan játszottunk akkor, hogyan játszottunk most?

RÖGTÖNZÖTT SZÖVEGGEL

Elérkeztünk a szöveges improvizációkhoz. A csoporttagok figyelnek egymásra, képesek színészi állapotot teremteni és tartani, törekszenek a közös jelenetépítésre, az egyértelmű jelenetindításra és -zárásra, játékuuk egyre kifejezőbb. Nem jelenti ez, hogy az összes fentebb ismertetett gyakorlat után szabad csak továbblépni, és olyan helyzetekbe hozni a csoportot, ahol a játék során improvizálják a szöveget. Korántsem: néhány korábban leírt gyakorlat a legfogósabbak közé tartozik, és akad olyan szöveges rögtönzés, ami nem különösebben nehéz. Sőt vannak, akiket feszélyez a szöveg hiánya, akiknek sokkal nehezebb a némajáték. Összességében mégis azt mondhatjuk, csak akkor beszéljünk csoportunkat, ha már túl vannak egy alapozó tréningen, ha alapszinten képesek az osztott figyelemre, ha otthonosabban érzik magukat a színpadon, oldottan és koncentráltan játszanak. Az improvizációk kiindulópontja az első fejezetben ismertetett adott feltételek szerint meghatározott rögtönzött szituáció, viszont van néhány érdekes és hatékony forma, amivel változatosabbá és izgalmasabbá tehetjük a próbamunkát. A következőkben ezeket ismertetjük.

Kulcsmondat

Munkaforma: 3-4 fős csoportok.

Készségek: jelenetépítés, együttműködés, sűrítés, fokozás, fantázia, kreativitás, beszéd.

Korosztály: minden korosztály.

Játékidő: jelenetenként 3 perc.

A gyakorlat leírása: 3-4 fős csoportokra lesz szükség (a lehető legtöbb csapat álljon három főből). Mondatokat húzunk a játékvezetőtől, amelyeket el kell játszani. Mi találjuk ki a helyszínt, a szereplőket, valamint az eseményeket, melyek során elhangzik az adott mondat. Ellentétben a korábban már játszott egymondatos játékkal, most lehet folyamatosan beszélni, viszont fontos, hogy a megadott mondat elhangozzék valamikor. Javasolt mondatok:

- Most ért véget bennem ez a két év.
- Már nem érzek semmit.
- Azért ő is csak ember.
- Ehhez még neked sincs jogod!
- Számold meg, ha nem hiszed!

- Később se jöjjön! Átöltözve sem!
- Csak már vége volna! Csak biztos volna már! (Kafka Margit)

Megjegyzések: A közös jelenetépítést, egymásra figyelést segítő gyakorlat. Sűríteni is megtaníthatjuk, a kulcsmondat összerántja a helyzetet. Törekedjünk arra, hogy tényleg a csúcsponton hangozzék el a mondat.

A bejelentés

Munkaforma: 4-5 fős csoportok.

Készségek: figurateremtés, karakterábrázolás, figyelem, jelenetépítés, dramaturgiai érzék, fantázia, kreativitás, beszéd.

Korosztály: 10 éves kortól fölfelé.

Játékidő: 3-10 perc.

A gyakorlat leírása: Négy-öt ember álljon össze, egy csoport alkot egy családot. Az összes familiából mindenki húz egy cetlit, a lányok a lányszerepek kalapjából, a fiúk a másiktól. A papíron olvashatod, hogy mi a szereped (apa, anya, hűg stb.), ezt közöljétek a többiekkel. Egyikötök azt olvashatja majd lapján, hogy ő tesz fontos bejelentést, ezt viszont ne áruljátok el előre.

A vasárnapi ebédén történik meg a bejelentés. Ez a meglepetésszerű hír súlyos következményekkel jár, mindenki számára fontos, mert befolyásolja saját életét, tehát mindenkit állásfoglalásra, vitára, sőt veszekedésre sarkall. A jelenet zárása kötött: egyenként távoznak az asztaltól. Néhány példa a hatásos bejelentésre (csak példaként említsünk egyet-kettőt, ha szükség van rá):

- Az apa bejelenti, hogy áthelyezték, ezért el kell költözniük egy másik városba.
- Az anya bejelenti, hogy szerelmes valakibe és elköltözik egy időre, hogy végiggondolja, mit tegyen.
- Az egyik gyerek bejelenti, hogy sétáltatta a család kedvenc kiskutyáját, aztán elengedte a parkon kívül, és egy autó elgázolta.
- A nagymama vagy nagypapa bejelenti, hogy a pénztárcájából jelentős összeg tűnt el.
- A nagymama bejelenti, hogy senki nem örököl, mert őt nem szereti senki, és lakását örökjáradékra cserélte.

Megjegyzések: Megadhatunk más helyszínt és időt; megeshet a bejelentés reggeli készülődés közben, egy hosszú úton az autóban, lefekvés után egy nyaralóban stb.

Termékeny feszültséget okoz, hogy nem tudják ki áll elő a bejelentéssel. Figyelmeztessük őket arra, hogy érdemes közösen építeni a jelenetet, tehát játékötleitekkel tegyék fontossá a figurájuk szerepét az adott szituációban, legyen minél életbevágóbb számukra a hír. Ehhez persze nélkülözhetetlen, hogy az új hír is alkalmas legyen erre: többféle és szenvedélyes reakciót válthasson ki. Ügyeljenek a zárásra is, merjék befejezni a játékot.

Összezárva

Munkaforma: 3 fős csoportok.

Készségek: együttműködés, jelenetépítés, karakterábrázolás, térhasználat.

Korosztály: minden korosztály játszhatja.

Játékidő: 2-5 perc csapatonként.

Számos színházi szituáció született több szereplő kényszerű összezárt-ságából. Hol ismerik egymást, hol nem. Számos rögtönzés alaphelyzete hasonló. Lássunk tehát példát ezekre! Legyen az első a lifthelyzet.

A gyakorlat leírása: Játékunk háromszereplős. Közös benne az alapszituáció: három vadidegen emberrel megáll a lift, és ők bennrekednek. Mások viszont a szereplők. A játéktérbe kerülve, a liftbe lépve kapjuk meg figuráinkat, felkészülés nélkül, azonnal indul a játék. Figurák:

- terhes nő/nikotinfüggő üzletember/punk fiatal,
- egyetemista lány/macsó, aki mindig „ismerkedni akar”/szigorú erkölcsű tanárnő,
- aerobic edző/szektás, aki téríteni szeretne/deszka laza fiatal,
- hajléktalan/menedzser/pánikbeteg.

Megjegyzések: Ha csak lehet, akkor ne váltsanak nemet, sőt első néhány körben jobb, ha életkornak vagy alkatnak megfelelő szerepeket adunk. Később azonban meg is bolondíthatjuk ezt, a nemek maradnak, de a játékosok szerepet cserélhetnek. Vagy már eleve kapjanak személyiségüktől, életkoruktól, habitusuktól nagyon elütő karaktert.

A szituáció feszültségét a bezártság érzete adja. Ennek megteremtésében segíthet a bemelegítés, ráhangolás. Ráfuthatunk a feladatra zárt helyzeteket megjelenítő térgyakorlatokkal. (Sétálás egyre szűkebb térben, nem érhetsz a másikhoz. Idegenek a liftben, a leghátsó akar kiszállni. Hogyan utazunk a liftben? Nem nézünk egymásra. Stb.) A gyakorlat során

is figyeljünk arra, hogy érzékeljük, érzékeltessük a szűk teret. Izgalmas lehet díszlettel megteremteni a liftet; három paravánnal lehatárolni a teret. Milyen érzeteket keltett ez? Segítette-e a játékot? Össze lehet vetni a képzelt falakkal, ezen keresztül ki lehet térni arra, hogy mennyiben segítheti a játszót a térérzet, a közeg.

Kiadhatjuk felkészüléssel a feladatot, ilyenkor megbeszélhetik a cselekményt.

Bezárva

Munkaforma: kiscsoportos gyakorlat.

Készségek: együttműködés, jelenetépítés, feszültségteremtés, karakterábrázolás, térhasználat.

Korosztályok: minden korosztály játszhatja, de a korosztály számára életszerű helyzetet érdemes megadni.

Játékidő: 5 perctől egészen addig, amíg értelmét látjuk.

A gyakorlat leírása: Négy fő alkosson egy csapatot. Bezártak titeket egy szertárba, mert nagy balhé volt az iskolában. Nemsokára érkezik rendőrség (ha nem akarunk ilyen éles helyzetet, akkor az igazgatót várják). Nem mindenki egyaránt vétkes.

Ha túl általánosnak érezzük a feladatot, megadhatjuk a botrány okát: lopás, kábítószer, súlyos rongálás stb. Megadhatjuk a szerepeket, viszonyokat: bandavezér, kívülálló, az örök vesztes, aki csak ott volt stb.

Megjegyzések: Nagy szenvedélyeket megmozgató, időnként kemény helyzet. Csak nagy érzelmi biztonságot adó csoportban, jó vezető-csoport kapcsolat esetén hozható elő.

Az összezártság egyik legfontosabb tényezője az idő múlása, ezért nem feltétlenül kell ugyanúgy sűríteni, mint legtöbbször. Lehet több idő adni a játékra. Lehet alapja ez a feladat egy-egy hosszú improvizációnak, ami eltart akár egy órán át is.

Nézzünk még néhány alaphelyzetet, különböző korosztályokra.

- Társasutazás, egy üzletbe összezárnak néhány utast, mert egyikük lopott. Az utcán kapták el őket, az árut elhajította a vétkes, nem lehet tudni, ki a tettes. Nemsokára indul a repülőgépük haza.
- Turistaszálló. Éjszakára bezárták az ajtót. Nincs meg a kulcs. Mennének már haza.

FIGURATEREMTÉS

A nagy beszéltetés

Munkaforma: egyéni gyakorlat a csoport közreműködésével.

Készségek: karakterépítés, figuratartás, figyelem, gesztikus és verbális kifejezőerő.

Korosztály: 12 éves kortól.

Játékidő: ha az egész csoport sorra kerül másfél-két óra vagy még több is lehet.

A gyakorlat leírása: Ülünk le sorba, a játéktérrel szembe. Több körön keresztül azonos módon lépünk színre, de mindig más-más feladattal. Hátral két oldalra leteszek egy-egy széket. Ezeket kívülről megkerülve megyünk be egymás után, a játéktér közepén megállunk, majd visszaindulunk a széket újból megkerülve. A jobb szélső kezdi, majd a bal szélső következik, utána jobbról a második, balról a második és így tovább a középsőig. Megállás nélkül lépünk be, valaki mindig mozog. Akkor indulunk, amikor az előttünk lévő már kifelé tart és éppen a széket kerüli.

- Első kör. A lehető legneutrálisabban, ha lehet minden kifejezés nélkül sétáljunk be. Pontosan közepén megállunk, teszünk egy széles, energikus, karakteres gesztust, majd visszaváltunk, és kifejezés nélkül visszagyalogolunk.

Öt egyszerű dologra kell figyelni: az indítás, a szék megkerülése, középre állás, neutrális jelenlét, széles gesztus. Legyünk pontosak, várjuk el, hogy a lehető legpontosabban hajtsák végre a gyakorlatot. Ha kell, korrigáljunk.

- Második kör. Hasonló a feladat, de most egy karakteres hanggal kísérik a markáns és erőteljes gesztust.
- Harmadik kör. Hasonló a feladat, de középre érve egy rövid, értelmes mondatot is kimondunk a gesztussal együtt.
- Negyedik kör. Ugyanúgy (sorrend, székek megkerülése) lépünk be, de már a széktől (tér szélétől) egy markáns karakter jelenik meg – annak mutatja testtartása, járása. Középre érve bemutatkozik, és mond magáról egy rá nagyon jellemző mondatot. Mi gondoljuk ki az alakot, ne legyenek mesehősök, filmszereplők, ismerőseink, médiaszemélyiségek stb.!

- Ötödik kör. Hasonlóképpen már a figurában érkezünk, csak most egy másik alakban. Ezt a karaktert is markánsan széles ecsetvonással ábrázoljuk, mégis legyen olyan szerzet, akivel akár találkozhatnánk is – legyen jellegzetes, mégis köznapi figura.

Az utolsó két körben behozott karakterekkel fogunk dolgozni. Tegyük fel, hogy egy egyetemi kutatócsoport tagjaiként interjúkat készítünk hétköznapi emberekkel. Középre teszünk egy széket, bejön valaki figurájában, mi pedig kikérdezzük. Igyekszünk olyasmit firtatni, ami az adott személyt legjobban kinyitja, megmutatja nekünk. A megkérdezett igyekszik fokozatosan megformálódó alakjából válaszolni, és tartani a figurát. Nem lép ki! A beszélgetés közben egyre markánsabb, egyre teljesebb lesz az ábrázolt karakter – az ő életéről, az ő gondolatait halljuk, az ő szavaival, amit az ő gesztusai kísérnek...

Megjegyzések: Hogyan „lép sarkunkba a figura”, kérdezi Michael Redgrave? Hogyan kezdünk el figurából szólni, illetve hogyan szól a figura belőlünk? Hogyan ragadható meg az alak? Mi kelti életre? A színészi alkotás alapvető kérdései ezek. Zavarba ejtő kérdések, hiszen mai napig van valami varázslatos az átlényegülésben, a „megszállottságban”. Egy figura létrejöttének sajátos útját kínálja ez a gyakorlatsor: egy rögtönzött alak játékos formában elevenedik meg.

Kérdéseinkkel példát adunk. Nem segít, ha pimasz ellenséges kérdések fogalmazódnak meg. Legyen udvarias és tárgyilagos a tónus, mintha tényleg egy kutatócsoport faggatózna. Szerepből a „szeminárium” vezetőjeként is rendre utasíthatjuk a kérdezőket, illetve a válaszolót figyelmeztethetjük rá, hogy eredetileg a megformált alak beleegyezett a beszélgetésbe. Előremozdít, ha komolyan vesszük a játék fikciós keretét.

Mire való a felvezetés? Ráhangelés. Fontosak a szabályok, egyáltalán az, hogy vannak szabályok, amikre igenis ügyelni kell. A koncentrált és felszabadult állapot alapozza meg a figurateremtés sikerét. Bemelegíti a gesztusokat, így bátrabban mernek fogalmazni végül.

Nagyon izgalmas feladat, mindig akad legalább két-három hiteles és eredeti figura. Mégsem a hajmeresztő ötlet, a rendkívüliség teszi érdekessé az adott személyiséget, hanem a következetesség, ahogyan kiteljesedik az alak. Az eredetieskedés (kényszerű összekacsintó viccelődés) a megjelenítés, átlényegülés erejénél mindig kevesebb. Alapvető tapasztalat – amit finom formában kimondhatunk, vagy kimond a csoport –, hogy nem az lesz érdekes, aki minden ízével erre törekszik. Sztanyiszlavszkij ezt úgy fogalmazza meg, hogy ne önmagunkat szeressük a művészetben,

hanem a művészetet. Aki a feladattal törődik, és nem a hatással, amit a nézőkre tesz, arra figyelünk fel, az hat ránk jobban.

Egy-egy interjú után megbeszéljük a látottakat. Mikor volt egyben játékos és figura? Volt-e nehezen hihető, figurától elütő gesztus, ellentmondásos megnyilvánulás? Melyik pillanatban lett számunkra érdekes? Miért? Sikerült-e megfélemlítenünk a játékosról, és meglátnunk az alakot? Sikerült-e az átlényegülés? Hogyan érezte magát a figura bőrében a játékos? Mennyire sikerült figurából gondolkodni és felelni?

Később a közös kérdezősködést visszaidézhetjük egy darab próbáján, amikor egy-egy figurát ostromolunk kérdésekkel. Menten kiderül, hogy belakta-e az alakot a játészó.

Állatemberek

Munkaforma: egész csoportos, egyéni és páros improvizáció.

Készségek: figurateremtés, figuratartás, gesztikus kifejezés, testtudat, fantázia.

Korosztály: minden korosztály.

Játékidő: a teljes tréning egy, másfél óra (a csoport létszámtól, felkészültségétől függ).

A gyakorlat leírása: Az emberek, amióta világ a világ, tulajdonságokkal ruhazzák fel az állatokat. Teszik ezt részben ezek életmódja, viselkedése; részben mozgása, megjelenése alapján. Némely állat ember-típusok szimbólumává vált.

Most állatfigurákat teremtünk játékban. Egyenként kimegyünk a játéktérből, és mikor belépünk, egy állatalak jelenik meg. Mozdulataink, testtartásunk, arckifejezésünk, tempónk, egyszóval minden színészi kifejezőeszköz ezt a jószágot formázza. Fontos azonban, hogy ennek lényegét, esszenciáját adjuk, tehát nem kell feltétlenül négykézlábra ereszkedni, kezünkkel szárnyként verdesni; mégis megképződhet az állat. Még az is elképzelhető, hogy egyetlen karakteres momentumba lehet sűríteni a figurát, mégis megtörténik az átlényegülés. Szólaljon is meg a „saját” hangján az állat, és mondja el ezt a mondatot: „Micsoda zűrzavar, de majd gondoskodunk róla.” A megszólalásban is érdemes a karakter magját megragadni, és nem lemásolni az állathangokat. Ne brekegjen mondjuk, hanem békahangon mondja el a szöveget. Aztán távozzon a színről a teremtett lény. Ki kezdi?

(Megvolt az első kör, ha akarnak, mehetnek többször, ha valaki nem talált rá az ízére, kérhetünk újabb változatot, vagy korrigálhatjuk az előzőt.) Beszéljünk ezekről a jószágokról. Melyik jelent meg előtettek

leginkább? Milyen eszközökkel idézte meg a játészó? Miért történt meg az átlényegülés? Mi volt az erőssége? Stb.

Most azt kérem tőletek, hogy ugyanúgy gyertek be, mondjátok el mondatotokat, menjetek ki, ámde az állatalak bújjon egy ember bőrébe, vagyis maradjon meg a karakter magja, mégis jelenjen meg lehetőleg emberként. Találjátok meg azt az apróságot, ami az emberi mozgásrendszerbe ültetve egyszerre tudja ábrázolni az embert és az állat legfőbb karakterjegyeit.

(Második kör is lemege, ennél kérhetünk korrekciót, ha túlzottan állat, vagy elenyészik teljesen az eredeti figura. Dolgozzunk, kísérletezzünk vele!) Sikerült-e megőrizni az eredeti alakból valamit? A lényegét mentettük-e át az emberalakba?

A továbbiakban emberi helyzetekbe kerülnek majd „állataink”. Megpróbálok olyan szituációkat kreálni, melyekben a karakter és cselekmény összeillik.

A rögtönzésekhez kiválasztunk olyan figurákat, kiknek jelenetbe helyezése izgalmas színpadi helyzetet teremt. Két változat, amiből rendkívül érdekes jelenet kerekedett:

- Egy óriás varánusz mint részeg apa terrorizálja az őzike anyukát és a szurikátagyereket.
- Békalány titkárnő és bagoly főnök jelenete. A béka súlyos hibát követett el.

Megjegyzések: Talán furcsának tűnhet a feladatsor, de higgyük el, rendkívül inspiratív gyakorlat. Fontos azonban tisztáznunk a csoporttal, hogy nem várunk „lelki” azonosulást, nem kell „állattá válni”, szó sincs erről: megfigyelni és ábrázolni kell. Ezzel talán ki is oltjuk az idegenkedést, amit sokan érezhetnek azzal szemben, hogy „állattá legyenek”. Segíthet, ha közösen keresünk egyszerre állatot, szétszóródva a térben.

A tréning során meg lehet tapasztalni, milyen hatása lehet annak, ha mindennek megadjuk az idejét. Ne „kivonatoljunk”, spóroljunk el semmit! Hogyan? Biztosan lesznek lassabb állatok – csigák, hernyók, lajhárok. Lesznek ijesztő energiájú jószágok, mondjuk féktelenül ugrádozó majmok. Sokszor csak játék közben döbben rá alakítójuk, hogy mennyire macerás is ezeket mozgatni. A játék igazságát megadja, ha ezt nem sietik el, illetve nem ússzák meg. Érdemes szót ejteni erről: a kis igazságok szinte mindig izgalmasak színpadon, a jelzett, imitált cselekvések a legritkább esetben azok. Persze egy hosszabb jelenlétnél ez csak akkor érvényes, ha makacs koncentrációval, nagyon összeszedetten „tartja” a játészó a figuráját. Láttam már olyan „hernyót”, aki közel öt percig vánszorgott

ki és be, mégis érdekes tudott maradni. Hányszor látunk elnagyolt levélírást színpadon! Persze a színjáték sűrít, de nem akar megúszni semmit. „Add meg az idejét!” – ismételjük kitartóan, különben benned se történik semmi, és a néző is leválik a játékról.

Mindenképpen egy alapos fizikai bemelegítést igényel a feladat, görcsös izmokkal, recsegve-ropogva nincs sok értelme belevágni.

Megfelelő – inspiráló – helyzeteket egyszerűen kitalálni nem könnyű. Készülhetünk előre, összeírhatunk különböző jellemvonásokat (erős és gyenge, energikus és enervált,²¹ lassú és gyors, erőszakos és félnék, gyáva és merész stb.) követelő szituációkat, és a megfelelő lényeket már csak be kell helyezni ezekbe. Kivételesen izgalmas a fordítva kirótt szerep, ha az állat tulajdonságai éppenséggel ellentmondanak a szerepnek, tehát az „egérke” mint főnök kirúgja a „macskát”, „kolibri” férfi udvarol „medvelánynak”.

A szituációkat egyaránt érdemes megnézni teljesen „állati formában” és a humanizált, „emberszerű” változatban – váltogathatjuk jeleneten belül is egyiket és másikat. (Most folytassátok teljesen állat formában! Váltsatok át emberbe, de őrizzétek meg az állatkarakter lényegét! Stb.)

Ellenszerepben játszani

Munkaforma: egyéni gyakorlat a csoport közreműködésével.

Készségek: karakterépítés, figuratartás, önismeret, gesztikus és verbális kifejezőerő.

Korosztály: 17 éves kortól.

Játékidő: kötetlen.

A gyakorlat leírása: Ülünk le körben. Egyenként álljatok fel, és próbáljátok meg felvenni a legtipikusabb pózt, de nem az életben jellemzőt, hanem azt, ami játékokban a leggyakoribb, valószínűleg a legjellemzőbb rátok. Van-e ilyen mozdulat, amit többször láthatunk tőletek? Mutassátok meg!

Egyenként belépve a térbe most folyamatosan próbáljátok megjeleníteni játékokban tipikus jegyeit! Mozoghattok, beszélhettek. Nem az életszerepekről van szó, hanem tipikus színpadi figuráitokról. Van-e tipikus megszólalásmód, státusz, figura, viselkedésmód játékokban? Milyen figurákat láthattunk tőletek gyakran? (Ha nehezen boldogulnak – nem találják – segíthet a csoport, sőt még paródiáját is adhatjuk tipikus játékmódjuknak, de csak akkor, ha egymást elfogadó, tapintatos, intelligens közösséget alkotunk.)

²¹ Fásult, kimerült.

Ki vállalkozna arra, hogy megpróbál eljátszani egy olyan figurát, ami egyáltalán nem jellemző rá, ami teljesen más, mint a tőle megszokott színpadi alakok. (Általában többen kíváncsiak, tehát lesz jelentkező.) Kérlek, menj ki a teremből, hogy kitalálhassuk, milyen feladat lenne számodra érdekes!

Miután kiment az önként jelentkező, a csoport megbeszéli, hogy milyen alakok (pl. erőszakos célratörő), helyzetek (pl. domináns szerepet játszik), színészi attitűdök (pl. hangos megszólalások, kevés mozgás) jelentenének kihívást számára. Megpróbálunk kitalálni egy jól játszható helyzetet, amiben megmutatkozhat ez a figura. Azt is megbeszélhetjük, hogy ki lenne a legalkalmasabb partner, ki tudná leginkább segíteni a játékát. Ha elkészültünk, hívjuk be őt!

Megjegyzések: A legtöbb színjátészónak kialakul egy jellegzetes, gyakran visszatérő karakterű figurája, amit sűrűn látunk tőle teljesen eltérő szituációkban. Ugyanakkor vannak olyan típusok, karakterjegyek, amiket soha nem jelenítenek meg. Egy hosszú tréning, a számtalan improvizáció törvényszerűen megteremt finom modorosságokat. Katartikus hatású lehet az, ha ezzel szembesülnek, még inkább, ha ezeket meg tudják haladni. Erre szolgál a fenti gyakorlat.

Sokszor kivételes színházi és emberi pillanatokkal ajándékoz meg ez a feladatsor. Meglepo, megrázó, felvillanyozó játékokat láthatunk. Kiderülhet, hogy mennyi minden rejtezik egy-egy játszóban, aki eddig megbújt egy figura mögött. Nagy élmény lehet teljesen mást játszani.

Nehéz tréning, a csoportvezetőnek is az, mert könnyen megeshet, hogy az első közösen kitalált helyzet egyszerűen nem működik, és improvizálni kell egy újat. Ez egészen addig tarthat, addig segítünk, amíg a szereplő el nem kapja a fonalat. Más küldünk be, kiéleltjük a szituációt, feszítő körülményeket iktatunk be (időkorlátok, nagyobb tétek stb.), új helyzetet kreálunk stb.

Időigényes tréning. Több próbáig elhúzódhat, térjünk vissza rá bátran, de kerüljön mindenki sorra, aki szeretné magát megpróbálni egy hasonló helyzetben. Csak hosszabb ideje, legalább másfél, két éve együtt dolgozó csapatnál van értelme, korábban inkább elfojtja a kezdeményezés bátorságát, mintsem inspirálná a csoportot.

JÁTÉK A JÁTÉKKAL

Ebben a fejezetben játékos feladatokat írunk le. Ezek nem járulnak hozzá a színészi munka elmélyítéséhez, viszont megadják a közös játék örömét. Nem mozgatják meg a teljes embert, annak gondolataival, érzéseivel,

szenvedélyeivel, életismeretével – inkább csak az ötletességét, kreativitását mozgósítják. Ezért ha kizárólagos elemei lesznek a próbamunkának, akkor az megreked, mert a felszínen marad a csoport. Viszont időről időre felvillanyozhatja a csapatot: feloldhat és felszabadíthat.

2 × 2

Munkaforma: 3-4 szereplős csoportok.

Készségek: jelenetépítés, együttműködés, verbális kifejezőerő.

Korosztály: minden korosztály.

Játékidő: jelenetenként 2-3 perc.

A gyakorlat leírása: Négyes csoportokat kérek. Páros jeleneteket játszunk, de minden jelenetben négyen játszanak. Két ember játszik egy szereplőt: a két játékos felváltva mondhat egy-egy szót a mondatból. Pl.: Már-megint-hol-voltál-az-este? A választ a másik két ember adja. Semmi-közöd-hozzá! Próbáljunk rövid mondatokban fogalmazni, merjük kitenni a pontot! Ha már egy kicsit belejöttünk, figyelhetek arra, hogy ne legyen széttagolt a megszólalás, hanem folyamatos, és minél gördülékenyebb, természetesebb dallamú mondatokat mondjatok. Ha ez megvan, tükröződjenek egyre hevesebb érzelmek, nagyobb szenvedélyek, erősebb indulatok. Megadom a jelenetek témáját.

Javasolt jelenetcímek:

- Anyu, engedj el a buliba!
- Nem ezt akartam születésnapomra!
- Nincs időd, férjhez kell menned. (Anya és lánya.)
- Ki kell rúgnod egy nagyon kedves ismerősidet, aki igencsak labilis idegzetű.
- Te nem mentél el a gyerekért? Te voltál a soros.

Megjegyzések: Okos, tudatos színjátékot igénylő gyakorlat, elmélyültebb színészetet ne várjunk tőle, de nagyon hasznos lehet, ha az együttműködés, az impulzusadás és -elfogadás képességét szeretnénk fejleszteni. Jó hangulatú játék, feloldhatja a félénkebbeket a közös alakítás.

Stoppos játék

Munkaforma: egész csoportos.

Készségek: jelenetépítés, jelenetindítás, kreativitás, fantázia, együttműködés, sűrítés, fokozás, gesztikus kifejezés.

Korosztály: minden korosztály.

Játékidő: 10 perctől felfelé.

A gyakorlat leírása: Ülünk le a terem egyik oldalán, ezáltal ki is jelöltük a játékeret. Egy pár indítja a játékot egy általa kitalált jelenettel, amit egészen addig játszhat, amíg valakinek a nézők közül eszébe nem jut az egyik mozdulatról, testtartásról egy újabb szituáció. Ilyenkor hangosan azt mondja: „Stop!”. A jelenet szereplői abban a pillanatban megállítják a játékot, és szoborrá dermednek. „Stoppoló” társuk az egyik szereplőt lecseréli, felvéve annak testtartását, majd ő indítja el az új játékot. Szerencsés, ha már az első gesztusából, mozdulatából kiderül, mit gondolt ki, milyen helyzet jutott eszébe, így társa gyorsabban tud alkalmazkodni új szerepéhez. Fontos, hogy a „stoppolók” mindig új ötlettel folytassák a játékot.

Megjegyzések: Érdeemes néhány, a játékot előrelendítő, szempontot megfogalmazni csoportunknak. A bent maradó játékosnak el kell fogadni az újonnan érkezett játékötletét, és ahhoz alkalmazkodva kell tovább játszania. A jelenet addig tart, amíg valaki meg nem állítja; ne lépjenek ki előbb. Az egyes jeleneteket legalább addig nem érdemes megállítani, amíg ki nem derül, hogy mit találtak ki a játékosok. Nem jó a játék akkor, ha rögtön az akció indítása után megakasztja valaki a cselekvést. Ha választhatok, mert a megállított kép és az új ötlet megengedi, akkor a régebben játszókat váltsuk le. Igyekezünk minél több akciót a játékba vinni, két egymás mellett álló alakról nemigen jut eszébe senkinek semmi.

Hármas stop

Munkaforma: egész csoportos.

Készségek: jelenetépítés, jelenetindítás, kreativitás, fantázia, együttműködés, sűrítés, fokozás, gesztikus kifejezés.

Korosztály: minden korosztály.

Játékidő: 10 perctől.

A gyakorlat leírása: Ülünk le a terem egyik oldalán, ezáltal ki is jelöltük a játékeret. Három ember indítja a játékot, egy általuk kitalált jelenettel, amit egészen addig játszhatnak, amíg valakinek a nézők közül eszébe nem jut az egyik mozdulatról, testtartásról egy újabb jelenet. Ilyenkor hangosan azt mondja: „Stop!”. A szereplők abban a pillanatban megállítják a játékot, és szoborrá dermednek. A „stoppoló” társuk az egyik szereplőt lecseréli, felvéve annak testtartását, majd ő indítja el az új játékot. Szerencsés, ha már az első gesztusából, mozdulatából kiderül, mit gondolt ki, milyen helyzet jutott eszébe, így partnere gyorsabban

tud alkalmazkodni új szerepéhez. Fontos, hogy a „stoppolók” mindig új ötlettel folytassák a játékot.

Megjegyzések: Szinte alig különbözik az előző feladattól, annak variációjának is tekinthető, mégis érdekesebb helyzetek születnek. Nehezebb a feladat, nehezebb tartani a helyzetet. Kevésbé az „ötletre”, mint inkább a kidolgozásra helyezi a súlyt.

Lavinastop

Munkaforma: egész csoportos.

Készségek: jelenetépítés, jelenetindítás, kreativitás, fantázia, együttműködés, sűrítés, fokozás, gesztikus kifejezés.

Korosztály: minden korosztály.

Játékidő: 5 perctől felfelé.

A gyakorlat leírása: Ülünk le a terem egyik oldalán, ezáltal ki is jelöljük a játékerteret. Két ember indítja a játékot, egy általuk kitalált jelenettel, amit egészen addig játszhatnak, amíg valakinek a nézők közül eszébe nem jut az egyik mozdulatról, testtartásról egy újabb jelenet. Ilyenkor hangosan azt mondja: „Stop!” A jelenet szereplői abban a pillanatban megállítják a játékot, és szoborrá dermednek. „Stoppoló” társuk beáll a képbe, majd új helyzetet indít. Tehát nem cseréli le egyik szereplőt sem. „Lavinaszzerűen” gyarapodnak a játékosok egészen addig, amíg mindenki be nem lép. Szerencsés, ha már az első gesztusból, mozdulatból kiderül, mit gondolt ki az új ember, minél többen vannak, annál jobban kell figyelni. Fontos, hogy a „stoppolók” mindig új ötlettel folytassák a játékot.

Megjegyzések: Sokszor nem játszható játék, de egyszer-kétszer érdemes nekifutni. Miért? A tapasztalat szerint sajátos közösségi élményt ad az együttjátszás, még akkor is jó hangulat kerekedik, ha a vége felé követhetetlen zűrzavar lesz úrrá a színen. Másrészt fontos élmény lehet az aktív csoportos színpadi lét megélése – nem sok csoportos improvizációs forma akad. Ideális próbazaró, feloldó játék. Akkor miért nem érdemes túl gyakran előhozakodni a lavinastoppal? Mert, ahogy sokasodnak a szereplők, úgy lesz egyre nehezebb teljesen újszerű helyzettel előhozakodni, így egyre több lesz az önisméltés – a játék kifulladás.

Közösen épített cselekmény

Munkaforma: egész csoportos.

Készségek: jelenetépítés, jelenetindítás, dramaturgiai érzék, figurateremtés, kreativitás, fantázia, együttműködés, sűrítés, fokozás, gesztikus kifejezés.

Korosztály: középiskolás kortól.

Játékidő: 10 perctől akár fél, sőt egy óráig.

A gyakorlat leírása: Ülünk le szembe a játék terével! Elindítunk egy történetet, de nem tudjuk, merre fog tartani. Ezt mi találjuk ki a játék során. A stoppos játékhoz hasonlóan megállíthatjuk a játékot, ha eszünkbe jut egy ötlet. Viszont most nem egy teljesen új helyzetet kell behozni, hanem a futó cselekménybe kell fordulatot emelni. Lecserélhetjük az egyik játszót, de benn is maradhat, ha az általunk kitalált új helyzet úgy kívánja. Érkezhetünk az adott szituációba új szereplőként, de belépésünket követően kialakulhat egy teljesen más helyszínen és időben zajló jelenet, viszont ez is kapcsolódjon a főcselekményhez. Ha csak lehet, ne közöljünk előre semmit, hanem első mondatainkkal értelessük meg, hogy hol, mikor, kik vagyunk, és mi a szándékunk. Amennyiben ez félresikerül, hát nyugodtan állítsuk meg a jelenetet, könnyen elporlasztja a játékkedvet, ha a színjátészó tétován lézeng a helyzetben, mert fogalma sincs az adott szituációról. Általában szerencsés, ha az új cselekménymozzanat inkább elmélyíti, mint kioldja az alapkonfliktust, ha inkább növeli, mint csökkenti a tétet, ezzel a feszültséget. (Az alaphelyzetet rögtönözhetik a játszók, de megadhatjuk mi is, lényeg csak az, hogy viszonylag nyitott, továbbépíthető szituáció legyen.)

Megjegyzések: Ez a feladat is inkább a kreativitást mozgósítja, mintsem a sajátos színészi képességeket. Megköveteli – fejleszti – a rugalmasságot, a spontán reakció képességét, mivel jeleneten belül kell megérteni a feltételeket, és közösen továbbvinni a cselekményt. Nem könnyű igazán építő mozzanatot hozzáadni a történethez, ne csüggedjünk, ha egy-egy momentum nem a legszerencsésebb. Ám az is megeshet, hogy elkapja a közös alkotás láza a csapatot, összehozza őket, hogy egy történetben gondolkodnak, szemük láttára születik a mese. Gátja lehet ennek a túlzott eredetieskedés, ha valaki elhatározottan: minden eddigit lebontó extrém találmánnyal lép elő. Mint általában, ebben a helyzetben is, érdemes felhívni a figyelmet arra, hogy nem kell mindenáron nagyon érdekesnek lenni. Adjuk meg az egyszerűség rangját. Néha a legszerényebbnek tetsző lelemények nyújtják a legjobb játéklehetőséget.

KLASSZIKUS ETŰDÖK

Az alábbiakban egy-két alaphelyzetet írunk le, olyan réges-régen játszott alapszituációkat, amik nem véletlenül váltak klasszikussá, nem véletlenül térnek vissza időről időre különböző bohóctréfákban, bohózati jelentek-

ben: nagyon hálás, jól játszható szituációk. Elemi erejű kiindulópontjai lehetnek egy-egy kirobbanó improvizációnak.

Harc a székért

Munkaforma: páros feladat, ahol az egész csoport játékba léphet.

Készségek: kreativitás, ötletesség, színészi kifejezőeszközök, gesztus felnagyítása, intenzitás, együttműködés.

Korosztály: minden korosztály megpróbálhatja.

Játékidő: kötetlen, akár fél óráig is eltarthat.

A gyakorlat leírása: Egy szék áll a színpad közepén. Rajta ül egy ember. Ki ő, hol ül, mire vár stb.? Mindezt nem tudjuk. Érkezik egy másik ember, akinek legfőbb célja, hogy leülhessen, ezért mindent bevet, ami csak eszébe jut. Leteszek ide egy széket, kérek egy önként jelentkezőt, aki ráül, és nem akar mozdulni. Ki lesz a másik figura? Addig tart a jeleneteket, amíg bírod szusszal – ötlettel –, vagyis máshogy-máshogy szeretnéd célod elérni, újra nekilódulsz, vagy el nem foglalod a pozíciót. Ilyenkor másik páros következik, ha van új stratégia.

Megjegyzések: Lehet néma és szöveges improvizáció is. Hasznos feladat lehet némában kidolgozni a szöveges jeleneteket, mert ez rendkívül plasztikus játékra, kifejező gesztusokra készítet. Érdemes ezzel elbíbelődni, akár több próbán visszatérni rá: felnagyítani a gesztusokat, megcsinálni maszkkal, pontos ritmusra feltenni, alákeverni egy lüktető zenét.

A felszolgálás nehézségei

A PINCÉR

Munkaforma: egyéni improvizáció.

Készségek: kreativitás, ötletesség, színészi kifejezőeszközök, gesztus felnagyítása, intenzitás, együttműködés.

Korosztály: minden korosztály megpróbálhatja.

Játékidő: kötetlen, akár fél óráig is eltarthat.

A gyakorlat leírása: Adott egy pincér, vendéglője az út egyik felén, a szabadban ülő vendégek a másik oldalon vannak – akad ilyen intézmény Olaszországban nem egy. A pincér elindul az egyik oldalról tálcájával, de egyre csak akadályokba ütközik. A jobb hátsó sarokban kezd majd pincérünk, és átlósan bal előre kell eljuttatnia az „ételt”. Bármilyen megtörténhet vele, rengeteg dolog megakaszthatja; ugyanis az a játék célja, hogy a lehető legtovább tartson a felszolgálás. Egészen köznapitörténesek (tüzet kérnek tőle, leesik

a köténye) éppúgy megeshetnek vele, mint megdöbrentő esetek (átviharzik egy lovas bandérium az úton, narkolepsziás rohamában elalszik). Mindent a színészi játék érzékeltet, nincs partner. Ki kezdené?

Megjegyzések: Lehet úgy játszani, hogy nézik egymás játékát, lehet úgy, hogy öt önként jelentkező egymás után mutatja be etűdjét (a később következő kimegy, így nem befolyásolja az előtte játszó). Lehet akár versenyezni, mérni, hogy ki marad legtovább a színpadon, ez össze is ránthatja a játékot, motiválhatja a társaságot, de a versengés rosszízú is lehet: csoportja válogatja.

Ez is lehet néma vagy szöveges jelenet. Ezt is felpörgetheti, ha alákeverünk ritmust, zenét. Ezt is fel lehet kínálni kidolgozásra, ha értékes az első verzió, és kedvvel dolgoznak rajta.

A PINCÉR ÉS A TÖBBIEK

Munkaforma: egész csoportos improvizáció.

Készségek: kreativitás, ötletesség, színészi kifejezőeszközök, gesztus felnagytítása, intenzitás, együttműködés.

Korosztály: minden korosztály megpróbálhatja.

Játékidő: kötetlen, akár fél óráig is eltarthat.

A gyakorlat leírása: Adott egy pincér, vendéglője az út egyik oldalán, a szabadban ülő vendégek a másik oldalon vannak, köztük többsávos út. A pincér elindul az egyik oldalról tálcajával, de egyre csak akadályokba ütközik. A jobb hátsó sarokban kezd majd a pincér, és átlósan bal előre kell eljutnia, bármi megtörténhet vele, rengeteg dolog megakaszthatja; ugyanis az a játék célja, hogy a lehető legtovább tartson a felszolgálás. Ebben segítünk neki, mégpedig azzal, hogy gátoljuk őt, na nem úgy, hogy lefogjuk. Ülünk le a hátul a játéktérben. Pincérünk elindul, nekünk pedig az a dolgunk, hogy a jelenetbe lépve párosan-egyenként feltartsuk őt, neki ellenben az, hogy a lehető leggyorsabban átérjen. Ám nem erőszakoskodhatunk, továbbá a felszolgáló sem vesztheti el jó modorát, udvariasan kell hárítania; igyekezzünk olyan ötletekkel fellépni, hogy minél nehezebb legyen nemet mondani.

Megjegyzések: Játshatjuk fél csoportban is. Lehet néma és szöveges. A néma verziót feldobhatja zene.

Irány az opera

Munkaforma: páros improvizáció.

Készségek: kreativitás, ötletesség, színészi kifejezőeszközök, gesztus felnagyítása, intenzitás, együttműködés.

Korosztály: minden korosztály megpróbálhatja.

Játékidő: kötetlen, akár fél óráig is eltarthat.

A gyakorlat leírása: Egy házaspár operába készül, késésben vannak, mégis a feleségnek (férjnek) mindig eszébe jut valami. A férj (feleség) igyekszik elhárítani az akadályt, megoldani a problémát; gyűlöl késni, ráadásul rajong az operáért. A két játészó ellentétes instrukciója sajátos, feszültségekkel teli versengést okoz – egyikük nyújtaná, a másik kurtítaná a jelenetet, ez addig tart, amíg el nem indulnak végre.

Megjegyzések: Ha több párost ki akarunk próbálni, talán szerencsésebb, ha nem látják egymást, hanem kint várákoznak. Ebben az esetben ne tudják előre a feladatot, ne gondolkozzanak rajta.

Ha nem a rögtönzés a célunk, hát kiadhatjuk a helyzetet párosoknak, hogy felkészüljenek.

Különböző korosztályoknál más és más lehet a cél, ahová igyekeznek. Nem biztos, hogy kamaszokat lázba hoz az opera.

Kényszerű háritás

Munkaforma: páros improvizáció.

Készségek: kreativitás, ötletesség, színészi kifejezőeszközök, felszabadult játék, gesztus felnagyítása, intenzitás, együttműködés.

Korosztály: rázós témája miatt 16 évtől felfelé.

Játékidő: kötetlen, akár fél óráig is eltarthat.

A gyakorlat leírása: Üres a lakás, ahol egy szerelmespár találkozik. Szeretik egymást, ám az egyik félszegségből, egy fogadalom miatt stb. nem akar még szerelmeskedni. A háritás okát nem árulhatja el, ezért igyekszik mindenfélet kitalálni, hogy húzza az időt. Társa persze minden akadályt le akar győzni. A közös cél: minél hosszabban tartson a jelenet, minél jobban kijátsszák az alaphelyzetet.

Megjegyzések: Egy vígjátéki alaphelyzet változata ez, gondoljunk csak a Tartuffe híres jelenetére, amelyben Orgonné háritja el a címszereplő közeledését, és a férje az asztal alól nem lép közbe. Megadhatjuk hasonlóan is: időt kell húzni, ezért nem lehet nyíltan elutasítani, de mégsem történhet semmi visszavonhatatlan. Érdeemes megpróbálni a szokványostól eltérő felállásban: a nőszereplő a csábító, és a férfi hárit.

Remek humorú jelenet, nemegyszer felszabadító hatású komikus etűd születhet. Szellemes lehet kicsiben játszani – kamaszokról, akiknél még a csók a tét. Nem baj, sőt izgalmas, ha ezt sokkal idősebbek adják. De elementáris erejű lehet, ha koros emberek „szerelméről” van szó – ez sem feltétlenül groteszk, lehet nagyon finom és lírai is. A folklór ismer hasonlóan pajzán történeteket idősekről.

Sírás és nevetés

Munkaforma: páros improvizáció.

Készségek: kreativitás, ötletesség, színészi kifejezőeszközök, gesztus felnagyítása, intenzitás.

Korosztály: minden korosztály megpróbálhatja.

Játékidő: kötetlen, akár fél óráig is eltarthat.

A gyakorlat leírása: A bohócutűdök egyik alaptípusa az ellentétes reakciókra épül: sírnak, mikor nevetni kellene és kacagnak, mikor zokogni. Erre épül a következő feladat.

Tipikus alaphelyzetekben egyáltalán nem jellegzetesen viselkedő alakokat fogunk megjeleníteni. Ha rossz hír éri őket, tele szájjal nevetnek, vagy zokognak, ha örömhírt kapnak. Nem mintha tényleg felvidámítaná őket szomorú újság, vagy elkeserítené őket az örömhír. Nem! Egyáltalán nem bolondok. Inkább csak nem urai a gesztusaiknak, és mást éreznek, mint amit mutatnak. A mondataik? Ezek a belső állapotról árulkodnak, és nem az ellentétes reakciókat tükrözik. Alaphelyzetek:

- Szakítás.
- Főnök közli a beosztottal: megválnak tőle.
- Összetörtem az autót.
- Elpusztult a kutyád.
- Fogorvosnál, fájdalmas gyökerkezelés közben.
- Részvétnyilvánítás közben.
- Felvettek az egyetemre.
- Megkaptad a munkát.
- Megkérték a kezéd.
- Isten éltesen sokáig! Meglepetés születésnap.
- Gratulálok, hogy kitüntetését kaptál!

Megjegyzések: Frenetikus²² hatású tud lenni, ha elég bátor a játék. Érdeemes ezért alaposan előkészíteni. Segít ebben egy felszabadító hatású, alaposan átmozgató bemelegítés. Jó, ha megelőzi egy „Röhögés-sírás” tréning. Mivel máshol nem írjuk le, itt érdemes röviden ismertetni.

- Légzőgyakorlatokat, majd beszédbemelegítést követően körbe állunk.
- Mély belégzés után a levegő felét kieresztjük, majd a maradék levegőt ütemesen pumpáljuk ki a tüdőnkéből sípoló hangot hallatva. Utána a kipumpálás közben szakaszosan egy a hangot zengetünk meg. Most egy hehe hangsort ismétlgetünk. Ez olyan, mint a nevetés. Hangosítsuk fel. Először technikából, szakaszosan „heherészünk” – majd ez fokozatosan röhögéssé alakul. Nézzünk egymásra, és technikából dolgozzunk, nem baj, ha erőltetetten kacagunk megállíthatatlanul. Kitor belőlünk, és mi próbáljuk visszafojtani. Egymást támogatva, visitva nevetünk.
- Most a belégzés lesz szakaszos. Mozogjon a rekeszizom. Adjunk ki sziszi hangot belégzés közben. Variáljuk a hangszint, hangmagasságot, azonban maradjon ez a szakaszos légzés, sőt a kilégzés is legyen ilyen staccatós.²³ Most sírunk, zokogunk. Szélesen, harsányan, ne törődjünk vele, hogy „csinált”, kimódolt.
- Most váltogassuk a sírást és nevetést. Figyeljünk a technikára, de nézzünk a másikra, tőle is fontos impulzus jöhet.

Rendkívül felszabadító gyakorlat, de lényeges, hogy a csapat vezetője együtt végezze mindenkivel. Az ő elszánt felszabadultsága a garancia, hogy nem bohóckodásról, idétlenkedésről van szó. Mindig hangsúlyozzuk a technika szerepét – ezzel is segítjük a felszabadult játékot. Ha valakiknek nagyon megy: mutassák meg párban. Esetleg az egyik irányít: megneveteti (együtt nevetésre készteni), ezután megríkatja partnerét (együtt sírnak). Merjünk szélsőséges arcokat vágni, egész testből nevetni.

Továbblépést és felkészülést jelenthet az *Együtt sírunk, együtt nevetünk* című játék. Önállóan is jelentős gyakorlat, de mivel másutt nem ismertetjük, hát itt írjuk le. 5-7 ember játssza, akik egyenként lépnek be a térbe, és kitetten energikusan, szélsőségesen hoznak egy állapotot. Sorban jönnek a többiek, és a saját modorukban ugyanezt teszik. Ne hangolják össze játékkukat, mindenki arra törekedjen, hogy ő legyen a legintenzí-

²² Lelkes, tomboló, viharos.

²³ Staccato (sztákáto) – szaggatottan.

vebb, emiatt rá kelljen figyelni. Ha bent van mindenki, adhatunk újabb instrukciókat: némán, hangosabban, gyorsabban. Kevés feladatok egyike, amikor érzelmet „játszunk”, tehát nem árt, ha közöljük: nem a megélés, a hitelesség fontos, hanem a kitett játék. Nézzük az alapállapotokat:

- panaszos sírás,
- dühös sírás,
- szűkölő rettegés,
- veszett düh,
- fenyegető düh,
- kipukkadó nevetés stb.

A kívülálló

Munkaforma: háromszereplős improvizáció.

Készségek: kreativitás, ötletesség, jelenetépítés, színészi kifejezőeszközök, gesztus felnagyítása, intenzitás, együttműködés.

Korosztály: minden korosztály megpróbálhatja.

Játékidő: 3-7 perc.

A gyakorlat leírása: Vigjátéki alaphelyzet ez is. Valaki akaratlanul tanúja lesz két ember az illendőnél „bensőségesebb” megnyilvánulásainak. Háromfős csoportokat kérek. Minden csoport ilyesféle helyzeteket kap. A túl bizalmas páros célja legyen az, hogy a lehető legjobban zavarba ejtse, provokálja a kívülállót, aki pedig mindent elkövet azért, hogy lehetőleg kimaradjon az egészből. Alaphelyzetek:

- Vasúti fülkében csúnyán összevész egy szerelmespár, és minduntalan állásfoglalásra akarja készíteni a harmadik utast, hogy szerinte mégis melyiküknek van igaza.
- Elegáns étteremben a pincér előtt tárgyalja meg két ember, akik elkötelezettek (tehát tartós kapcsolatban élnek), hogy szabad-e megcsalni partnerüket.
- Alkalmazott tanúja lesz főnöke irodájában egy csúnya családi perpatvarnak.
- Külföldön egy járművön mindent kitárgyal két utazó, nem is sejtik, hogy a harmadik minden szavukat érti.

²⁴ Outsider (e: autszájder) – kívülálló, nem beavatott személy.

- Egy lakásbemutatón az ingatlanügynök előtt beszéli meg egy házaspár a legintimebb ügyeit.
- Taxisofőr hallja két maffiózó beszélgetését, akik éppen egy szörnyű bűnügyet terveznek.
- Sofőr előtt durva korrupciót tervez két politikus.
- Lakáj előtt penetránsan viselkedik egy részeg gróf, akinek jelen van pironkodó felesége.
- Szobapincér bent van, de az ágyban heverő szerelmespár nem vesz róla tudomást.

Megjegyzések: A kívülálló helyzetek megmutatják, hogyan lehet jelen aktívan, aki éppen nem cselekszik. Fontos azonban, hogy az aktivitás, ne merüljön ki állandó színészi kommentálásban. Vagyis nem kell szakadatlan arcokat vágva kimutatni, hogy mit gondol az outsider.²⁴ Épp ellenkezőleg, próbáljon észrevétlen maradni, ahogy azt az életben is tenné, más kérdés, hogy ez aligha lehetséges a másik két szereplő tapintatlansága miatt, és magától tükröződni fog közérzete.

JÁTÉK A TÉRREL

Talált helyszínek

Munkaforma: kötetlen.

Készségek: térhasználat, fantázia, kreativitás.

Korosztály: 12-13 évtől felfelé.

Játékidő: jelenetenként 2-3 perc.

A gyakorlat leírása: Álljunk párokba (tetszés szerint három-négy szereplő is lehet). Találjatok ki egy jelenetet erre a térre, amiben vagyunk! Nézzünk körül! Kiválaszthatunk egy sarkot, ablakot, ajtót, bármit; de játékunk alapja legyen maga a térelem! Ne a jelenethez keressetek térformát, hanem a térről jusson eszetekbe a játék! Érdemes fantáziánkat, játékkedvünket meglodító teret találni, olyat, amiben tényleg izgalmasabb lesz a jelenet. Öt percünk van erre, jó lenne, ha maradna időnk a kipróbálásra.

Megjegyzések: Ha új helyszínen kezdünk próbálni, mindenképpen érdemes ezzel a gyakorlattal „belakni” a teret: egyszerűen máshogy létezzünk egy felfedezett, bejátszott térben. A feladat értelemszerűen jóval érdekesebb egy izgalmas, tagolt, különös atmoszférájú közegben, mint egy fehér falú üres teremben. Ha ilyen – különben a tréninghez ideális – „ingerszegény” helyünk adatott, akkor célszerű innen kimozdulva, a környező helységekben, esetleg az udvaron keresni atmoszférikus színtereket.

Alapvető ismeretek szerezhetőek a jól használt, bejátszott színpadi tér sajátosságairól. Hogyan segíti a játszó, fogalmaz meg jelentést, erősíti meg a hatást stb.? Közben nagyon inspiráló, lelkesítő feladat.

Az egyes csapatok mondják meg, honnan nézzük játékukat.

Ugyanott máshogy

Munkaforma: kötetlen.

Készségek: térhasználat, fantázia, kreativitás.

Korosztály: 12-13 évtől felfelé.

Játékidő: jelenetenként 2-3 perc.

A gyakorlat leírása: Álljunk párokba (tetszés szerint három-négy szereplő is lehet). Gyertek ide, és nézzük meg a teremnek ezt a szegletét (kiválasztunk egy érdekes falmélyedést, sarkot, ablakot stb.). Találjunk ki egy jelenetet erre a helyszínre. A cselekmény fontos eleme legyen a színtér. Öt percünk van erre, jó lenne, ha ki tudnánk próbálni a jelenetet.

Megjegyzések: Az előző feladat párgyakolata, így követheti azt, de lehet egy későbbi foglalkozáson is. Jó, ha akad termünkben elég érdekes térrész, de szükség esetén kivitelezhető egy szűk sarokban is.

Átvarázsolva

Munkaforma: kötetlen.

Készségek: térhasználat, fantázia, kreativitás, dramaturgiai érzék.

Korosztály: 12-13 évtől felfelé.

Játékidő: jelenetenként 2-3 perc.

A gyakorlat leírása: Álljunk párokba (tetszés szerint három-négy szereplő is lehet). Találjunk ki egy jelenetet arra a térre, amiben dolgozunk. A cselekmény során bármi átlényegülhet, szimbolikus jelentést kaphat. A szárnyas ajtó lehet egy templom bejárata, a függöny a királynő palástja. Az átlényegülés ne legyen teljesen önkényes, az asszociációnak legyen valami alapja: fizikai hasonlóság (anyag, méret, forma, szín), atmoszférikus rokonság stb. Próbáljunk minél több térelemet bevonni, ezt szolgálja a cselekmény vezetése. Öt percünk van erre, jó lenne, ha le is próbálnánk a jelenetet.

Megjegyzések: Sokkal inkább a képzeletet dolgoztatja meg, mintsem a speciális színjátszó-i készségeket fejlesztené, hiszen talán fontosabb a

²⁵ Határozott, feltétlen, ellentmondást nem tűró (kijelentés).

kigondolás, mint a megvalósítás. Ezért is előremutató, ha megtárgyaljuk, hogy mikor, miért, hogyan történt meg az átlényegítés varázslata. Például; következetesen kell használni a térelemeket, tárgyakat. Használni – ez a kulcsa minden színpadi elemnek. Ha játékba kerül valami, ha cselekvő, konkrét, fizikai viszony teremődik élettelen tárgy és játékos között; akkor igézi meg a szereplőt és nézőt az átformálódás. Hinni benne és elhiteni – kulcsa ez a színpadi csodának. A jelzés, az ímmel-ámmal végrehajtott akciók nem számítanak. Sokkal jobban megteremődik az átalakulás egy érzelmileg telített, erős érzelmi viszonyt kifejező tárgy esetében. Tehát ha a kétszárnyú ajtót mint a katedrális nagykapuját áhítatos, félelemmel teli tisztelet övezi; akkor valóban megképződik a megálmódott színtér. Ez érvényes a kvázi realista környezetre is – meg kell teremteni ezt a „valódi” világot, a színpad világszerűségét, mégpedig úgy, hogy hinni kell benne, használni kell. Ez nem elborult önszuggesztió, hanem következetes játék, logikus cselekvés, nem tesznek másképp a gyerekek sem, amikor tárgyakat áttelekesítenek. Erre mutat rá, efelé vezet ez a gyakorlat.

KÖTETLENÜL

Akad-e teljesen kötetlen improvizáció? Van-e értelme? Ha kategorikusan²⁵ fogalmazunk, nincs, legtöbbször érdemes irányt adni az alkotótevékenységnek. Hiszen minden játéknak vannak szabályai, a színház pedig játék. Szabadság és kötöttség viszonya a színházban sokkal bonyolultabb, dialektikusabb,²⁶ mintsem hogy egyszerű ellentétpárként le lehetne írni. Mégis adódhat olyan cél, olyan csapat, akiknek kezdeményező-készségét, képzeletét, alkotóerejét a lehető legnyitottabb forma mozgósítja. Milyen cél lehet ez? Teszem azt, ha nem kívánjuk megszabni az önkifejezés irányát, ha legeminensebb szándékunk, hogy tág és szabad teret biztosítsunk személyes megmutatkozásra. A nyitott feladat esetleg módot ad arra, hogy felmérjük azt: milyen kérdések foglalkoztatják a társulatot. Ez a tudás befolyásolja a darabválasztást, szereposztást... Tapasztalt, önálló, kreatív csapat számára lehet ideális kihívás. Vagy olyanoknak, akikben kivételesen erős a közlésvágy, tele vannak gondolattal, szenvedélyes világértelmezéssel. Mivel a feladat lényege, hogy a vezető megpróbálja a legkisebb mértékben megszabni a gondolkodás, kreativitás irányát, a feladatok leírásánál mi is formát váltunk, vagyis nem szimuláljuk²⁷ a feladatinstruálás alaphelyzetét, hanem csak röviden ismertetünk néhány nyitott feladatot.

²⁶ A mozgásnak és fejlődésnek ellentmondásokon és kölcsönhatásokon alapuló objektív folyamata; ill. ennek törvényei.

²⁷ Tettet, színlel.

Csak a téma

Megadhatjuk az improvizáció témáját. Ez egy nagyon általános fogalom, aminek feldolgozása, már maga is értelmezés, közvetlen világmagyarázat. Ilyen témák lehetnek a következők:

- csalódás,
- lelepleződés,
- megoldhatatlan dilemma,
- társadalmi igazságtalanság,
- hétköznapi csodák,
- mindennapi fájdalom,
- szentség,
- ünnep,
- félelem,
- hatalom,
- megalkuvás,
- ember és történelem,
- szabadság,
- remény.

Megjegyzések: Kétes kimenetelű feladat, elsülhet nagyszerűen, ha az adott fogalom fontos a játszóknak, ha adódik közölnivalójuk róla, viszont ha nincs, hát általános, közhelyes színjáték jön létre. Nem érdektelen körbejárni egy előadás próbafolyamatát megelőzően, hogy mit gondolnak a társulatban a választott mű problematikájáról.

Váratlan reakció

A gyakorlat leírása: Rövid páros jeleneteket készít a csoport egy-két perc felkészülés után. Egyetlen kötöttség van: az egyik szereplő merőben váratlanul, teljesen ellentétesen, furcsán, szabálytalanul, atipikusan, szélsőségesen, aránytalanul reagál. Ezt nem szükséges megokolni, megtörténik.

Megjegyzések: Felszabadítja a színpadi gondolkodást, elősegíti a spontán reakció képességét. Megbontja a mindent ok-okozati viszonyban elgondoló emberképet. Értékes előtanulmány lehet előadás készítése előtt – igazi teatralitás, megkapó színpadi hatás rejlik az aránytalan, váratlan reakcióban. Más kérdés, hogy egy előadásban legtöbbször választ kapunk a kérdéseinkre, és megértjük az okokat.

Hallatlanul szórakoztató játék. Feloldja, felszabadítja a színjátszókat.

Villámtréfa

A gyakorlat leírása: Percnél rövidebb jeleneteket készítünk kétperces felkészülés után. Ezek villámtréfák, valami különös, groteszk, abszurd fordulat, meglepetés zárja a jelenetet.

Megjegyzések: Jó karban lévő, fantáziadús, szellemes, munkadühvel bíró csapat fergeteges jeleneteket produkálhat. A villámtréfa formája segít elhagyni minden konvencionális, berögzült megoldást. Szikrázó elmejáték, de több is lehet, néha a nonszenszben olyan mélységek, emberi tartalmak tárulnak fel, amikre nem is számítanánk.

Kis bátorsággal megkísérelhetjük megbeszélés, felkészülés nélküli formát. Bárki beléphet a játékba, partnert, partnereket hívhat magához, persze ilyenkor úgy kell elindítania a jelenetet, hogy társa tudjon reagálni. Igazán tartalmas elszabadult örület keletkezhet, ha bejön, akkor frenetikus lehet.

Csendből való

Vidovszky György nyomán

A gyakorlat leírása: Páros gyakorlat. Két játészó áll szemben egymással. Nem szólnak, nem cselekszenek. Nézik egymást hosszan, csendben. Míg-nem egyikükben, vagy egyszerre mindkettőjükben keletkezik egy erős impulzus, érzet, inspiráció. Megsejtik, hogy valami történik közöttük, és ekkor indul a játék. Nincs kötöttség: cselekedhetnek némán, megszólalhatnak, hozhatnak figurát, viszonyt, szituációt. A kiindulópont a köztük megteremtődő kapcsolat. Játékuk addig tart, amíg ki nem lépnek, vagy a játék vezetője le nem állítja.

Megjegyzések: Katartikus hatású lehet a gyakorlat, ugyanakkor ez a forma nem kockázat nélkül való. Miért? Mint minden érzelmi hatásból indító színjáték, ez is átcsúszhat egyfajta általános színészetbe. Megeshet, hogy fogalma sincs a szereplőknek, hogy mi zajlik körülöttük. Kísért az „érzelem, magáért az érzelemért” (Sztanyiszlavszkij) veszélye. Veszélyes, hogy nem értem a másikat. Előállhat a „nem egy jelenetben játszunk” sejtése. Ami igencsak zavarba ejtő élmény színpadon.

Viszont felemelő egymásra hangoltság, mélyről fakadó, merész színjáték is formálódhat, ha sikerül jelenetben „megállapodást” kötni partnerünkkel, ennek során átvenni a legfinomabb impulzusokat.

Üres tér

A gyakorlat leírása: A legkövetlenebb feladat. Körbeüljük a játékteret. Nincs más instrukció, csak ennyi: bárki indíthat akciót, bármit (a színpadi megjelenítés etikai, izlésbeli korlátain belül) megtehet, bármilyen formát adhat akciójának (némajáték, monológ, páros jelenet, tánc), bármennyig játszhat. Hatékonyabb lehet a játék, ha megkérjük a résztvevőket, próbálják szakadatlaná tenni a játékot, ne maradjon üres a játéktér. Valaki mindig indítson el játékot. Segíthet ebben, ha újólag megfogalmazzuk: próbán lehet rossznak lenni, nem lehet minden történés elemi erejű, ezt senki nem várhatja el. Bátran cselekedjünk, töltsük meg az üres teret étellel!

HOSSZÚ IMPROVIZÁCIÓK

Lehet fél óra, de lehet egy, másfél. Leállás, kiváltás, kilépés nélkül. Ha sikerül, megtapasztalható a folyamatos színészi jelenlét, az állapottartás, belefeledkezés öröme, az elmélyülés élménye. Nem ismerünk nagyszámú hosszú improvizációra alkalmas helyzetet, a legtöbb szituációnak használ a sűrítés, ellaposodik, ha túlbeszéljük. Más élethelyzetekben passzív és aktív állapotok váltakoznak, ezért könnyű kizökkenni, kiváltani. A hosszú improvizációk tulajdonképpen kis drámák. Néhány alapszituáció módot ad arra, hogy hosszú percekig belemerüljenek a játékba, és ez a meghatározó élményt adhat sokaknak.

Takarítás, beköltözés

Munkaforma: 3-5 szereplős csoportmunka.

Készségek: együttműködés, jelenetépítés, kellékhatszólás, színészi állapot tartása.

Korosztály: 16 évtől felfelé.

Játékidő: fél-egy óra.

A gyakorlat leírása: A játéktér egy albérlet. Ide költöztök ti, egy baráti közösség. Ki is kell takarítanotok. Meg is beszélhetitek ki, melyik szobában alszik, mik lesznek a szabályok stb. Viszonyokat, figurákat ti rögtönöztök. Ne lépjete ki a játékból! Ez nem kis kihívás, ugyanis fél óráig tart majd a jelenet. Egy percre se váltsatok ki. Nem kell szakadatlanul tenni-venni, félrehúzódhattok, leállhattok, de maradjatok a helyzetben, tartsátok a figurát.

Megjegyzések: Ha módunkban áll, játszunk valódi tárgyakkal. Legyenek a cselekvések is igaziak. Ez sokat segíthet a jelenetépítésben, figuratartásban, színészi állapot megteremtésében.

Takarítás, kiköltözés

Munkaforma: 3-6 szereplős csoportmunka.

Készségek: együttműködés, jelenetépítés, kellékhasználat, színészi állapot tartása.

Korosztály: 16 évtől felfelé.

Játékidő: fél–egy óra.

A gyakorlat leírása: Ismét egy közös albrélet a helyszín. Kellemetlen cirkusz volt minap, ezért el kell költöznetek. Muszáj rendet tenni! Most. Fél óra alatt. A jelenet fél óráig tart. Ne lépjete ki, tartsátok a helyzetet! Elkerülhetetlen, hogy figyeljete egymásra, minden eddigi helyzetnél fontosabb az alapszabály, hogy nem érvényteleníthetjük társunk játékötletét. Mondjunk igent mindenki kezdeményezésére, mert különben szétesik a jelenet. Leblokkolja a partnert, ha egy az egyben megkérdőjelezzük, megcáfoljuk, amit játékba emel. Próbáljátok döntéseitekkel a mélyebb, szenvedélyesebb, nagyobb tétre menő emberi kapcsolatok felé vinni a cselekményt! Együtt építsétek a jelenetet, mindenki felelőssége, hogy ne zuhanjon szét.

Megjegyzések: Nagy teljesítmény végigvinni ilyen hosszú ideig egy közös cselekményt, általában csak magas szinten együttműködő, tapasztalt csapat képes erre. Nehéz közösen építeni meg a hosszú improvizáció kis drámáját. A háritás, blokkolás minden formája agyonütheti a hosszú percek alatt kialakuló viszonyrendszert, szituációt, feszültséget. Visszakapaszkodni pedig igen nehéz. A legfontosabb, hogy fogadják el és építsék játékba társuk ötletét. Mert mi történik, ha nem ezt teszik? Semmilyen kezdeményezés nem áll meg, meddő vitatkozásba fullad a játék. Lássunk egy példát!

A: A legjobb barátok voltunk.

B: Nem voltunk barátok. (B elutasította A kezdeményezését.)

A: Megint bántani akarsz? (A megpróbálja bejátszani B elutasítását, továbbépíteni a jelenetet.)

B: Soha nem bántottalak. Nem érdekeltél soha, és most sem érdekelsz. (B újra kiüríti a beszélgetést. Blokkol.)

A: Kíméletlen lettél...

B: Nem igaz... (B megint hárít, A kedvét veszti, a mikrohelyzet kimerül.)

Ovis improvizáció

Schilling Árpád nyomán

Munkaforma: csoportos feladat, 6-8 szereplőtől akár 30 játékosig.

Készségek: együttműködés, jelenetépítés, színészi állapot tartása.

Korosztály: 16 évtől felfelé.

Játékidő: háromnegyed vagy egy-másfél óra.

A gyakorlat leírása: Mindannyian ovisok vagyunk. Egy csoport, egy korosztály. A óvó néni kiment, és magunkra hagyott minket. Mi élhetjük a kicsik életét, játszhatunk, félrevonulhatunk, ami eszünkbe jut kisgyerekként. Ám ne lépjünk ki! Hosszú ideig, negyvenöt percig (egy, másfél óráig) tart a játék. Ne mutassunk kifelé semmit. Semmit nem szükséges eljátszani. „Csak” létezzünk ovisokként. Nem a külsőségek selypegés, totyogás a fontos, hanem az, hogy folyamatosan éljük egy óvodás életét.

Megjegyzések: Fergeteges játék. Sokkal egyszerűbb, mint a korábbi alaphelyzetek – hiszen ovisként szerepből lehet váltani, új „játékba” kezdeni, egyszóval nem szükséges folyamatos cselekményt építeni. Mindenkinek van az ovis létről élményanyaga, és megdöbbenő, hogy ez milyen könnyen előtör, és milyen erős érzelmi állapotokat hoz.

Legideálisabb nagy kamaszokkal, fiatal felnőttekkel játszani, akik már egyértelműen elszakadtak a gyerekkoruktól, de még nincsenek túl távol tőle ahhoz, hogy emlékezni tudjanak rá.

A KÓRUSRÓL, A CSOPORTOS SZÍNÉSZI LÉTEZÉSRŐL

Hogyan létezik a színjátész a színpadon csoportban? Miként teremt atmoszférát? Mikor lép elő a kórusból, és mikor lép vissza? Milyen módon tudják a háttér játékosai irányítani a néző figyelmét, mintegy rámutatva színpadi történet legfontosabb mozzanataira? Mi módon lehet egy csoportból kiemelni egy figurát, vagy szinte észrevétlenné tenni egy másikat? Hogyan lehet koncentráltan jelen lenni a színen, és mégsem vonni magunkra a figyelmet?

A csoportos színészi létezéssel a „kórus” munkáját járjuk körül ebben a fejezetben. A gyakorlatok kapcsán fogalmazunk meg általános szabályokat, vagy sokszor alkalmazható fogásokat, amik hasznunkra lehetnek egy sokszereplős jelenet színre állításakor.

A feladatsor elemei összefüggnek, egymásra épülnek, tehát érdemes ezeket egymás után, a leírás sorrendjében elvégezni, így kiadnak egy komplett színésztréninget a csoportos színészi létezésről. Később egy-egy elemet vissza lehet idézni, az ismétléskor már egyáltalán nem szükséges az eredeti sorrendhez ragaszkodnunk. Egy-másfél órás foglalkozás alatt végezhető el a teljes tréning, de szerencsésebb, ha nem tagoljuk szét (ez egy hosszabb próbát feltételez). Legalább hatfős csapattal érdemes nekivágni, kevesebb emberrel nemigen tapasztalható meg a csoportos létezés. Az első fázis – térkitöltéstől a fázismozgásokig – egy általánosabb bemelegítés (korábban már esett róla szó); vagyis nem szervesül a feladatsorhoz, viszont hasznos lehet a ráhangolódáshoz, de akár el is hagyható, illetve másmilyen koncentrációt elősegítő, fizikai bemelegítéssel helyettesíthető.

Székfoglaló

Munkaforma: egész csoportos feladat.

Készségek: koncentráció, együttműködés.

Korosztály: minden korosztály.

Játékidő: 3-5 perc.

A gyakorlat leírása: A játékhoz annyi székre lesz szükség, ahányan vagyunk. Ezeket tegyük le a teremben szórطان. Egy játékos kivételével üljünk le. Neki az a célja, hogy egyenletes járással, nem túl gyors tempóban közelítsen az üres székhez, és azt elfoglalja. Nem gyorsíthat, nem szaladhat! Közben azonban a többiek átülhetnek a saját helyükről oda, ahova a „székfoglaló” közelít. Viszont, aki egyszer már felemelkedett a helyéről, a saját székére semmiképp sem ülhet vissza, még akkor sem, ha a „székfoglaló” arra közelít. Ilyenkor egy másik játékos segíthet azzal, hogy átül, ekkor azonban az ő helye marad üres. Próbáljuk minél tovább megakadályozni a sétáló játékost abban, hogy le tudjon ülni. De senki sem érhet a sétálóhoz, nem akadályozhatja mozgását. Nagyon fontos szabály, hogy a „székfoglaló” nem gyorsíthat a tempón, nem rohanhat. Ha elfoglalta az egyik széket, az a játékos kerül helyére, aki állva maradt. Ha nagy létszámú a csoport vagy nagyon ügyesek a játékosok, akkor nehezíthetjük a dolgukat azzal, hogy két széket hagyunk üresen.

Megjegyzések: Többször visszaidézhető bemelegítő játék. Összerántja a csoportot, mivel közös erővel, egymásra figyelve törekszenek egy célra. Feszültebbé, izgalmasabbá válik a játék, ha „székfoglaló” fennhangon számol. Világosabb lesz ez a közös cél, hogy a lehető legtovább megátolják őt a leülésben.

Sajátos, már a színészi játékhoz vezető változatban a csapat egy lassú tempójú dalt énekelve játszik. Arra is figyelniük kell, hogy akkor se hagyják abba az éneklést, amikor éppen nekilódnak, hogy átüljenek. Ez nem is olyan egyszerű. Figyeljük csak meg, hogy azonmód elhal azt ének, ha valaki cselekedni kezd. Ráadásul más a dal és a mozgás tempója és nem egyszerű ellenállni annak, hogy felpörögjön az ének, ha felgyorsul a mozgás. Ez a játékos feladat fejleszti az osztott figyelem, valamint a szövegmondás és mozgás elválasztásának színészi képességét. Izgalmas színészi játék, ha elrajzolt karakteres járásban haladhatunk csak a székhez.

Térkitöltés

Munkaforma: egész csoportos feladat.

Készségek: koncentráció, térérzékelés, együttműködés.

Korosztály: minden korosztály.

Játékidő: 2-3 perc.

A gyakorlat leírása: Járkáljatok összevissza szabadon a térben! Járvatok be minden területet úgy, hogy közben nem ütköztök senkivel, ugyanakkor ne legyenek a térben „üres helyek”! Ügyeljete arra, hogy ne kerüljete senkihez se túl közel, de túl távol se! Töltséte ki egyenletesen a teret! Hangoljátok össze a mozgásokat, figyeljete a többiekre! Találjátok egy közös ritmust. Ha tapsolok, álljátok meg és nézzete körül! Hol keletkezett „kráter”, hol kerülte túl közel a csoporttagok? Korrigáljátok a hibát! Tapsra induljátok el újra! Lépjete egyre lassabban! Most egyre fokozódó tempóban sétáljátok!

Megjegyzések: Alapgyakorlat, sokszor visszaidézhető. Játshatjuk nagyobb vagy szűkebb térben.

Ütközések

Munkaforma: egész csoportos feladat.

Készségek: koncentráció, térérzékelés, együttműködés, agresszió levezetése.

Korosztály: minden korosztály.

Játékidő: 2-3 perc.

A gyakorlat leírása: Járkáljátok tovább a térben tempósan! Most ne kerüljete a találkozást, sőt határozott mozgással közelítsetek társaitokhoz, de az utolsó pillanatban kerüljete el az ütközést! Nekiiramodtok, majd kitértete! Figyeljete rá, érezzete meg, hogy a másik merre fordul, nehogy karambolozzatek!

Kitárt kézzel besétálok a térbe, nem lehet mögém kerülni, egyre szűkítem, mintegy összenyomom a teret – mintha egy falat tolnék magam előtt! Ne lépjete be mögém! A tempó nem csökken, még jobban kell ügyelnetek arra, nehogy összeütközzetek!

Ne térj ki!

Munkaforma: egész csoportos feladat.

Készségek: koncentráció, térérzékelés, együttműködés, agresszió levezetése, magabiztosság.

Korosztály: minden korosztály.

Játékidő: 2-3 perc.

A gyakorlat leírása: Megint kinyitjuk a teret, lépdeljetek továbbra is tempósan, tartsátok meg a járás ritmusát! A játéktér szélétől határozottan forduljatek a közepe felé, és átlósan szeljetek át a teret! Határozottan, céltudatosan vágjatek át! Törekedjete arra, hogy ne kelljen kitérnetek, megállnotek, még csak ne is lassítsatek; mégse ütközzete senkivel! Ha kiértete szélre, ne rögtön forduljate középre, néhány lépés után kanyarodjate csak befelé! Ne csörtessete ész nélkül, ha figyelte a többiek mozgására, megérzete, mikor kell középre startolnotek ahhoz, hogy ne kelljen majd lassítanotek vagy kitérnetek.

Halraj

Munkaforma: csoportos feladat (6-12 fő).

Készségek: koncentráció, térérzékelés, együttműködés, színpadi mozgás, tempó- és ritmusérzék.

Korosztály: minden korosztály.

Játékidő: 2-3 perc.

A gyakorlat leírása: Álljunk szorosan egymás mellé, és forduljunk egy irányba! A csoport nem túl gyorsan elindul, és úgy mozog, mint egy halraj. Mindig a legelső vezet, és senki nem szakad el társaitól. Amint fordul a halraj, más és más kerül az élre, amíg ő van elöl, ő irányít. Törekedjünk arra, hogy gyakran adjuk át a vezetést, ehhez gyakran kell fordulnunk! A szélsőknek szükségszerűen gyorsabban kell haladniuk, mert különben leszakadnak. Ha már összehangolódott a csapat, haladhatunk gyorsabban.

Fázismozgás

GYORS INDÍTÁS ÉS MEGÁLLÍTÁS

Uray Péter gyakorlata

Munkaforma: csoportos feladat, játszhatjuk fél csoportban, 6-8 fővel.

Készségek: koncentráció, együttműködés, testtudat, színészi energia.

Korosztály: kis módosításokkal akár 10 éves kortól.

Játékidő: 2-10 perc, a csoport létszámától, játékkedvétől függ.

A gyakorlat leírása: Ebben a gyakorlatban a mozdulat gyors indítása és megállítása jelenti a feladatot. Előbb séta, illetve futás közben kell tudnunk mozgásunkat tapsra kimerevíteni, majd álló, vagy éppen fekvő helyzetből kell indítanunk úgy, hogy testünket egy pillanat alatt tudni kell aktivizálni, azaz egyetlen mozdulat erejéig belendíteni. A játék lényege ugyanis itt már az, hogy egyetlen villanásnyi időnk van, s nem mozgásfolyamatot, hanem csupán egy váratlanul felbukkanó képet kell létrehozni. A gyakorlat nagy csöndet kíván.

Válasz: Egyik társunk gyors, pontosan megállított mozdulata jelenti az indítást, s erre „indulunk” el valamennyien mindössze egyetlen felvillanásra. Ha elég gyorsak vagyunk a válaszban, a kívülálló számára nem lesz megkülönböztethető, ki is volt az első közülünk.

Szóló: Itt az a feladat, hogy olyan pillanatban tudjunk megmozdulni, amikor rajtunk kívül senki nem mozdul meg. Nagy figyelmet kívánó gyakorlat, melyet feltehetően elsőre nem fogtok tudni tökéletesen elvégezni.

Megjegyzések: Ebben a játékban minden mozdulatnak jelentősége van, tehát annak is, hogy teljes mozdulatlanság köti-e össze az egyes akciókat, vagy sem. Ha „csak” annyit tesztek, hogy megigazítjátok a hajatokat, vagy összerosolyogtok valakivel, már olyan mozgástörténet tettek a térben, ami megtöri a pontosan indított, játékon belüli mozdulatok varázsát. Számít az is, hogy tudjátok-e abban a pillanatban elindítani magatokat, amikor belül erre a készítetés megszületik.

ÖSSZEHANGOLT INDÍTÁS ÉS MEGÁLLÍTÁS

Munkaforma: csoportos feladat, játszhatjuk fél csoportban, 6-8 fővel.

Készségek: koncentráció, együttműködés, testtudat, színészi energia.

Korosztály: kis módosításokkal akár 10 éves kortól.

Játékidő: 2-10 perc, a csoport létszámától, játékkedvétől függ.

A gyakorlat leírása: Ebben a gyakorlatban a mozdulat összehangolt indítása és megállítása jelenti a feladatot. Helyezkedjünk el szórtaan a térben; állhatunk, ülhetünk, fekkhetünk. Mindenki mozdulatlan. Egyik társunk megmozdul, erre „indulunk” el valamennyien. A mozdulatsor addig tart, amíg elindítója meg nem állítja. Erre mindenki megmerevedik. Megint elindít valaki egy mozdulatot, a többiek azonmód belépnek, mindenki addig mozog, amíg a kezdeményező meg nem állítja, és így tovább. Nem kell hasonló tempójú, intenzitású, „karakterű” mozgássorokra törekedni, lényeg csak az egyidejűség, vagyis a tökéletes összehangoltság. Nincs megállapodás, nincs sorrend: bárki indíthat. Figyelni kell! Nem érdemes körbevizslatni, „kigondolni”, hogy vajon ki kezd majd: érzékeljük a többieket; figyelmüket, elszántságukat, akkor nem indítunk egyszerre. Legyen szünet, legyen csönd, ne folyjon össze a mozgás.

Megjegyzések: Figyelmeztessük a játékosokat, hogy jobb, ha nem uralja el senki a feladatot; mindenki indítson mozgást. Sarkalljuk arra őket, hogy ne csak egyféle, vagyis azonos időtartamú, intenzitású karakterű mozgásokkal kísérletezzenek. Tehát legyen talajon végzett és magasba törő, kirobbanó és lassú, feszített és rugalmas mozdulat és így tovább... Tanuljanak meg egész testükből figyelni, ne csak lássanak: érzékeljék is a másikat.

Nagy – járulékos – haszna a gyakorlatnak, hogy a koncentrált figyelem feloldja a görcsösebb, nehezebben mozduló játékosokat is, s bár nem ez az elsődleges célunk, szélesebb, energikusabb mozdulatok születnek. Ezért aztán a tréningyorsorból kiragadva, önmagában is értelme lehet ennek a feladatnak.

TÖBBFÁZISÚ MOZGÁSOK

Munkaforma: csoportos feladat, játszhatjuk fél csoportban, 6-8 fővel.

Készségek: koncentráció, együttműködés, testtudat, színészi energia.

Korosztály: kis módosításokkal akár 10 éves kortól.

Játékidő: 2-10 perc.

A gyakorlat leírása: Az előző gyakorlatot követő, annál nehezebb verzió, csak egy ponton tér el attól: bárki indíthatja a mozdulatot, de most nem szükséges neki megállítani, vagyis a közös mozgást bárki megszakíthatja azzal, ha megáll.

Megjegyzések: Érdemes az előző feladat után megpróbálni ezt is: növekvő koncentrációt, fokozódó egymásra hangoltságot eredményez.

EGYÜTT MOZDULÁS EGYÉNI KARAKTERBEN

Munkaforma: csoportos feladat, játszhatjuk fél csoportban, 6-8 fővel.
Készségek: koncentráció, együttműködés, testtudat, kifejező mozgás, színészi energia, tempó- és ritmusérzék.

Korosztályok: 10 évtől felfelé.

Játékidő: 2-10 perc.

A gyakorlat leírása: Ebben a gyakorlatban a mozdulat összehangolt indítása és megállítása mellett több különböző karakterű mozgás rögtönzése jelenti a feladatot. Helyezkedjünk el szórtaan a térben; állhatunk, ülhetünk, feketünk. Mindenki mozdulatlan. Egyik társunk megmozdul, erre „indulunk” el valamennyien. A mozdulatsor addig tart, amíg valaki a csoportból meg nem állítja (csakúgy, mint az előző feladatnál). Törekedjünk arra, hogy nagyon különböző jellegű mozgások szülessenek minden egyes fázisban! Ezek a mozdulatok nyerjenek jelentést: fejezzenek ki indulatot, belső állapotot, jellemezzenek egy figurát, teremtsenek hangulatot, töltdjének fel egy erős érzélemmel. Tehát a pontos indítás és megállítás mellett igyekezzünk kifejező, játékos, karakteres mozgásetűdöket létrehozni. Jó lenne, ha ezek a lehető leginkább különböznek egymástól. Keressük a kifejezés lehetőségeit: dolgozzunk a térrel, a tempóval, ritmussal stb.!

Megjegyzések: Fel is szabadíthatja, de ki is zökkenheti a játzókat ez a változat. Miért? Mert gyakran előfordul, hogy sokkal változatosabb, kifejezőbb, eredetibb rövid játékok születnek akkor, amikor nem törek-szenek a „kifejezésre”, mert ha igen, akkor egyfajta külsődleges, zavart bohóckodásba fordulhat a játék. Okozhatja ezt, hogy nincsenek igazán koncentrált állapotban, még zavarban vannak, nem melegítettek be kellőképpen (nem mozdul a testük). Segíthet, ha hangsúlyozzuk a feladat technikai jellegét: pontos indítás, eltérő karakterek, eltérő mozdulatok.

Előfordulhat az is, hogy valóban belemennek a játékba, és elmélyült, kifejező, érzelemben gazdag munkákat látunk tőlük. Ez esetben fontos színjátzói tapasztalatot jelenthet a feladat; megélhetik azt, ahogyan kifejeződik egy mozdulatban egy-egy belső tartalom, és fordítva azt is, hogyan sugall egy mozdulat belső tartalmat.

Impulzusátadás

ALAPGYAKORLAT

Munkaforma: csoportos (6-8 fő).

Készségek: koncentráció, együttműködés, testtudat, kifejező mozgás, színészi energia, tempó- és ritmusérzék.

Korosztály: kis módosításokkal akár 10 éves kortól.

Játékidő: 2-10 perc.

A gyakorlat leírása: Alakítsunk 6-8 főből álló csapatokat. Ebben a gyakorlatban egyszerre csak egy játékos mozog, de amint megdermed, valaki más lendül akcióba. Helyezkedjünk el szórطان a térben; állhatunk, ülhetünk, feketünk! Kezdje az egyik csapat! Egyik társunk megmozdul, ettől fogva mindig mozog valaki, de mindig csak egy ember. Nagyon kell koncentrálni, minden külső jelzés nélkül kell megsejteni, hogy ki készül átvenni az impulzust. Ne legyen szünet, szinte abba se hagyta társunk az akcióját, máris indít valaki. Ez nehéz, mivel nincs egyezményes sorrend, és nincs megállapodás se a mozgásetüdök hosszáról; lehet villanásnyi, de eltarthat akár fél percig is. Nem szükséges, hogy folytassuk, továbbvigyük az előző cselekvéssort, de nem baj az sem, ha befolyásol az előző, vagy ha reflektálunk rá.

Megjegyzések: Roppant tanulságos, előremutató feladat: elemi élményt jelent a tapasztalat, hogy miként vehető át a másiktól impulzus, hogyan építkezhetünk partnereink energiáiból, mennyire hat ránk társunk akciója. Érdeemes erről beszélni a foglalkozás végén vagy később. Ugyanis minden színészi együttműködés lényegét modellezi a feladat, hiszen minden „együtt játék” impulzusok átvétele és válasz – nincs kiállítás. Szünet, váltás persze van, de akkor sem török meg a folyamatos áramlás. „Nem esik le a labda” – csak hosszabban fogja valaki, mielőtt továbbadná.

Ha összehangolódik a csoport játéka, szinte zenei szervezethegű, lebilincselő, lüktető játék születik, és ez egyaránt gyönyörködteti a játszókat és nézőjéket. Nagyobb létszámú csoportnál igen hasznos, ha az egyes csapatok látják a másik munkáját, így kívülről is megítélhetik, hogy fest az, ha folyamatosság élteti a közös tevékenységet, és mikor esik le a „labda”, miként török meg a varázs.

CSELEKVÉS ÁTADÁSA

Munkaforma: csoportos (6-8 fő).

Készségek: koncentráció, együttműködés, testtudat, kifejező mozgás, színészi energia, tempó- és ritmusérzék.

Korosztály: kis módosításokkal akár 10 éves kortól.

Játékidő: 2-10 perc.

A gyakorlat leírása: Az előző gyakorlathoz hasonlóan egyszerre csak egy ember mozdul, cselekszik, de ebben az esetben nemcsak mozogni lehet, hanem cselekedni kell, vagyis lehet beszélni, táncolni, énekelni, sétálni stb. – bármit szabad csinálni, ami látható, hallható, egyszóval érzékelni lehet, ha elkezdődik, és azt is, ha és megszakad.

Megjegyzések: Ez is nagyon hasznos feladat: olyan felszabadult, energikus, színes akciókat hoznak gyakorta még a visszafogottabb játékosok is, hogy öröm nézni. Persze feltétele ennek a megfelelő próbálétkör. Semmi esetre sem érdemes a próba legelső fázisában, ráhangolódás nélkül elővezetni.

Fontos tapasztalat, hogy a színen legtöbbször erősen, határozottan indítunk egy cselekvést, ezzel magunkra vonjuk a figyelmet (társunkét és a nézőkét egyaránt), és határozottan zárunk, vagyis adjuk át az impulzust a partnerünknek. Ehhez szükség van a megszólalás, megmozdulás előtti koncentrációra. Ilyenkor megsűrűsödik a figyelem, enyhén megfeszülnek az izmok: teljes fizikumunk felkészül a cselekvésre, ezzel közöljük mindenkiel, hogy mi következünk. Csakúgy, mint az életben, színpadon is sejtjük, ki fog (vagy ki akar) megszólalni.

Noha nem hangsúlyozzuk (szándékosan nem), hogy építkezzenek az előzőkből, ez óhatatlanul megtörténik, és ez jó. Ellenpontosítás, nyers kontraszt, motívumátvétel, fokozás, ritmikai szerkezetek, atmoszféra – a közös színészi összjáték kifinomult hatásainak összeszerveződése történhet meg szinte észrevétlenül. Érdemes erről beszélgetni a csoporttal, és nem ok nélkül való később visszaidézni egy-egy jelenet próbájánál, amikor lényegesen nehezebb hasonló hatásokat létrehozni.

PÁROS MOZDULÁS

Munkaforma: csoportos (6-8 fő).

Készségek: koncentráció, együttműködés, testtudat, kifejező mozgás, színészi energia, tempó- és ritmusérzék.

Korosztály: kis módosításokkal akár 10 éves kortól.

Játékidő: 2-10 perc.

A gyakorlat leírása: Alakítsunk 6-8 főből álló csapatokat. Ebben a gyakorlatban egyszerre nem egy, hanem kettő játékos cselekszik. Bármelyikünk bármikor megállíthatja az akciót, ekkor át kell venni valaki másnak. Tehát nem szükséges az adott párosnak egyszerre nyitni és zárni, ha egyikük kilép, a másik még folytathatja cselekvésorát, de ekkor rögvest másnak kell beállni, hogy egyszerre mindig két ember játsszon. Ez annál nehezebb, mivel

nincs egyezményes sorrend, és nincs megállapodás az etűdök hosszáról; lehet villanásnyi, de eltarthat akár fél percig is. Nem szükséges, hogy folytassuk, továbbvigyük az előző cselekvéssort, de nem baj az sem, ha befolyásol az előző, ha továbbcszójük. Fontos, hogy ne törekedjünk „páros jelenetekre”, vagyis egyáltalán nem kell közös „helyzetbe” kerülni, nyugodtan futhat párhuzamosan két akció. Ám az sem baj, ha dialógus indul két aktív csoporttag között. Minden „érzékeltető” cselekvés megengedett, izgalmasabb a feladat, ha törekszünk a változatosságra, hamar unalomba fordul ez a végtelenül szabad, kreatív játék, ha ugyanazt ismételtetjük. Helyezkedjünk el szótan a térben; állhatunk, ülhetünk, fekkhetünk. Kezdje az egyik csoport!

Megjegyzések: Még nyitottabb, szárnyalóbb jelenlétezt provokál ez a változat, mivel megjelenik egy újabb elem: a kapcsolat. Intenzív, költői, elmélyült, humoros improvizációk egyaránt születnek, kötöttség (koncentráció) és szabadság (nyitott forma, kimenet) kettőssége könnyen berántja a játzókat a játékba, akik nagy örömmel adják át magukat a színjátéknak.

Ha kedvet kaptunk ehhez a formához, megkísérrelhetjük a feladatot teljes csoporttal, úgy, hogy egyszerre hárman aktívak, de ez már inkább csak játék, „sportteljesítmény”.

Légy észrevétlen!

FOLYAMATOS MOZGÁSSAL
Mezey Gábor inspirációjára

Munkaforma: csoportos (6-10 fő).

Készségek: színészi jelenlétezt, koncentráció, térhasználat, együttműködés, kórusos léteztés.

Korosztály: kis módosításokkal akár 10 éves kortól.

Játékíde: 2-10 perc.

A gyakorlat leírása: Alakítsunk több 6-10 fős csapatot! Az egyik ilyen helyezkedjen el a játéktérben, mi többiek pedig a lehető legtávolabbról nézzük majd őket! A tér határát széksorral jelezzük! (Székekkel elhatárolunk egy nagyjából 4 x 5 méteres teret.) Lekapcsolom a villanyt és behúdom a függönyöket, ezt a feladatot félhomályban végezzük majd. Az első csoport tagjai szóródjanak szét a játéktérben! Megadott jelre indítunk. Az a feladatotok, hogy folyamatosan mozogva legyetek „észrevétlenek”. Törekedjete rá, hogy ne vonzzátok a tekintetüket, egy pillanatra se figyeljünk rátok! (Két-három perc után.) Mit láttunk mi, akik kívülről figyeltünk? Kit néztünk a legritkábban? Ki miért vonta magára a tekintetüket? Aki más tempóban mozgott? Aki tempót váltott? Akinek nem volt folyamatos a mozgása? Aki

a tér hangsúlyos pontján lépdelt (elöl, a széleken)? Aki túl határozottan, elszántan, energikusan mozgott? Aki összetalálkozott valakivel és ki kellett kerülnie, ezáltal hirtelen kapcsolat teremtődött közöttük? Aki párhuzamosan, egy irányba, azonos tempóban járt valaki mással? Akinek túl karakteres volt a járása, nagyokat lépdelt, lógatta a fejét stb.? Aki kinézett ránk? Aki túl civil, szétszórt volt? Akinek volt „köznapi” mozdulata, megvakarta az orrát stb.? Aki túl feszült volt, aki túl laza volt? Akinek színes volt a ruhája?

Jöjjön a másik csapat! Most ti nézitek őket! Figyeljétek! (Három-öt perc után.) Beszéljünk róluk is! Kire nem figyeltetek?

Most ismét jöjjön az első csapat! Alkalmazhatjátok mindazt, amit közösen megfogalmaztunk a témában: hogyan lehetünk észrevétlenek. (Három-öt perc múlva). Jobban sikerült? Milyen belső állapotba kerültek? Mire ügyeltetek? Lássuk még egyszer a második csapatot!

Megjegyzések: A félhomály segít. Lehet ugyan világosban is, de sokkal jobban elrejt és kiemel a kevés fény, ráadásul még hangulatos is.

Nyilvánvaló, ha megfogalmazzuk, miként válhatunk a színpadon, csoportban észrevétlenné, az is kiderül, hogyan fókuszálhatjuk a figyelmet magunkra. Ez rendkívül fontos színjátszói tudás. Minden pillanatban tudnom kell, hova figyel a néző; nem csupán magammal vagyok elfoglalva, saját állapotommal, játékommal, hanem érzékelem a helyem az egészben, a teljes kompozícióban. Ez a tudás megemeli a színészi jelenlétet, értékes tapasztalat arról, hogy mi módon lehet összeszedetten jelen lenni akkor is, amikor nem cselekszünk, milyen is a tétlenségben megbúvó „dinamikus mozdulatlanság” (Eugenio Barba). Nem kifejezni ugyanis legalább olyan nehéz, mint valamit megélni és megmutatni. Eugenio Barba ír arról, hogy távol-keleti színházban a „kokkenek, azok a feketébe öltözött férfiak, akik a színpadon a színész mellett segídeknek, szintén a jelen nem levőségüket hivatottak kifejezni... hozzáértők egyenesen azt állítják, hogy a kokken »szerepe« nehezebb a színészekénél.”

A kórusos jelenlét legalapvetőbb törvényeire mutat rá ez a primitívnek tetsző gyakorlat. Ugyanakkor hasznos a színészi jelenlét, koncentráció, térhasználat szempontjából is.

AKADÁLYON ÁT

Mezey Gábor inspirációjára

Munkaforma: csoportos (6-10 fő).

Készségek: színészi jelenlét, térhasználat, együttműködés, kórusos létezés.

Korosztály: kis módosításokkal akár 10 éves kortól.

Játékidő: 2-10 perc.

A gyakorlat leírása: Alakítsunk több 6-10 fős csapatot, az egyik társaság helyezkedjen el a játéktér végén sorba, velünk szemben. Egyszerre indulva úgy kell a nézőkig eljőnnötök, hogy lehetőleg ne váljatok ki a csapatból, ne legyetek észrevehetőek! Nem könnyű, ugyanis ehhez át kell jutnotok a széksoron.

Beszélgünk róla, hogyan sikerült, ki vonta magára a figyelmünket. Nézzük meg a másik csoportot!

Megjegyzések: Nem önálló gyakorlat, inkább csak variáció. Szám-talan feladat adható, így számtalan verziója lehet a „légy észrevétlen” sornak: rendezzék át a termet, takarítsatok ki, gyertek le a színpadról stb. A csoportvezető belátásától függ az, hogy szükségét érzi-e több változat végigzongorázásának. Bizonyára értelme van egy-egy módozat visszaidézésének később, különösen akkor, ha a készülő előadásban meghatározó a kórusos létezés. Később már jó koncentrációs, bemelegítő játék lehet az ismert gyakorlattípus egy-egy eredeti formája.

Légy feltűnő!

A FIGYELEM FÓKUSZÁLÁSA

Munkaforma: csoportos (6-10 fő).

Készségek: színészi jelenlét, térhasználat, energikus játék, felszabadult létezés, ötletesség, fantázia, jelenlét.

Korosztály: kis módosításokkal akár 10 éves kortól.

Játékidő: 10-20 perc.

A gyakorlat leírása: *A légy észrevétlen!* tréning ellenpontja. Ez is 6-10 tagú csoportokban zajlik. Alakítsunk ilyen csapatokat, nem árt, ha nagyjából azonos színű, tónusú próbaruhákban lévő állnak össze. Ismét félhomályban játszunk, megint egy széksor mögött. Most azonban arra kell törekednünk, hogy ragadjuk meg, és ameddig csak lehet, tartsuk is meg a néző figyelmét. Muszáj legyen minket nézni! Tehetünk akármit, de nem érhetünk a nézőkhöz, és nem jöhetünk ki a térből. A másik csoport figyelni a játszókat. Próbáljuk megfogalmazni magunkban, hogy kit miért kellett követnünk tekintetünkkel. (3-5 perc játék után.) Vitassuk meg ki kit figyelt, és miért! Mert energikus, hangos, lendületes volt? Mert csendes volt és mozdulatlan, miközben mindenki harsány volt és gyors? Mert kapcsolatot teremtett a nézőkkel? Mert kapcsolatot alakított ki egyik társával? Mert hangsúlyos térben cselekedett? Mert nagyon érdekes volt a figurája? Mert érdekes dolgokról beszélt? Mert váratlan dolgokat tett? Mert nem volt kiismerhető? Mert más volt, mint eddig bármikor? Mert szellemes volt? Mert bátor volt?

Nézzük meg a másik csoportot, majd beszéljünk az ő gyakorlatukról is!

Megjegyzések: Rendkívül felszabadító hatású feladat. Szélsőséges, színes, gazdag és eredeti, de legfőképpen rendkívül energikus akciókkal lehet csak a figyelem fókuszába kerülni. Lényeges tanulság, hogy nem csupán üvöltözéssel lehet érdekes valaki. Meghatározó visszaigazolás lehet, ha megemlítjük egy-egy visszahúzódo, kevésbé domináns játékos érdekes akcióját: ne mulasszuk el semmiképpen. Cselekvő módon megélhetik, ezáltal megérthetik, hogy mennyire összetett is a színpadi (színészi) hatás természete.

Változatok. Lehet csak mozgással, hangokkal, de beszéd nélkül, csak beszéddel, megadott szöveggel, sötétben, nagy térben, szűk térben, szabadban, tárgyakkal stb. Ezekben az a közös, hogy csak korlátozott lehetőségek adottak a figyelem felkeltésére.

A FIGYELEM FÓKUSZÁLÁSA ADOTT HELYZETBEN

Munkaforma: csoportos (6-10 fő).

Készségek: színészi jelenlét, térhasználat, együttműködés, kórusos létezés, intenzitás, gesztikus kifejezés.

Korosztály: kis módosításokkal akár 10 éves kortól.

Játékidő: 10-20 perc.

A gyakorlat leírása: 6-8 ember alkot most is egy csoportot, nekik ismét az a feladatuk, hogy felkeltsék és megtartsák nézőjük a figyelmét. Most azonban nincs félhomály, és nincs általános, mindenné átlényegülni képes tér, hanem egy konkrét helyzetben kell kitűnni. Az adott szituáció feltételeit nem szabad megszegni, tehát „nem kardozzhatunk a francia nagykövet fogadásán”.

Témák, helyszínek:

- Várakozás meghallgatásra, rivális színinövendékek.
- Francia nagykövet fogadása.
- Imádkozó szerzetesek, apácák.
- Halotti tor.
- Nagybeteg körül.
- Pankrátorok²⁸ közös bemutatkozása egy nagy verseny előtt a ringben.

²⁸ Bármilyen fogást megengedő, szabadfogású birkózás.

- Árva gyerekek között válogatnak nevelőszülők, egy gyereket hazavisznek.
- Srácok edzenek, lányok nézik őket.
- Lányok sminkelnek, a vágyott fiú figyeli őket.
- Pályaudvar.
- Szerkesztőség, mindenki külön asztalnál dolgozik.
- Piac.

Megjegyzések: Érdeemes csoportonként legalább kettő elemien különböző helyszínnel megpróbálni. Teszem azt egy nagyon szélsőséges, hangos és utána egy visszafogott, csendes jelenetet, például a pankrátorok etüdjét követheti a nagybeteg van a családban jelenet. Nem baj, ha káoszba fullad a jelenet, hiszen így játékban élük meg, hogy a figyelem valódi fókuszálásához magas fokon szervezett, tudatos összeműködésre van szükség. A főcselekmény sikerét a háttér adja ki.

Nehezebb, mint az előző feladat, könnyebben előfordulhat, hogy lesznek „vesztesei”, akiket lejátszanak. Ezért kizárólag rutinos, összeszokott, egymást ismerő, elfogadó társulatnak ajánlott.

Közös mese

Robert Cohen alapján

Munkaforma: csoportos (5-7 fő).

Készségek: színészi jelenlét, együttműködés, kórusos létezés, együttműködés, fantázia.

Korosztály: kis módosításokkal akár 10 éves kortól.

Játékidő: 10-20 perc.

A gyakorlat leírása: Alakítsunk 5-7 fős csoportokat. Az egyik álljon össze a nézőtérrel szemben úgy, hogy mégis minél többen lássák egymást: két-három szabálytalan sorban, kisebbek előrébb. Közösen fogunk mesélni, egyszerre ejtjük ki a szavakat, és pedig úgy, hogy nem beszéljük meg előre, ki kezdeményez. Lassan, tagoltan szólunk, ha valaki elindít egy szót, azt az egész csapat átveszi. Úgy tudjuk érzékeltetni, hogy át vesszük a kezdeményezést, hogy a többiek fölé megyünk hangerőben, intenzitásban. Törekedjünk rá, hogy mindig más és más kezdeményezzen, és semmi esetre se alakuljon ki kötött sorrend! Indítsuk el! Egyszer volt...

Megjegyzések: Remek feladat, bármilyen hihetetlen, egy idő után úgy összezsizsolódnak, hogy valóban egyszerre szólnak, mintha egy valaki beszélne. A kiformalódó koncentrált együttműködés nagyon hasonlít az ideális, összefogott, tudatos, aktív kórusos jelenléthez.

Később oldásként, próbát feldobandó bármikor elővehetjük, szinte mindig érdekes sztorikat szül a „kollektív színészi tudatalatti” ezen megnyilvánulása.

MUNKA A JELENETEKEN

Improvizáció az előadás készítése során

A tradicionális próbamunkában előfordul, hogy az asztali (értelmezős, beszélgetős) próbákat követően a szöveget félig-meddig vagy egyáltalán nem tudó színészek egy jelzett térben rögzítenek akciókat, gesztusokat, járásokat. A rendezővel közösen felraknak egy „kottát”, amit később, ha sikerül, megtöltenek étellel. Egyidejűleg megformálódik a figura, kialakul a karakter is. Létrejönnek a szereplők közötti kapcsolatok. „Be- gyakorolt szöveg és a megszokott mozdulatok megelőzték a gondolatokat, és az érzéseket is.” (Sztanyiszlavszkij)

Gyakran szöveggel a kézben kénytelenek gesztikulálni. Szövegre pillantva kellene partnerükre nézni. Sűgóra hallgatva kellene kapcsolatot teremteni. Szövegen töprengve kellene a helyzetben gondolkodni. Bár a színészi alakítás elengedhetetlen feltétele az osztott figyelem képessége, egyfajta kifelé és befelé egyidejűleg ügyelő kettős tudat – ezt nevezi Denis Diderot színészparadoxonnak²⁹ –, mégis könnyű belátni azt, hogy az átélés, azonosulás, átlényegülés, figurába lépés, helyzetben létezés és gondolkodás számos akadályba ütközik ebben az egyébiránt nagyon elterjedt próbaformában.

Szó se róla, számos nagyszerű előadás születik szöveget és mozdulatot egyszerre rögzítő, hagyományos próbamunkában. Ám nem biztos, hogy ez az út a leghálásabb, legcélravezetőbb mindig és mindenki számára, pláne ha amatőrökről van szó, akik gyakorta nem bírnak azzal a rutinnal, hogy kifelé ügyelve befelé építkezzenek. Kétségtelenül gátja a felszabadult és kreatív alkotásnak, ha többé-kevésbé végérvényesen összeforrt szó és mozdulat, vagyis maga a szöveg rögzítése egy mozgássorhoz kötődik: a gesztusról jut eszünkbe a szó, szóról a gesztus. De mi van akkor, ha

²⁹ Látszólagos lehetetlenség, ellentmondás.

rájövünk, hogy nem tökéletes, nem kifejező a mozdulat, az akció? El tud-e szakadni a játész az első verziótól? S ha képes erre, ha kicserélődnek az elsődleges megoldások, akkor mi szükség volt egyáltalán a nagy munkával „felpakolt” kottára?

Nem egyszer megesik az is, hogy egy-egy gesztus nem a figura belső életéből, akaratából, nem a helyzetből fakad, hanem magából a próbahelyzetből. Vagyis azért tesz, majd rögzít egy tétova mozdulatot, mert a szöveg rendre nem jut eszébe. Azért fixálódik egy belső érzet, mert a próbán feszültség keletkezett benne. Ennek pedig aligha van köze a színpadi alakhoz, szituációhoz. Ilyen feltételek mellett sokszor nehezen vagy egyáltalán nem válhat igazi alkotóvá a színjászó: nemigen hozhatja létre gondolataiból, érzéseiből, ösztöneiből alakítását.

Van-e mód arra, hogy a megértés, felfedezés, keresés párhuzamosan történjen az előadás partitúrájának kialakulásával? Lehetséges-e, hogy a megszülető mise-en-scène és a játékos belső munkája szervesen, egymásból fakadva keletkezzen? Elképzelhető-e olyan közös alkotás, amiben a színész felfedezései, a megértés pillanatai formálódnak színpadi cselekvéssé? Igen. Természetesen senki nem birtokolja a színházi alkímia titkos receptjét, amivel mindenki mindig létrehozhatja a kívánt eredményt: hatást, művészi szépet, katarzist, sikert. Az alább leírt találmányok, játékok, feladatok, gyakorlatok ajánlatok, és nem egy tökéletes és kikezdehetetlen „módszer” részei. A sorrend nem véletlen, de módosulhat is.

Összességében mindenkinek azt javasoljuk (már nem először), hogy ajánlatainkat gondolja át, próbálja, ki, formálja át nyugodtan. S eközben lassan kialakulhat a saját útja, módszere: ehhez szeretnénk segítséget nyújtani.

A legtöbb próbaváltozat célja nem a hiánytalan, végső forma megtalálása, inkább az, hogy elősegítse a színész munkáját, a „figura folyamatos belső életének” (Sztanyiszlavszkij) megteremtését, az alakítás külső jegyeinek kicsiszolását. Tehát nem baj, ha esetleg semmit sem „rögzítünk” egy verzióból, ha közvetlenül semmi sem épül az előadásba. Egyes színészi élmények, tapasztalatok, sejtések csak közvetve, áttételesen gazdagítják a játékot. Ugyanakkor adódhat olyan megoldás (cselekvés, megszólalás-mód, tempóváltás stb.), amit megőrzésre érdemesnek találunk.

Biztosan elmélyítik az egyes feladatok a helyzet, figura, cselekmény megértését, ami előfeltétele az elmélyült színészi játéknak. Hozzásegítenek továbbá a személyes élmények, emlékek mozgósításához, ezzel személyesebbé, árnyaltabbá válhat a játék.

Szövegtudás

A legtöbb feladat biztos szövegtudást igényel, így hát nem érdemes belevágni, ha még bizonytalanoknak a játékosok. A próba nem alkalom a szöveg memorizálására. Máskülönbén számos esetlegesség, a szöveg bizonytalanságából fakadó megoldás (beszédtempó, szünetek, kényszeres kézmozdulatok) kívül meg az alakításban. Ha valaki nagyon nehezen memorizál, hát bontsuk részekre a jelenetet, és ezeket külön próbáljuk. Aggasztóan hosszúnak, időigényesnek tűnhet ez a módszer, holott szó sincs időpocsékolásról. Nemegyszer gyorsabban jutunk el így szép és igaz alakításokhoz.

Szövegtanulás

Ha a rendező felolvasása a darab első interpretációja, akkor a hangos szövegtanulás a figura első színészi értelmezése. Baj, ha végérvényesen rögzül, de nem szerencsés az sem, ha elmarad. Hogy memorizáljunk? Mechanikusan vagy játékosan, szenttelenül vagy figurából, hangosan vagy magunkban, egyedül vagy a partnerünkkel? Van-e mindenki számára egyaránt optimális módszer a szöveg bevézésére? Valószínűleg nincsen. Ha lenne, hát biztosan tanítanák. Mégis, talán érdemes kipróbálni egy-két trükköt, hogy ki-ki kialakíthassa saját módszerét.

Legtöbbször eredményesebb fennhangon és nem magunkban ismételtetni a szöveget. Egy-egy ismétléskor közelítsük a hangerőt a színpad által megkövetelthez (ha erre módunk van szövegtanulás közben), hogy a próbán már ne okozzon nehézséget a kellően hangos beszéd.

Érdemes a szöveget dialóggént, szaggatottan, tehát a partner megszólalásait belekódolva memorizálni.

Rögzítsük a másik végzavait, azokkal együtt tanuljuk meg saját szövegünket, vagyis tudjuk, hogy mire válaszolunk.

Kérlelhetetlenül figyeljünk a helyes tagolásra, hangsúlyokra, beszéd-dallamra, ne a jelenetek próbáján kelljen korrigálni a megszokott, rossz megszólalásokat.

Hasznos nagyon (túl)artikulálva gyakorolni (nyíltan ejteni a magánhangzókat, ropogtatni a mássalhangzókat). Különösen ügyeljünk a szövégekre, ne nyeljük el azokat.

A számtalan ismétlés során variáljuk a megszólalás tempóját, ritmusát, hangerejét. Mondjuk el nagyon hangosan, suttogva, gyorsan, tagoltan stb. Kipróbálhatunk különböző megszólalásmódokat is, de soha ne torzítsuk a szöveget. Így felfedezés és játékká avatjuk a szövegtanulás nyújt.

Inkább tanuljunk meg egy rövidebb szakaszt pontosan, mint tengernyi szöveget úgy általában.

Ha csak mód adódik rá, a partnerrel együtt gyakoroljunk.

Összességében: ha a szövegtanulást nem kötelező nyűgnek tekintjük, hanem a karakter megértésének, megformálásának izgalmas első fázisát, a mondatok mélyebb feltárásának lehetőségét látjuk benne, tehát színészi alkotómunkának gondoljuk, akkor eredményesebben, kevesebb idő alatt és több örömmel fogjuk elsajátítani a szöveget. Elkezdődhet hát a közös munka, nézzünk néhány gyakorlatot, amellyel egy-egy jeleneten dolgozhatunk.

Nézzünk a másikra!

A gyakorlat leírása: Álljunk meg a partnerünkkel szemben másfél-két méternyire, hogy jól lássuk egymást! Folyamatosan mondjuk a jelenet szövegét, ha végére értünk, kezdjük előlről! Ne játszunk el a mondatokat, csak értelmesen mondjuk, a lehető legegyszerűbben! Ez az jelenti, hogy nem teszünk mögé semmit, nem fejezünk ki érzelmet, de mégsem mormolunk gépiesen, mint egy robot, hiszen értjük, amit közlünk. Közben a másik arcát nézzük, de olyan fürkésző tekintettel, ahogyan az európai kultúrában nem is nagyon illik. Mintha először látnánk őt: nézzük, vizslassuk az arcát, szemét, száját, bőrét. Hogyan formálja a szavakat? Milyen a hangja? Milyen íve van a szemöldökének? Milyen az orra formája? Milyen színű a szája? Meg is fogalmazhatjuk magunkban, hogy mit vettünk észre, de ne zökkenjünk ki! Tudjunk egyszerre szöveget mondani és kifelé figyelni. Ez nem is olyan egyszerű, mint gondolnánk.

Megjegyzések: Mire való ez a gyakorlat? Egyrészt még jobban rögzül a szöveg, de nem ez a lényeg. Hanem az, hogy a játészó képes lesz figyelni, a másik felé fordulni, miközben szöveget mond. Nagyon gyakori, szinte általános, hogy a színészi megnyilvánulás, így a beszédcselekvés is csaknem megvakítja a játészót, képtelen közben kifelé figyelni. S ha kis híján nem is látja a partnerét, hogy tudna tőle impulzusokat fogadni, hogyan hathatnának egymásra. Pedig ez a közös játék alapja.

Mit mond a partner?

A gyakorlat leírása: Álljunk meg egymással szemben másfél-két méternyire, hogy jól lássuk a másikat! Folyamatosan mondjuk a jelenet szövegét, ha a végére értünk, kezdjük az elejéről! Nézzünk társunk szemébe! Az ő szövegére koncentráljunk! Most nem az a fontos, hogy mit

mondunk, hanem az, hogy mit mondanak nekünk. Nekünk, vagyis az adott színpadi alaknak. Mit gondol a partner figurája ebben a helyzetben? Mit jelentenek a mondatai? Mit közöl általuk? Hogyan érti, értelmezi ezt a mi figuránk? Egyáltalán mit ért belőle? A hallgatás aktívabb, fontosabb, intenzívebb állapot ez esetben, mint a beszéd.

Pont fordítva, mint ahogyan megszoktuk. A szövegmondás értelmes, tagolt, világos; most fordítsunk nagyobb figyelmet a partnerünk szavaira, a befogadásra.

Megjegyzések: Ez a kissé sarkított feladat arra szolgál, hogy rámutasson a hallgatás, a befogadás (impulzusátvétel) jelentőségére. Legtöbbször egyfajta hullámlázó intenzitás jellemzi az amatőr játészó színpadi jelenlétét, a passzív hallgatásból mintegy előlép, amikor válaszol, gyakorta mozdulattal is kíséri beszédét. Ezt fordítja meg a gyakorlat, hogy el lehessen mozdulni a folyamatos játék felé, amikor a játészók végig fenntartják a koncentrált, aktív jelenlétet. Természetesen ez a forma éppen olyan egyoldalú színészti munkát (aktivitást) generál, mint az ellentéte, aminek meghaladására alkalmazzuk. Nem érdemes hosszan bíbelődni vele, két-három kör (a dialóg újramondása) legtöbbször elégnek bizonyul.

Kérdezzünk vissza!

Robert Cohen gyakorlata

A gyakorlat leírása: Még mindig nem mozgunk. Állunk vagy ülünk egymással szemben; a szöveggel dolgozunk. Mielőtt saját válaszmondatainkat mondanánk, megismételjük a partner utolsó mondatát, de kérdő mondatként, magunkra vonatkoztatva, tehát személyben és számban egyeztetve.

Megjegyzések: Az egyik leghasznosabb, legszórakoztatóbb, legtanulságosabb feladat. Nem érdemes kihagyni!

Szórakozva, játékosan tárul fel a dialógus mélyebb értelme. Megvilágosodik a párbeszéd szerkezete: mikor válaszolunk a partner mondatára, és mikor váltunk át. Ilyenkor semmi köze nincs a válasznak az utolsó mondatához. Sokszor érezzük, hogy egy szünet kellene, nem jöhet a megismételt kérdésre rögvest válasz. Előfordulhat, hogy a másíknak egy korábbi megjegyzésére válaszolunk, valószínűleg figuránk egészen odáig ezen morfondírozhatott. Megeşik, hogy a partner mondatára visszakérdezve spontán megjelenik a reakció. Miközben visszakérdezzük, nagyon eltalált lesz a színészti akció, gesztus. Ezt a cselekvést rögzíteni is érdemes.

Tehát már a másík szövege alatt is lehet reagálni, cselekedni. Így van ez az életben is: nem ülünk dermedten, miközben feszült beszélgetésben figyelünk

a másikra, veszekszünk, udvarolunk. Mégis milyen gyakran látunk olyan jelenetet, amelyben csak akkor mozdul valaki, ha megszólal.

Ugye? Nocsak!

A gyakorlat leírása: Minden mondatunk végére illesszük oda az ugye szócskát, minden válaszmondat elejére a nocsak formulát. Ez a formalizált megszólalásmód kiélesíti a dialógot. Miért? Mert a színpadi szöveg leginkább cselekvés, akaratnyilvánítás – ezt sűrítjük bele ebbe a két szóba.

Megjegyzések: Szórakoztató és hasznos gyakorlat. Nagyon fontos, hogy a színjáték kifelé irányuljon. Különösen termékeny ez a forma a befelé forduló, erős belső érzelmekből építkező, visszafogott játzóknál: őket kinyitja, játékukat felerősíti. De kisebb-nagyobb mértékben mindenki aktívabb és energikusabb lesz, ha megpróbálkozik az ugyékkal és nocsakokkal. Jót tesz az önző, ripacszkodásra hajlamos játzóknak is; rögvést kitetszik, ha önmagáért való, öncélú egy-egy színészi megoldásuk, mert lötyögni fog az ugye és a nocsak.

Modellezi a feladat a színpadi kommunikációt, az impulzus átvételét és átadását – ennél kevés fontosabb eleme van a színészi játéknak. Ugyanakkor formalizálja a folyamatos színészi gondolkodást – egy szituációban valódi kérdések és válaszok vannak: ugyéval kérdezzünk, nocsakkal adunk választ.

„Akarom” gyakorlat

Konsztantyin Sztanyiszlavszkij nyomán

A gyakorlat leírása: Ez a feladat Sztanyiszlavszkij egyik fontos instrukcióját formalizálja, alakítja feladattá. A szereplők kiállnak vagy kiülnek a játéktérre, és akarom igével kezdett mondatokkal megfogalmazzák figurájuk szándékait. Hívjuk fel rá a figyelmet, hogy igyekezzenek egyszerűen, röviden fogalmazni. Nem szabad – teljesen fölösleges – eljátszani a figurát, nincs szükség külsődleges megoldásokra, vele kell gondolkodni. „A színpadi feladatot okvetlenül igével kell meghatározni. A lenni szó statikus állapotot jelöl. Nincs benne a cselekvő jellegű feladathoz nélkülözhetetlen aktivitás.” (Sztanyiszlavszkij)

Akarom „dialógusként” a partner is elmondja, hogy mit akar a jelenetben. Ha elakad a játzó, egy-két mondattal a rendező is segíthet. Ha valami túl általános, megkérhetjük, hogy tegyék konkrétabbá. Egy-egy akarom mondatból számtalan születik. Ha ebben az aktív, cselekvő formában értelmezzük a figurát, sokkal közelebb kerülhetünk a szerephez, szinte

észrevétlen már a szerephez kerülünk, hiszen a szerepben gondolkodunk. A próbafolyamat elején az elemző, asztali próbák végén – az asztali és rendelkező próba átmeneteként – nagyon hasznos a gyakorlat. Ne törekedjünk teljességre, kimerítő részletességre, mert az „akarom” gyakorlatokat az adott helyzetre érdemes megismételni az egyes jelenetek próbája előtt is.

Megjegyzések: Nem érdemes kihagyni, szinte mindig rádöbbennek a szereplők egy-egy meghatározó motívumra, amely korábban rejtve maradt. Azért is hasznos az „akarom” formula, mert nem érzelmeket, hanem szándékokat fogalmaznak meg; ezeket lehet cselekvéssé formálni.

Szavanként mondom

A gyakorlat leírása: A jelenet szereplői üljenek le egymással szemben! Nézzenek egymásra! Szavanként mondjuk a szöveget. Minden szó hangosan, színpadi hangerővel ejtünk ki, de kifejezés nélkül. A kimondást szünet követi. Mintha bekiabálnánk egy visszhangos terembe, és hallgatnánk, ahogy visszatér a hang. A csöndben mintegy meghallgatjuk saját szavainkat. Érzékeljük a szavak atmoszféráját, terét, idejét. Képek jelennek meg a szó jelentésével, emlékekkel, hangulatokkal töltődnek fel a hangsorok. Biztosan megfigyeltétek, hogy vannak olyan színészek, akik úgy beszélnek, hogy az önmagában is érzéki élmény. A kimondott szó varázslatával tájakat, színeket, ízeket idéznek elénk. Hasonló, „plasztikus” szövegmondás felé mozdít ez a feladat.

Egyáltalán nem véletlen, hogy az adott figura éppen azt a rokon értelmű jelzőt, megszólítást stb. választotta a számtalan kifejezés közül. Az angol színházi kultúrában ezt a metaforák újratöltésének nevezik, az elhalt, kiürült mechanikus szövegmondást a színpadon közelíteni kell az archaikus (varázslatos, megidéző) beszédhez. „Megrohant egy emlék”, „félreállítottak”, „meglódul” – megannyi kép, amit színpadon nem lehet csupán mechanikusan eldarálni. Figyeljünk, és előfordulhat, hogy olyan tartalmak szabadulnak fel, amikre nem is gondoltunk korábban.

Megjegyzések: Ez az utolsó olyan feladat, ami a szöveg mélyrétegeinek feltárását szolgálja. Közben emlékek, gondolatok rohannak meg. Rendkívül plasztikussá (kifejezővé) válik a szövegmondás. Hányszor érezzük, hogy beszél, beszél a szereplő, de mintha semmi köze nem lenne a saját szavaihoz.

A legtöbb színdarab imaginárius³⁰ szöveg, világokat teremt a színpadra. Persze nem szabad eljátszani sem a szavakat, illusztrálni a jelentést;

■

³⁰ Képzelt, képzeletben létező.

de ha van egy belső képünk, emlékünkhöz, érzetünk a szóról, akkor a nézőre akaratlanul is hat ez a sugallatos szövegmondás. Mintha egy távoli alig hallható dallam kísérné a beszédet.

Rendkívül furcsa, különös gyakorlat. Kezdetben szülhet ellenérzést is, de ha elkapja a játsszókat, erős inspirációt kapnak általa. Nemeszser kerülnek olyan elmélyült alkotó állapotba, hogy érdemes rögvest neki-kezdeni a jelenet próbájának.

Saját szavainkkal

A gyakorlat leírása: Játsszuk el a jelenetet saját szavainkkal! Ragaszkodjunk a cselekmény menetéhez, a figurák akarataihoz! Történjenek meg a fordulatok! Nem kell mereven ragaszkodni a dialógus szerkezetéhez, nem kell, hogy ki-ki ugyanannyi mondatot, ugyanolyan sorrendben mondjon el, mint az eredetiben. Viszont maradjunk hűek mindahhoz, amit megsejtettünk az eredeti jelenet lényegéből.

Megjegyzések: Különösen a költői nyelvezetű drámák próbáján hasznos, de van értelme köznapi nyelvet imitáló realista színjátékoknál is. Közel hozza, személyessé teszi a jelenetet, de rögvest ki is mutatja, ha valaki nem érti, hogy kit játszik és mit beszél. S nem baj, hogy ez kiderül! Minél előbb, annál jobb.

Tempósan

Robert Cohen gyakorlata alapján

A gyakorlat leírása: Játsszuk úgy a jelenetet, hogy nincs levegővétel, rákészlés a megszólalás előtt, hanem mintegy rácsapunk társunk végszavára! Nincs előgesztus (megszólalást megelőlegező, azt értelmező mozdulat), nincs szünet: válaszolunk azonnal. Mint egy heves vitában, amikor alig várjuk, hogy valaki levegőt vegyen, s már közbe is szóltunk, nehogy más elragadja tőlünk a szót. Ez mégsem eszetlen hadarás, találjuk meg partnerünk mondataiban a belső végszót. Mi is lenne ez? Az a szövegrész, ahol már megértjük, mit is akar közölni a másik, már ki tudjuk egészíteni mondatát, és ha elhallgatna, akkor is tudnánk mindent. Így van ez az életben is, korántsem a mondatok végén értjük meg a közlést, és válaszaink is hamarabb „elkészülnek”, mintsem elhallgatna beszélgetőtársunk.

Megjegyzések: A színészi alakítás egyik legnagyobb segítője a tempóritmus. Mint egy törzs tagjait a sámánszertartások dobjának ritmusa révületbe, úgy húzza be a színészeket egy szöveg lüktetése az ihletett

alkotó állapotba. A hideg fejjel (átélés nélkül) tartott tempó önmagában is hat a nézőre, de a játszóra is. Ezért érdemes ezt a pulzálást a partnerrel együtt megtapasztalni. Ebben segít a gyakorlat.

Magas energiaszintű, lüktető, feszült játék születik, de persze jelenethosszan elviselhetetlen lenne ez a tempó. Egyes szakaszokra azonban akár a végső verzióban is megmaradhat. Izgalmas és izzó lesz ettől a játék, a színjátások nem ejtik le a jelenetet.

Sokat segít a színészeknek a tempó; sokkal nehezebb minduntalan csöndből felkapaszkodni, mint meglovagolni a partner energiáit.

Belső tempók, belső ritmusok

Konsztantyin Sztanyiszlavszkij és Mihail Csehov nyomán

A gyakorlat leírása: Minden embernek, minden helyzetnek, minden állapotnak megvan a sajátos belső tempója. Keressük meg az éppen próbált szituációban, milyen lehet a mi figuránk belső állapota. Milyen tempó, milyen ritmus társítható ehhez? Nyugtalanul kalapáló, szabálytalan és hektikus,³¹ lamentálóan³² lassú, fáradtan aritmikus, katonásan pattogó? Képzeljük magunk elé a helyzetet! Milyen állapotban, belső tempóritmusban éli meg hősünk ezt a szituációt? Halljuk is magunkban ezt a lüktetést? Milyen hangszínen szólal meg? Milyen hangja van? Üstdob, harang, csengő üveg, fémrúd üti ki? Tapsoljuk ki! Most játszunk el a jelenetet úgy, hogy bent folyamatosan dübörög, csilingel ez a belső ritmus. Nem kell rámondani a szöveget, nem kell a mondat tempóját hozzátörni, csak tartsuk meg belül! Ne vegyük át a partner belső tempóját!

Volt-e olyan váltás, aminél úgy éreztük, hogy változnia kellett volna a belső tempóritmusnak? Mire változtatnánk? Hogy szólna ez az új lüktetés? Milyen hangon? Nézzük meg újra a jelenetet, és a fordulat után váltsunk belső tempóritmust.

Megjegyzések: Nagyon tanulságos gyakorlat. Megerősíti a figurát, mert nem engedi, hogy összemossódjon a szereplők belső tempója. Rendkívül eleven lesz így a játék. Két különböző identitás, személyiség mutatkozik meg zenei nyelven. Két szólamból születik meg a közös hangzás, a zeneszám, vagyis a jelenet. Nem árt, ha a próbafolyamat előtt már ismerik a belső tempóritmus fogalmát, és improvizáltak különböző belső és külső tempóritmusokkal.

³¹ Zaklatott, ideges, nyugtalan.

³² Hosszasan siránkozik, sopánkodik, sirósan panaszkodik.

Gyakorlott, képzett, tudatos játékosok megkísérelhetik a játékot a belső és külső tempóritmus kontrasztjával, így nagy hatású, feszült és kifejező színjáték keletkezik.

Belső hangok

A gyakorlat leírása: A gyakorlattal játékban lehet feltárni az egyes szereplők belső konfliktusát. A szituációban vagy a szituáció döntési helyzetében megállítjuk az időt, és az adott figura kimondja gondolatait, dilemmáit. Lehetséges olyan forma is, hogy a hosszú, kitartott szünetekkel, de folyamatosan játszott helyzetben fogalmazzuk meg hangosan a szereplő meghasonlottságát.

Narratív monológ

A gyakorlat leírása: A színész nemcsak a mondatait, hanem a karakter gondolatait is kimondja. Ennek játékos formája, ha egy másik játékos fogalmazza meg a szereplő belső monológját. Ez a feladat könnyen válik komikus hatásúvá, ám ez korántsem baj. Ugyanakkor lehetőséget ad az elmélyülésre. Előfordul, hogy nagyon megsegíti társ játékát az, ha egy erőteljes drámai hangot megütő partner szólal meg mint belső hang. Sybille Berg Helge élete című darabjában Helge félelme mint egy allegorikus alak elevenedik meg, és kommentálja a főhős cselekedeteit. Inspiráló tud lenni, ha megszólaltatjuk a szereplő rejtett félelmeit.

A „belső hang” játékok leginkább önmagát elemző, önmagára reflektáló drámai hősöknél sikerülnek, hiszen a kevésbé önelemző, reflexív emberek ritkán folytatnak belső dialógot. Felemás eredményre vezet, ha olyan figurák elemzik magukat okosan, akik máskülönben képtelenek arra, hogy gondolataikat formába öntsék.

Csak mozgással

A gyakorlat leírása: Ha már sokat foglalkoztunk egy jelenettel, ha nagyjából megvan a „kotta” (az akciók, cselekvések, mozgások sora), akkor érdemes lejátszani a jelenetet szöveg nélkül. Belül pörögnek a mondatok, és minden megtörténik, csak némán. Megsűrűsödik a csend, jelentést nyernek a mozdulatok, gesztusok, pillantások.

Megjegyzések: Egyszer mindenképpen érdemes megpróbálni, ha már nagyjából-egészében áll a jelenet. Sokkal plasztikusabbak, expresszívebbek lesznek a szavakon túli színészi jelek. Segít a rögzítésben is.

Olasz próba

Konsztantyin Sztanyiszlavszkij nyomán

A gyakorlat leírása: Sztanyiszlavszkij nevezi így azt a formát, amikor széken ülve, csak a szövegben történik meg a dráma. Mivel nem lehet mozogni a beszédcselekvés lesz erősebb, hatásosabb. Számos új szín, finom árnyalat jelenik meg a megszólalásokban. Hiszen hangban, beszéddel kell eljutni a másikhoz, és hatni rá.

Megjegyzések: Létezik egy olyan verzió is, amikor a lehunyt szemmel, vagy sötétben ülnek a játékosok, és maguk elé képzelik, szinte látják a cselekvéseket. Nagyon érdekes lehet, ha magukat is „kivülről nézik”, mintha egy filmet látnának. Ez megnöveli a színjáték tudatosságát, de nagyon ösztönös vagy „szívből játszó” játékosokat el is idegeníthet.

Titokzatos és ünnepélyes lesz a szöveg, ha sötétben hallatszódhatnak a szavak.

A szövegösszomondás hasznos munkaforma lehet akkor, ha kis térben kell felidézni a régen játszott előadásunkat, mert csak rövid időt próbálhatunk a színpadon.

Zenére

A gyakorlat leírása: Folyamatosan játszunk a jelenetet, de közben különböző zenék szólnak. Ne próbáljuk a muzsikához igazítani a játékot, nem érdemes, óhatatlanul hatni fog ránk a zene, de ezt ne provokáljuk! Többször egymás után megnézzük a jelenetet más-más zenével.

Melyik zene hatott legjobban? Mi jutott eszetekbe erről a zenéről? Miben változott a jelenet? Nézzük meg úgy, hogy nem halljuk a zenét, de megmarad az előző jelenet hangulata, tempóritmusa – mintha legbelül szólnának meg a hangok.

Megjegyzések: A zene természete, hatása más, mint a színházé: képes arra, hogy közvetlenül az érzelmekre hasson; magát az érzelmet fejezze ki, közvetítse. „A zene az érzelem nyelve” – mondta Voltaire. Tolsztoj szerint pedig az „érzelmek gyorsítása”. A színjátékban az érzelmek közvetve jelennek meg és fejeződnek ki. Használhatjuk-e, sőt kihasználhatjuk-e a zenét, hogy felidézzük a színészekben a figura érzelmeit? Igen, de csak nagyon okosan, kritikusan. Mert ha a zene varázslatára bízunk mindent, nem születik meg az alakítás, mert nem dolgozik, nem harcol meg érte a játékos, hiszen a zene mindent elmond. A meghatottság, amit a zene okozott, elfedi, hogy üres a játék. Becsaphatjuk magunkat; úgy érezzük, hogy igazán hatásos a játék, pedig csak a zene bűvölt el.

Mégis érdemes segítségül hívni a zenét leginkább az atmoszféra, tempóritmus megteremtése céljából. Ha már nagyjából áll a jelenet, és folyamatosan lehet játszani, akkor – és nem korábban – megszólalhat próbán a jelenet alatt egy-egy zene. Érdemes többféle, különböző hangulatú, ritmikájú muzsikát használni, kipróbálni a játékhoz illőt vagy finoman diszsonáns, esetleg durván ellentéteset, nagyon hasonló tempóritmusút vagy kontrasztosat.

Meglátjuk, hogy szinte magától megformáltabbak lesznek a gesztusok, összehangoltabb a játék, pontosabb a tempóritmus. Összerántja a játékot a zene. Viszont régen rossz, ha elkezdik a szereplők a zene hatására „eltáncolni” a jelenetet. Ilyenkor érdemes szólni: ne a zenére, hanem a zenével próbáljanak! Fontos, hogy legyen lüktető ritmusú, gyorsabb tempójú zene is; mert ez szinte varázsütésre életre kelti a jelenetben megbúvó zenét. A színjáték számos hatáseleme (tempó, ritmus, szünetek, fokozás, ellenpont) zenei természetű, ezeket szervezi meg, kelti életre a zene.

Egész felvonásokat, előadást is érdemes zenével megnézni, s rögtön feltárul, hogy érvényesülnek-e a nagy formában a zenei elemek, vagy monoton, aritmikus, szétfolyó az előadás.

Változatos instrukciók

Az alábbiakban különböző rendezői instrukciókat írunk le egy-egy mondatban. Más-más próbákon, kinek-kinek ez vagy az a forma használ, viszi őt előre. Természetesen lehetetlen tematizálni, lajstromozni a rendezői utasításokat, nem is lenne szerencsés, ha ezt megtennénk. Rendező és színész közös alkotása érzékeny kapcsolat, tele meglepetéssel, rögtönzéssel, pillanatnyi sugallattal, ezt lekottázni lehetetlen. Mégsem haszontalan, ha nagyobb arzenállal bírunk, és ha netalán elakadunk, előhozhatunk kipróbált instrukciókat, amelyekről tudjuk, hogy milyen hatással lehetnek a színészek játékára.

Technikai instrukciók. Azért nevezzük így, mert nem a színész belső munkáját, hanem a színész külső technikájára vonatkoznak:

- Nagy szünetekkel. Ne lépjünk ki, hanem töltsük ki a szüneteket! Tartsuk a színészi állapotot! (Legtöbbször elmélyíti a színházi pillanatot, drámai, tragikus színezetű lesz a játék.)
- Nagyon gyors tempóban. (Legtöbbször energikusabb, szélesebb, kitettebb lesz a játék.)

- Szélesen, kitéten, hangosan, felnagyítva. (A „ripacs” játékmód által, ha később vissza is fogjuk, energikusabb, kifejezőbb lesz az alakítás.)
- Bábszerű, szaggatott mozgással. (Felszabadítja a testi kifejezőeszközöket.)
- Saját hangon. (Személyesebbé válik az alakítás, ennek gyakran kulcsa, hogy a játészó nem egy emelt, feszített hangon szólal meg, hanem a saját hangján beszél.)
- Üvöltözve, mintha zajos helyen lennétek. (Felszabadítja a játészót, felerősíti színészi jeleket, kifelé fordítja a játékot.)
- Suttogva, mintha kihallgatnának. (Feszült, izgalmas lehet a jelenet.)
- Nagy térben, a terem két végében, juss el a másikhoz! (Kifelé fordítja a játékot, ezáltal expresszívebbek lesznek a gesztusok, a hang stb. Felhangosodik a játészó, át kell beszélnie a teret, felerősödnek a gesztusai, hogy eljusson a partnerhez.)
- Szűk, intim térben. (Intim, személyes, eszköztelen játékot hív elő. Ilyenkor a rendező, a csoport is egészen közel húzódnak a játészókhoz.)
- Más, adott körülmények között.

Más fikciós keretet, helyszínt, időpontot kínálunk egy próbára (nem véglegesen) a játészóknak, ezáltal megváltozhat a színészi érzet, és életre kelhet a jelenet. Hasonlít ez a *Tartalom nélküli dialógusok* fejezet módszereihez. A szituáció egy-egy elemét fel lehet erősíteni, de ritkán lehet egy teljes jelenetet életre kelteni ilyen módon.

Más szereplőkkel. A cselekmény, szituáció azonos; de egy próba-verzióban mások között történik meg. Ezek lehetnek gyerekek, örültek, vénemberek, idegen ajkúak, külföldiek. Például.

Intenzitásfokozó tényezőt megadva. A tartalom nélküli dialógusok fejezet intenzitásfokozói egytől egyig jók. Például:

- Gyomorrontásunk van.
- A helységben rossz szag van.
- Gyanítjuk, hogy partnerünk halálán van.
- Partnerünk nagyothall.
- Nagyon hideg van.
- Stb.

■■■

Fizikai cselekvés közben. Segít legyőzni a színészi modorosságokat, ha erőteljes cselekvés közben fogalmazódik meg a játék.

Megjegyzések: Ezek a változatok, módszerek mind azt szolgálják, hogy segítséget adjunk a színésznek abban, hogy megtalálja az alakítás igazságát, színészi örömét. Természetesen nem kerülhetjük el a hagyományosabb próbaformákat, egy-egy jelenetet meg kell rendezni, a színészi alakítást ki kell dolgozni, de lehet ezt is játékosan – improvizálva.

■■■